

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

**Овај број часописа Безбедносни форум представља
зборник радова са научне конференције**

**„ПОЛИТИЗАЦИЈА РАТНОГ ЗЛОЧИНА У
СРЕБРЕНИЦИ”**

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ
УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУНУМ

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

НАУЧНО-ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

1/2026 ГОДИНА XI
УДК 327.56 / ISSN 2466-4448

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУНУМ

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Проф. др Митар Ковач

УРЕДНИК

Проф. др Бојана Остојић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Председник - проф. др Радомир Милашиновић, проф. др Радован Радиновић, проф. др Митар Ковач, проф. др Спасоје Мучибабић, проф. др Зоран Килибарда, проф. др Јан Марчек, проф. др Мила Алечковић, проф. др Станко Нишић, проф. др Јелена Гускова, проф. др Александар Дугин, проф. др Предраг Ћеранић, проф. др Синиша Атлагић, проф. др Милоје Пршић, проф. др Обрад Чабаркапа, проф. др Ања Филимонова, проф. др Милован Станишић, проф. др Драгана Митровић, проф. др Јован Јањић, проф. др Срђан Перишић, доц. др Јасминка Симић, др Владимир Пејак, др Данко Јовановић, др Миле Драгић, др Јасмина Играчки, мр Љубица Гојковић, Петко Рашевић, Стевица С. Карапанцин.

Адреса: Евроазијски безбедносни форум
Бул. Зорана Ђинђића 45Г/3, 11070 Нови Београд
Е-mail: forum@eabezbednost.org
Тел: +381-64-877-92-73, +381-66-479-863

Рукописи се не враћају

Часопис излази два пута годишње

Штампа: DIS PUBLIC DOO, Браће Јерковић 111, 11010 Београд

Е-mail: dispub.05@gmail.com

САДРЖАЈ

Gideon GREIF

Why Srebrenica was or not a genocide?..... 9 – 26

Nissan SHARIFY

Was there a genocide in Srebrenica?..... 27 – 32

Александар ПАВИЋ

Злоупотреба Сребренице у функцији оправдавања западног интервенционизма 33 – 45

Бранко Д. ЛУКИЋ

Хашки трибунал као део политизације ратног злочина у Сребреници..... 47 – 54

Винко ПАНДУРЕВИЋ

Сребреница у јулу 1995. – војноисторијски контекст.... 55 – 92

Бојан ДИМИТРИЈЕВИЋ

Генерал Младић и догађаји у Сребреници јула 1995. године 93 – 120

Митар КОВАЧ

Општи услови и узроци злочина у Сребреници 121 – 155

Преводи сажетака на енглески језик 156 – 164

Преводи сажетака на руски језик 165 – 175

CONTENTS

Gideon GREIF

Why Srebrenica was or not a genocide?..... 9 – 26

Nissan SHARIFY

Was there a genocide in Srebrenica?..... 27 – 32

Aleksandar PAVIĆ

The abuse of Srebrenica to justify western interventionism 33 – 45

Branko D. LUKIĆ

The Hague tribunal as part of the politicization of war crimes in Srebrenica..... 47 – 54

Vinko PANDUREVIĆ

Srebrenica in July 1995 – military-historical context 55 – 92

Bojan DIMITRIJEVIĆ

General Mladić and the events in Srebrenica in July 1995 93 – 120

Mitar KOVAČ

General conditions and causes of crimes in Srebrenica 121 – 155

Translations of summaries into English 156 – 164

Translations of summaries into Russian 165 – 175

СОДЕРЖАНИЕ

Гидеон ГРАЙФ

**Почему Сребреница являлась или не являлась
геноцидом..... 9 – 26**

Нисан ШАРИФИ

Был ли геноцид в Сребренице?..... 27 – 32

Александар ПАВИЧ

**Злоупотребление Сребреницы в целях оправдания западного
интервенционизма..... 33 – 45**

Бранко Д. ЛУКИЧ

**Гаагский трибунал как часть политизации военного
преступления в Сребренице..... 47 – 54**

Винко ПАНДУРЕВИЧ

**Сребреница в июле 1995 года — военно-исторический
контекст..... 55 – 92**

Боян ДИМИТРИЕВИЧ

**Генерал Младич и события в Сребренице в июле 1995
года..... 93 – 120**

Митар КОВАЧ

**Общие условия и причины преступления в
Сребренице..... 121 – 155**

Переводы аннотаций на английский язык 156 – 164

Переводы аннотаций на русский язык 165 – 175

WHY SREBRENICA WAS OR WAS NOT A GENOCIDE

Abstract: Following the 1995 Srebrenica massacres, the ICTY issued landmark genocide convictions in the Krstić, Mladić, and Karadžić cases. While establishing genocide as a legal fact, the judicial reasoning warrants critical examination under international humanitarian law. This paper evaluates the legal consistency of the ICTY's jurisprudence. It examines whether the Tribunal's application of the 1948 Genocide Convention aligns with the textual and doctrinal boundaries established by its drafters. The study utilizes a normative legal analysis, tracing the conceptual evolution of genocide from Raphael Lemkin's formulation to Article 2 of the Convention. It dissects the constituent elements of the crime, focusing on the stringent standards required to prove specific intent (*dolus specialis*). The analysis demonstrates that the Krstić decision and subsequent rulings are legally vulnerable. The Tribunal failed to demonstrate that the killings were committed with the explicit intent to destroy a "substantial part" of the protected Bosnian Muslim group as a physical or biological entity. By lowering the evidentiary threshold for *dolus specialis*, the judicial interpretation expanded the statutory scope, despite states reaffirming the strict original definition at the 1998 Rome Conference. The paper concludes that the crime of genocide requires rigorous proof of intent to cause the physical-biological destruction of a significant portion of a group. The ICTY's incomplete application risks conflating mass murder with genocide, diluting the specific parameters of international law.

Key words: *Genocide Convention, ICTY, dolus specialis, Srebrenica, Substantiality Requirement, Krstić Case, International Criminal Law.*

Several thousand able-bodied men and children above the age of 12 were killed in the Srebrenica region during July 11 – July 19, 1995. In the eyes of many observers, these killings resemble the genocidal crimes committed by the Nazis who systematically separated Jews and other minorities from the rest of the population only to subsequently murder them.

Even prior to this event, observers of the wars of the Balkans discussed whether mass killings and ethnic cleansings in this region, unseen in Europe since the end of World War II, would constitute the crime of

¹ Prof. Gideon Greif

genocide. After the ICTY handed down genocide convictions against Serb general Radislav Krstić and later against Mladić and Karadžić, it appeared to be an indisputable fact that the crime of genocide had been committed in Srebrenica.

On closer inspection of the general situation that has led to the events at Srebrenica, however, the Krstić decision and the subsequent decisions (that are based on the Krstić decision) are not fully convincing. This examination proposes that the Tribunal's application of the genocide convention was incomplete, mainly because the Tribunal has failed to demonstrate that the killings were committed with the special intent to destroy a substantial part of the protected group of all Muslims in Bosnia.

According to the Oxford Handbook of Genocide Studies, "genocide is unfortunately ubiquitous, all too often literally in the attempted destruction of human groups, but also rhetorically in the form of a word that is at once universally known and widely invoked – perhaps because it is frequently misunderstood."

Even though the term "genocide" is universally known, it did not exist before the reign of the Nazi regime. In the year of 1941, Winston Churchill described the Nazi atrocities during the invasion of Russia in the year of 1941 as "a crime without a name." Only in 1944, Polish Jewish lawyer Raphael Lemkin (1900–1959) presented the term "genocide" in his book *Axis Rule in Occupied Europe*, documenting the destruction of national and ethnic groups, including the mass murder of European Jews. He combined the words *geno*, the Greek word for race or tribe, and *cide*, the Latin word meaning killing.

Lemkin defined genocide as "a coordinated plan of different actions aiming at the destruction of essential foundations of the life of national groups, with the aim of annihilating the groups themselves", "an old practice in its modern development."

In 1945, the International Military Tribunal held at Nuremberg, Germany, charged top Nazis with "crimes against humanity." The word "genocide" was part of the indictment as a descriptive, not legal, term.

In its Resolution 96 (I) dated 11 December 1946, the General Assembly of the United Nations declared that genocide is a crime under international law, contrary to the spirit and aims of the United Nations and condemned by the civilized world.

Two years later, the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide was unanimously adopted by the United Nations General Assembly on 9 December 1948 as General Assembly Resolution

260. The Convention entered into force on 12 January 1951. All participating countries are advised to prevent and punish actions of genocide in war and in peacetime.

Article 2 of the convention defines genocide as:

In the present Convention, genocide means any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group, as such:

- (a) Killing members of the group;
- (b) Causing serious bodily or mental harm to members of the group;
- (c) Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part;
- (d) Imposing measures intended to prevent births within the group;
- (e) Forcibly transferring children of the group to another group.

According to that article, genocide contains two constituent elements: the physical element, namely the act perpetrated and the mental element. The two elements are linked, although analytically distinct. The “intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group as such” is the essential characteristic of genocide, which distinguishes it from other serious crimes.

In regards to the findings of the ICTY, this paper will focus on the meaning of destruction of a substantial part of the group, and second on what constitutes the evidence of the *dolus specialis*.

It will further be questioned whether the Tribunal’s findings on the crime of genocide indicate that a factual genocide occurred. This is relevant because the crime of genocide does not require a result, and courts need not determine whether the actual method was well chosen. In other words: the crime of genocide does not require many killings, but even killings on a mass scale constitute the crime of genocide only if such killings were conducted with the special intention to destroy a substantial physical part of a protected group.

The drafters of the Genocide Convention originally included two types of genocide, physical or biological genocide, and cultural genocide. The concept of a cultural genocide was eventually dropped and it was decided to limit the scope of the Convention to the physical or biological destruction of the group.

The term “Causing serious mental harm to members of the group” within the meaning of Article II (b), even if it does not directly concern the physical or biological destruction of members of the group, must be regarded as an act carried out with the intent of achieving the physical or biological destruction of the group, in whole or in part.

The “forcible transfer of children of the group to another group” within the meaning of Article II (e), must also entail the intent to destroy the group physically, in whole or in part, since it can have consequences for the group’s capacity to renew itself, and hence to ensure its long-term survival.

Article 4 of the ICTY Statute states that genocide consists of the intentional destruction of a “national, ethnical, racial or religious group.”

This has been one of the most controversial aspects of the definition of genocide. Critics have complained about the definition’s limited scope and its exclusion of political and other groups, proposed that it be amended to expand its scope or argued that judges should impose a dynamic interpretation upon the provision.

However, when States were given an opportunity to revise the definition at the Rome Conference in June-July 1998, they chose to reaffirm the text adopted by the General Assembly of the United Nations some fifty years earlier.

It is well established that where a conviction for genocide relies on the intent to destroy a protected group “in part,” the part must be a substantial part of that group. The aim of the Genocide Convention is to prevent the intentional destruction of entire human groups, and the part targeted must be significant enough to have an impact on the group as a whole. The same conclusion was reached by the Sikirica Trial Chamber: “This part of the definition calls for evidence of an intention to destroy a substantial number relative to the total population of the group.”

As these Trial Chambers explained, the substantiality requirement both captures genocide’s defining character as a crime of massive proportions and reflects the Convention’s concern with the impact the destruction of the targeted part will have on the overall survival of the group.

The Trial Chambers of the ICTR, whose Statute contains an identical definition of the crime of genocide, arrived at the same conclusion. In *Kayishema*, the Trial Chamber concluded, after having canvassed the authorities interpreting the Genocide Convention, that the term “in part” requires the intention to destroy a considerable number of individuals who are part of the group.

The Trial Chambers in Bagilishema and Semanza refined the definition which stated that the intent to destroy must be, at least, the intent to destroy a substantial part of the group. This interpretation is supported by scholarly opinion.

The early commentators on the Genocide Convention emphasized that the term “in part” contains a substantiality requirement. Raphael Lemkin, a prominent international criminal lawyer who coined the term “genocide” and was instrumental in the drafting of the Genocide Convention, addressed the issue during the 1950 debate in the United States Senate on the ratification of the Convention. Lemkin explained that “the destruction in part must be of a substantial nature so as to affect the entirety.” He further clarified that “the Convention applies only to actions undertaken on a mass scale”.

Another early commentator, Nehemiah Robinson, echoed this view, explaining that a perpetrator of genocide must possess the intent to destroy a substantial number of individuals constituting the targeted group. Discussing this requirement, Robinson stressed, as did Lemkin, that “the act must be directed toward the destruction of a group,” this formulation being the aim of the Convention.

Recent commentators have shared this view. The International Law Commission, charged by the UN General Assembly with the drafting of a comprehensive code of crimes prohibited by international law, stated that “the crime of genocide by its very nature requires the intention to destroy at least a substantial part of a particular group.

The same interpretation was adopted earlier by the 1985 report of Benjamin Whitaker, the Special Rapporteur to the United Nations Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities.

By a mere look at the numbers, it appears questionable that with the killing of several thousand men a substantial part of the Muslim population of Bosnia has been destroyed. According to the ICTY Demographic Unit, an estimated 69.8% or 25,609 of the civilians killed in the Bosnian war were Muslims (with 42,501 military deaths), with the Serbs suffering 7,480 civilian casualties (15,299 military deaths), the Croats suffering 1,675 civilian casualties (7,183 military deaths), amounting to a total of 104,732 casualties, spread between the Croats (8.5%), Serbs (21.7%), Muslims (65%), and others (4.8%).

Over the course of the whole war in Bosnia, only 1.32 percent of the Muslims were killed. In Srebrenica, less than 0.4 percent of the Muslim population was killed. The percentage of Muslims within the overall

population of Bosnia and Herzegovina even grew during the war. There were roughly double as many military deaths as civilian deaths on both the Serbian side and the Muslim side, while the ratio was even higher on the Croatian side. This clearly speaks against any form of genocide which would require much higher overall death rates and a much higher amount of killed civilians.

In recent years, it has been argued that the protected group may be defined qualitatively as well as quantitatively or, in other words, that a “significant” rather than a “substantial” part of the group must be targeted.

The Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, adopted by the International Law Commission, contains a prohibition of the offence of genocide substantively similar to the prohibition present in the Genocide Convention. The Draft code is not binding as a matter of international law, but is an authoritative instrument, parts of which may constitute evidence of customary international law, clarify customary rules, or, at the very least, “be indicative of the legal views of eminently qualified publicists representing the major legal systems of the world.”

This approach to the definition of genocide surfaced in the report of the Commission of Experts established by the Security Council in 1992 to investigate violations of international humanitarian law in the former Yugoslavia.

According to one of its members, Professor Cherif Bassiouni, the Commission considered the definition in the Convention to be “sufficiently pliable to encompass not only the targeting of an entire group, as stated in the convention, but also the targeting of certain segments of a given group, such as the Muslim elite or Muslim women.”

The Commission stated:

If essentially the total leadership of a group is targeted, it could also amount to genocide. Such leadership includes political and administrative leaders, religious leaders, academics and intellectuals, business leaders and others – the totality per se may be a strong indication of genocide regardless of the actual numbers killed. A corroborating argument will be the fate of the rest of the group. The character of the attack on the leadership must be viewed in the context of the fate or what happened to the rest of the group. If a group has its leadership exterminated, and at the same time or in the wake of that, has a relatively large number of the members of the group killed or subjected to other heinous acts, for example deported on a large scale or forced to flee, the cluster of violations ought to be considered in its entirety

in order to interpret the provisions of the Convention in a spirit consistent with its purpose.

This view is reflected in the Krstić trial decision:

The intent requirement of genocide under Article 4 of the Statute is therefore satisfied where evidence shows that the alleged perpetrator intended to destroy at least a substantial part of the protected group. The determination of when the targeted part is substantial enough to meet this requirement may involve a number of considerations. The numeric size of the targeted part of the group is the necessary and important starting point, though not in all cases the ending point of the inquiry. The number of individuals targeted should be evaluated not only in absolute terms, but also in relation to the overall size of the entire group. In addition to the numeric size of the targeted portion, its prominence within the group can be a useful consideration. If a specific part of the group is emblematic of the overall group, or is essential to its survival, that may support a finding that the part qualifies as substantial.

The Trial Chambers in Jelisić and Sikirica considered this factor as an independent one, which is sufficient, in and of itself, to meet the requirement of substantiality.

The Trial Chamber in Jelisić discussed this approach when it reviewed the arguments of the Prosecutor. According to the Trial Chamber, it might be possible to infer the requisite genocidal intent from the “desired destruction of a more limited number of persons selected for the impact that their disappearance would have upon the survival of the group as such.”

It ultimately found it was not possible “to conclude beyond all reasonable doubt that the choice of victims arose from a precise logic to destroy the most representative figures of the Muslim community in Brčko to the point of threatening the survival of that community.”

The same scenario of a relatively small numbers of killings in concentration camps appeared in Sikirica, but again, the judges could not discern any pattern in the camp killings that suggested the intent to destroy a “significant” part of the local Muslim community so as to threaten its survival.

In this case, the Trial Chamber found that “they do not appear to have been persons with any special significance to their community, except to the extent that some of them were of military age, and therefore could be called up for military service.”

The “significant part” approach inevitably leads to speculation about what the killing of one social structure in a community will do to its survival.

But somebody bent upon destroying a group might more logically focus on the children, or the women, as they ensure the group’s survival. And this results in value judgments about how important one or another group may be to the survival of the community.

In Krstić, the Prosecutor had argued that what remains of the Srebrenica community survives in many cases only in the biological sense, nothing more. It’s a community in despair; it’s a community clinging to memories; it’s a community that is lacking leadership; it’s a community that’s a shadow of what it once was.

The trial chamber appeared to accept the Prosecutor’s contention that the intent in killing the men and boys of military age was to eliminate the community as a whole. This seems a rather enormous deduction to make on the basis that men and boys of military age were massacred who were either active soldiers or potential enemy fighters.

And yet the alleged intent of the perpetrators – this is really unchallenged in the judgment – was to “ethnically cleanse” the region of Muslims, not to destroy the group in a physical sense. The trial chamber appeared to accept the Prosecutor’s contention that the intent in killing the men and boys of military age was to eliminate the community as a whole.

In the words of the scholar William Schabas:

Can there not be other plausible explanations for the destruction of 7,000 men and boys in Srebrenica? Could they not have been targeted precisely because they were of military age, and thus actual or potential combatants? Would someone truly bent upon the physical destruction of a group, and cold-blooded enough to murder more than 7,000 defenseless men and boys, go to the trouble of organizing transport so that women, children, and the elderly could be evacuated? It is certainly striking that another Trial Chamber, in Sikirica, dismissed the “significant part” argument after noting that the common denominator of the victims was that they were men of military age and nothing more, as if this were insufficient.

The Krstić verdict continues:

Granted, only the men of military age were systematically massacred, but it is significant that these massacres occurred at a time when the forcible transfer of the rest of the Bosnian Muslim population was well under way. The Bosnian Serb forces could not have failed to know, by the time they decided to kill all the men, that this selective destruction of the

group would have a lasting impact upon the entire group. Their death precluded any effective attempt by the Bosnian Muslims to recapture the territory. Furthermore, the Bosnian Serb forces had to be aware of the catastrophic impact that the disappearance of two or three generations of men would have on the survival of a traditionally patriarchal society, an impact the Chamber has previously described in detail. The Bosnian Serb forces knew, by the time they decided to kill all of the military aged men, that the combination of those killings with the forcible transfer of the women, children and elderly would inevitably result in the physical disappearance of the Bosnian Muslim population at Srebrenica.

There is a world of difference between physical destruction of a group and “a lasting impact” upon a community. If the intent of the Serb forces was to have a “lasting impact” on Srebrenica’s Muslims, then they did not intend to destroy the community. The classic genocides of the twentieth century, those of European Jews and Rwandan Tutsis, are distinguished by the insistence upon killing the women and children, precisely to ensure that the group is effectively destroyed. But the issue is not whether the massacre of the men and boys of military age was really effective in destroying the Srebrenica Muslims. The crime of genocide does not require a result, and courts need not determine whether the actual method was well chosen. Still, to the extent that the genocidal technique is incomplete and perhaps illogical, this will cast doubts on whether or not real genuine intent was present. As “crimes against humanity,” the atrocities of July 1995 in Srebrenica surely qualify. But categorizing them as “genocide” seems to distort the definition unreasonably.

Furthermore, the historical examples of genocide suggest that the area of the perpetrators’ activity and control, as well as the possible extent of their reach, should be considered.

Nazi Germany may have intended only to eliminate Jews within Europe alone; that ambition probably did not extend, even at the height of its power, to an undertaking of that enterprise on a global scale (even though the Germans were convinced that the group of “American Jews” would never recover from the loss of their European relatives). Consequently, the elimination of the Tutsi population beyond the country’s borders was not gravely contemplated by the perpetrators of Rwanda genocide.

The intent to destroy formed by a perpetrator of genocide will always be limited by the opportunity presented to him. While this factor alone will not indicate whether the targeted group is substantial, it can - in combination with other factors - inform the analysis.

In Krstić, the chamber argued that for him the population of Srebrenica was the only Muslim community in reach and that this was sufficient. Conversely, the killing of all members of the part of a group located within a small geographical area, although resulting in a lesser number of victims, would qualify as genocide if carried out with the intent to destroy the part of the group as such located in this small geographical area. Indeed, the physical destruction may target only a part of the group of the geographically limited part of the larger group because the perpetrators of the genocide regard the intended destruction as sufficient to annihilate the group as distinct entity in the geographical area at issue. It appears odd that this reason had been upheld by the Krstić appeals chamber, which found that Krstić himself lacked the intent to commit genocide and that he was aiding and abetting some higher command.

Finally, the ambit of the genocidal enterprise in this case was limited to the area of Srebrenica. While the authority of the VRS Main Staff extended throughout Bosnia, the authority of the Bosnian Serb forces charged with the take-over of Srebrenica did not extend beyond the Central Podrinje region. From the perspective of the Bosnian Serb forces alleged to have had genocidal intent in this case, the Muslims of Srebrenica were the only part of the Bosnian Muslim group within their area of control.

This reason was also – unjustly – part of the argument in the cases against Karadžić and Mladić, who both had control over roughly 70 percent of the territory of Bosnia and therefore could have attacked the Muslim population in Bosnia on a much broader scale.

These considerations show that it is problematic to define the question of a substantial or significant part of a group by the intent and potential reach of the perpetrator. Could the population of Srebrenica have been defined as a substantial part because of Krstić’s limited reach, while at the same time not constituting a substantial (yet maybe for other reasons a significant) part in the Mladić case?

Also, even if only a fraction of the overall group was within the reach of the perpetrators, was there any reason to believe that the destruction of such size would have any impact on the overall protected group? This does not sound plausible.

In addition, Srebrenica was important due to its prominence in the eyes of both the Bosnian Muslims and the international community. The town of Srebrenica was the most visible of the “safe areas” established by the UN Security Council in Bosnia. By 1995 it had received significant attention in the international media. In its resolution declaring Srebrenica a safe area, the Security Council announced that it “should be free from armed

attack or any other hostile act” ... The elimination of the Muslim population of Srebrenica, despite the assurances given by the international community, would serve as a potent example to all Bosnian Muslims of their vulnerability and defenselessness in the face of Serb military forces. The fate of the Bosnian Muslims of Srebrenica would be emblematic of that of all Bosnian Muslims.

It is clear that the definition of a substantial group given by the chamber of appeals in Krstić and the later verdicts does not indicate that a real genocide had happened in Srebrenica. It is moreover demonstrated that the massacre of Srebrenica was aimed at the protected group of all Muslims in Bosnia but did not have any consequences.

Even worse, now the “importance” does not even relate to the respective group of Srebrenica Muslims, but instead to the strategic value of the strip of land that they inhabit.

And even more troubling, the region of Srebrenica and the surrounding Central Podrinje region were not even of strategic importance for the Muslim inhabitants, but for the Serb leadership.

This same problematic approach can be viewed in the second part of the argument, which describes the Srebrenica region as refuge for the Muslim inhabitants of the region. Without this safe area, the region would be “purified” from the Muslim population. This argument fits well under the definition of ethnic cleansing, but does not have any relevance when it comes to the legal definition of genocide.

Here is a connection between the fate of the Muslims of Srebrenica and the protected group of Muslims: the fate of the Muslims of Srebrenica would be emblematic of that of all Muslims in Bosnia Herzegovina.

However, it remains unclear in which way such an example would concern the protected group. Would this lead to the destruction of the group?

Or would the group prepare for similar attacks and seek support by the international community? Was not – this is purely a part of the intent – the VRS well aware of an upcoming attack of the HVO and the ARBiH and did not the VRS – in regards to directive 7 – intend to establish a better defense position? All this remains unclear, but the creation of such example would only be of significance had the perpetrators would had any intent to ignite other massacres like the one in Srebrenica. There is no mentioning of such intent in any judgment of the Tribunal. Such intent could also not explain why the massacres were hidden by the VRS.

Therefore, this paper cannot share the view of the Tribunal that – despite its small size – the population of Srebrenica formed a substantial part of the overall Muslim population of Bosnia and Herzegovina because a) it was of “significant strategic importance to the Serb leadership” or b) because Srebrenica also became a refuge to Muslims from the region, especially when it was designated a UN safe area.

If a massacre is being committed to demonstrate the ultimate fate of a much bigger group, then it needs to be addressed as such.

The description of a “symbolic genocide” or “regional genocide” could be used in such case, given that such a regional event had been committed with the specific intent to destroy such a regional community “as such.”

Genocidal intent is genuine in nature. It is not simply a guilty mind, but a mind guilty of destruction of a religious, ethnic, national or racial group as such. The distinguishing feature of genocidal intent is not that it is discriminatory, because that is only its most general characteristic, one which is shared with, for instance, crimes against humanity.

In the case of genocide, the intent of murder must be accompanied by the singular intent to destroy in part or in whole a group to which the victims belong, whereas in the case of persecution, as act of crime against humanity, discriminatory intent can take numerous inhumane forms and present itself in a variety of actions, including murder.

Thus, what identifies a genocide as a specific crime is the subjective element (*mens rea*) – the intent to dismantle a national, ethnic, racial and religious group as a fundamental element that differentiates genocide from other international crimes with which it shares considerably the same objective element.

There was a lasting plan of the Serb leadership to take control over the enclave and the surrounding area of Srebrenica. This had started in the year 1992 and is a logical conclusion of the fact that the area is of mayor military importance because it connects the Serb territories inside Bosnia. It has been demonstrated that the Serb forces had to be in control of the area that was held by the armed ARBiH battalions. There was a constant threat of the troops under Naser Orić. These troops did not only achieve military gains but also committed war crimes against the population of Serb villages.

An intention to kill all able-bodied civilian men from Srebrenica cannot be found in relation to attacks on the column. Moreover, it appears that the column embodies the military threat that was seen before in the presence of the 28th Division in Srebrenica. Furthermore, the large number

of the members of the column indicates clearly that the column did not consist only of able-bodied inhabitants of Srebrenica. It included a large number of fighters from the 28th Division as well as of foreign Islamic fighters who had no ethnic roots in that area. An attack on these military figures would not have had any impact on the population of Srebrenica.

There is no indication that the attacks on the column have not been justified under international law or that they had any other intention than to reduce a military threat during a military conflict.

The report of the Commission's forensic team states the total number of persons found in mass graves (as specified in the chapter dedicated to the report of the Commission's forensic team) was as follows: 565 identified individuals found in all non-robbed primary mass graves, 1,207 individuals found intact in robbed primary mass graves, 4,213 individuals identified in all secondary mass graves (with 386 DNA linkages with primary graves, which is why this number is subtracted from the overall number of individuals found in secondary mass graves), and at least 1,047 individuals found as surface remains or in small/individual graves, while 130 individual remains have unique DNA profiles which are not matched to any person from the lists of the missing and approximately another 1,000 persons have not yet been DNA identified and are still listed as missing.

This generates a total of up to 7,776 bodies. Furthermore, there are indications that at least 2,055 individuals, out of 4,213 those found in secondary graves, came from alternative contexts, other than mass execution. When this number of individuals is added to the minimum of 1,047 individuals found as surface remains or in small group/individual graves, the total of individuals who were not executed comes to at least 3,102.

These figures sound plausible because of the many days of shelling and shooting as well as the military confrontations with the Serb forces. These figures also appear to be in range with the figures of the ICTY and the UN.

The number of people killed at Potočari adds up to between 700 and 1,000 men. This figure is included in the numbers shown above. There are several reports about the number of men on the compound. There are several witness reports that even after the capturing of the members of the column, boys under the age of 14 were released because they did not represent a military threat.

From a legal perspective, the exact ratio between people killed during the escape of the column and those captured and executed is of no

interest. Nevertheless, the large number of people killed in the fighting creates the picture of a dynamic confrontation of the VRS soldiers with the column.

On this account, it is quite plausible that some of the 200 members of the column that were not able-bodied (see Commission member Adenrele Shinaba's criminal investigation chapter) were killed during the fighting or that these individuals were killed in an unrelated context.

This is important because the Tribunal negated the possibility that the killings of the able-bodied men of Srebrenica had been conducted in order to seize advantage in the military confrontation with the enemy forces on the ground. The Tribunal pointed out that there were persons in the mass graves that had not been in condition to fight. As a large number of people had been killed during the fighting and the prisoners were killed only hours or days later, there is a strong connection between the killings during the military confrontation and the following executions.

After evaluating the facts surrounding the massacre, a special intent to destroy the population of Srebrenica as such cannot be found. No special intent to destroy the overall population of the Muslims is visible. Killing the able-bodied men of Srebrenica would have granted no general advantage to the Serb leadership as it expected the territory of the enclave annexed to the territory of Republika Srpska during the ongoing peace negotiations. This would have hindered the Muslim population from moving back to Srebrenica anyway, even in the case that the able-bodied men from the enclave were unharmed. The large number of members of the column further indicates that there were many fighters from areas other than Srebrenica, thus the column does not represent the group of able bodied men of Srebrenica. Furthermore, it is an established fact there was no such directive to kill all captured Muslims until July 12, 1995. The chambers of the Tribunal are convinced that on the next day such directive must have been given.

As the intent to destroy a substantial part of the protected group of Muslims stands in question, there is no indication that the population of Srebrenica either symbolizes such a part or that it was that part in itself.

The International Community had already given up on the enclave of Srebrenica in the months preceding the military attack. There had been no efforts to save the civilian population and only the military leadership of the 28th Division was ordered to move from Srebrenica to safety. This must have indicated to the Serb leadership that the fate of the population of Srebrenica was of no major importance for the overall group of Muslims. Even though at that point the International Community could not have

foreseen the massacre against the able-bodied men, as the entire population of Srebrenica was not considered to be a substantial part of the Muslim population in general, this could not have changed the fact that all able-bodied men were later executed or died in combat.

The process of the execution of the captured members of the column further indicates that only boys above the age of 12 and, therefore, able-bodied persons were targeted. There were reports that children and boys under the age of 12 had even been brought to safety after the members of the column had been captured and the executions had started. Such behavior speaks clearly and indisputably against a special intent to destroy a group as such. Even though the surviving parts of the population would suffer because of the loss of most members of two generations of able-bodied men, the new generation of male children between the age of 1 and 12 would have clearly ensured the survival of the group as such.

As no special intent for genocide could be found, the question remains if genocide as such could have taken place in Srebrenica.

Genocide as such could not have taken place in Bosnia. As the crime of genocide by its very nature requires the intention to destroy at least a substantial part of a particular group, genocide as such can only occur if a substantial part of a particular group is physically destroyed. This destruction must be established as an objective fact. As discussed above, a “substantial part” does not need to be measured in overall numbers, although this will always be the first test to apply. The destruction of less than 0,4 percent of the Muslim population of Bosnia and Herzegovina does not indicate that genocide against the whole group took place.

Other indicators do not show any fundamental significance of the Muslim community of Srebrenica for the survival of the protected group of Muslims in Bosnia, as such, either. The Tribunal itself derived this importance for the Muslim community only from the fact that the area had been of strategic importance for the Serbs. Srebrenica was a mountain town with less than 10,000 inhabitants and was of no cultural or religious significance. The destruction of the town and the Muslim community could therefore be of no relevance for the survival of the group as such.

This is also reflected in the rulings of the Tribunal. Concerning the “substantial part”, the Tribunal only established with certainty that “people were killed.” It did not make the finding that a “substantial part” of the protected group had been destroyed. Therefore, the judgments of the ICTY as well as the judgments of the ICJ do not establish the fact that genocide took place in Srebrenica and there is no other indication that genocide of the group of Muslims took place.

CONCLUSION

The conclusion after a thorough investigation is that neither the individual crime of genocide nor genocide in general took place in Srebrenica. As discussed above under sections (IV) and (V), there is no indication that there was a special intent to commit genocide. Furthermore, no substantial part of the protected group of Muslims in Bosnia was destroyed.

The Chambers of the ICTY are to be criticized for taking too narrow of a view on the events of July 1995. The Tribunal's view that – despite its small size – the population of Srebrenica made up a substantial part of the overall Muslim population of Bosnia and Herzegovina and that there was a special intent to destroy the protected group of Muslims as such cannot be shared.

In addition, stretching the meaning of certain terms in the definition, such as “substantial part” of a group and “destroy,” also suggests a misapplication of the word “genocide.”

The Tribunal interpreted the term “substantial part” of the group by adding the alternate term “significant” in a way that alters its original meaning in an unjustified manner. According to Raphael Lemkin, the “destruction in part” must be of a substantial nature so as to affect the entirety, as the Convention applies only to actions undertaken on a mass scale. The early commentator Nehemiah Robinson echoed this view, explaining that a perpetrator of genocide must possess the intent to destroy a substantial number of individuals constituting the targeted group. There is no reason to interpret the Convention in any other way.

By adopting an interpretation of genocide that cannot be universally applied, the Tribunal broadened the meaning of the term. However, by weighting in other factors like the military importance of that region for the Serbs or a “symbolic destruction” of protected Muslim territory, the Tribunal even broadened its own definition of the term “significant part.” According to the definition of the Tribunal, the attack on a certain part of a group can be significant if that part holds a prominent place in the protected group and its destruction would have a grave impact on the rest of the group. The attack on Srebrenica cannot be subsumed under this definition.

The existence of the enclave of Srebrenica was of no significant importance for the Muslims in Bosnia. Negotiators from all parties to the conflict had already agreed from the year 1993 that it made no sense to insist on maintaining the isolated enclaves of Srebrenica and Tuzla. President Izetbegović asked the representatives of the Srebrenica region to ex- change

Srebrenica and Žepa for Serb held territory around Sarajevo. Furthermore, the Serbs had communicated their decision to attack and destroy the enclaves on several occasions, starting on March 8, 1995, three months prior to the actual attack. There was no reaction from the International Community which would suggest that it would engage in any efforts to stop the forthcoming attack. The US stopped any air support for the enclave. The UN refrained from reinforcing their troops in the region. The Bosnian leadership withdrew the regional military leaders from the enclave.

This reaction from the international community as well as the Bosnian leadership demonstrates clearly that the town of Srebrenica was not a representative or even a significant part of the protected Muslim population in Bosnia.

Also, the Tribunal did not manage to prove that the criteria of the existence of a special intent to commit genocide had been met. Especially in cases of military conflict, a court needs to “deduce” intent or lack of intent to commit genocide from all the evidence presented before them by the prosecutor, the defense and the victims.

By excluding consideration of the perpetrators’ motives for killing these military-aged men, such as seeking to eliminate a military threat, or seeking to punish the members of the military column for refusing to give in to Mladić’s ultimatum, the Tribunal squeezed ambiguous fact patterns into the specific intent paradigm. Therefore, the Tribunals’ standard for establishing specific intent to destroy the Muslims, in whole or in part, was incomplete.

After the Krstić decision, some genocide scholars like Eric Markusen, senior researcher at the Danish Institute for International Studies, have set the ruling into their perspective. Just like murder can have many forms, and still be considered murder, genocide can also come in different forms, ranging from killing seven thousand men in the course of a few days, like happened in Srebrenica, to the nearly one million killed in Rwanda or the six millions that perished in the Holocaust.

If such a legal understanding will materialize in the future, alleged genocides would become regular companions of military and common to environmental conflicts.

The “crime without a name”, as Winston Churchill had put the German genocide would become a name for many crimes – and would carry little consequences.

Therefore, it is mandatory to stay within the definition of genocide proposed by Raphael Lemkin and his colleagues in reaction to the otherwise

indescribable acts of mass murder that had been committed by the Nazi regime during World War II.

This genocidal “essence” can be found in the biographical notes of Rudolf Hoess, as cited by the then prosecutor Gabriel Bach: “I was reading Hoess’ description of how they had to kill a thousand Jewish children a day for many days, and how the children used to kneel sometimes asking to be spared and he wrote ‘when my colleagues and I had to push the children into the gas chambers, my knees were getting a bit wobbly’. But he added: ‘I always felt ashamed of this weakness of mine after I talked to Obersturmbannführer Adolf Eichmann because Eichmann explained there was no logic in killing a generation of adults if you leave alive a generation of possible avengers to create that race again’.

WAS THERE A GENOCIDE IN SREBRENICA?

Abstract: This paper reviews the legal validity of the judgments delivered by the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) in the Krstić, Mladić, and Karadžić cases. The objective is to challenge the legal qualification of genocide in Srebrenica through an analysis of the 1948 UN Genocide Convention. Utilizing a comparative analysis of legal documents and judicial precedent (such as the International Criminal Tribunal for Rwanda), the paper examines two key elements of genocide: the physical act and the specific intent (*dolus specialis*) to destroy a protected group, in whole or in part. The author notes that the number of casualties in Srebrenica accounts for less than 0.4% of the total Muslim population in Bosnia and Herzegovina, a group whose demographic share actually increased. It is emphasized that the victims were predominantly military-aged men and soldiers, and that Bosnian forces under the command of Naser Orić committed war crimes against Serbs in the surrounding villages. The paper criticizes the ICTY's conclusions regarding the destruction of the group in a "biological sense" as politically motivated, legally unfounded, and rendered in violation of the presumption of innocence. Based on the presented evidence, the paper concludes that there was no intent to destroy the Muslim population of Bosnia and Herzegovina in Srebrenica. The events are defined as an armed conflict and war crimes, while the genocide convictions are rejected.

Key words: *Srebrenica, genocide, 1948 Genocide Convention, ICTY, Radislav Krstić, war crimes.*

During the period from July 11 to July 19, 1995, approximately 8,000 Bosniak men, as well as some women and children, were killed in the Srebrenica area. The killings were carried out by local Serb forces from the Republika Srpska, under the command of General Ratko Mladić.

Some historians attempt to compare these events in Srebrenica to the crimes committed by Nazi Germans, arguing that the Nazis also systematically separated Jews and Roma from the rest of the population, and then murdered them, whether in concentration camps or in fields and forests. However, we believe that the crimes committed by the Nazis cannot be

¹ Dr. Nisan Sharify

compared to the mass killings during the war between the Bosniak forces and the Serb forces in Srebrenica.

The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), ruled that Serbian generals Radislav Krstić, followed by Mladić and Karadžić, committed genocide in Srebrenica. However, a thorough legal examination reveals that the application of the Genocide Convention by the Tribunal was flawed, as we will explain below.

Let's first define the term “genocide.”

In Article 2 of the “Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide,” which was formally adopted by the United Nations General Assembly in 1948 (we will refer to this convention briefly as the “Convention”), genocide or the destruction of a group refers to one of the following acts, committed with the intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial, or religious group:

- a. Killing members of the group
- b. Causing serious bodily or mental harm to members of the group
- c. Putting the group in living conditions that would bring about its physical destruction, in whole or in part
- d. Imposing measures to prevent births within the group
- e. Forcibly transferring children of the group to another group.

It's important to note that the term “genocide” was coined after World War II. During the war, Winston Churchill described the systematic extermination of Jews during the Nazi invasion of Russia in 1941 (“Operation Barbarossa”), as a “crime without a name”. Only after the war and the Holocaust, which was an inseparable part of it, did Polish-Jewish lawyer Raphael Lemkin coin the term “genocide” to describe the murder of Jews during the Holocaust. This term is a combination of two words: “Geno,” the Greek word for race or tribe, and “cide,” the Latin word for murder.

Now, returning to the language of Article 2 of the Convention:

According to this article, the term “genocide” contains two essential elements:

1. Mens Rea (the criminal intent) – the intention to destroy a national, racial, or religious group.
2. Actus Reus (the criminal act) – the physical act of destroying the group, or part of it.

To form a diagnosis of genocide, we must examine these two elements.

The first component of the puzzle involves killing individuals in the group, causing serious harm to members of the group, placing the group in conditions that lead to their physical destruction, taking steps to prevent births within the group, or forcibly transferring children from the group to another. All this must be done with the intention of bringing about the total or partial destruction of the group of people based on national, ethnic, racial, or religious background.

The second component of the puzzle is “the group.” The group that is allegedly targeted for “genocide” must be a national, ethnic, racial, or religious group. There was criticism of the narrow scope of this definition, and demands were made to include political and other groups. However, during the 1998 Rome Conference, these demands were rejected, and the definition of “group” remained as it was.

In any case, the requirement for a massacre or mass killing to be considered genocide is that the group suffering the violence must be significant, i.e., a portion large enough to threaten the overall survival of the targeted group.

The International Criminal Tribunal for Rwanda ruled in the case of Clément Kayishema (1999) that when referring to a “part of the group,” the intent is to destroy a significant number of members of that group. The same was determined in the case of Semanza and others.

Raphael Lemkin, the lawyer who coined the term “genocide” and played a key role in drafting genocide convention, note during the discussion on the convention that “destruction, in part, must be significant in nature, so that it affects the integrity of the targeted group, i.e., mass murder against the group.”

From these rulings, one can conclude that killing a few thousand Bosniak Muslims in Bosnia cannot be considered genocide.

According to data from the ICTY (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia), 25,609 Bosnian Muslims were killed, in addition to 42,501 Bosnian Muslim soldiers. The Serbs suffered 7,480 civilian deaths along with 15,299 Serbian military casualties. The Croats suffered 1,675 civilian deaths along with 7,183 Croatian soldiers killed. In total, there were 104,732 deaths, with 8.5% of the dead being Croats, 21.7% Serbs, 65% Muslims, and 4.8% others.

Focusing exclusively on Srebrenica, less than 0.4% of the Muslim deaths occurred in Srebrenica. Moreover, the percentage of Muslims in the total population of Bosnia and Herzegovina actually increased during the war. Less than 4% of the Muslims population in Bosnia and Herzegovina was killed.

We see that there were almost twice as many military deaths as civilian deaths, both on the Serb and Muslim sides, while the Croatian side had an even higher ratio. Clearly, this is not genocide according to the definitions outlined above. For a massacre or mass killing to be considered “genocide,” the number of civilian deaths must be much higher.

In this regard, we must reject the view of the “Expert Committee” established by the UN Security Council in 1992, which investigated violations of international humanitarian law in the former Yugoslavia. According to this committee’s view, even the killing of the leadership of the targeted group constitutes genocide. This view has no legal or judicial basis in the Genocide Convention or in the rulings of various courts. It is a politically biased perspective and not one based on factual or legal evidence.

When preparing this lecture, I recalled what Humpty Dumpty said to Alice in *Alice in Wonderland*:

“When I use a word,” Humpty Dumpty said with a scornful look, “it means just what I choose it to mean – neither more nor less.”

“The question is,” said Alice,” whether you can make words mean so many different things.”

“The question is,” said Humpty Dumpty, “who is to be the master – that’s all.”

In the Krstić case, the prosecutor argued, among other things, that “What remains of the Srebrenica Community survives in many cases only in the biological sense, nothing more. It’s a community in despair, it’s a community clinging to memories, it’s a community that is lacking leadership, it’s a community that’s a shadow of what it once was.”

The Krstić court actually accepted these claims, asserting that the killing of the men had a long-lasting impact on the entire group. The court also ruled that the Serb forces should have been aware of the catastrophic consequences that the disappearance of two or three generations of men would have, given the patriarchal and traditional nature of the society. The court concluded that the Serbian forces in Bosnia knew that the combination of killing the men and forcibly expelling the women, children and elderly

would lead to the physical elimination of the Muslim population in Srebrenica.

However, this reasoning is not adequate for concluding that “genocide” occurred against the Bosnian Muslims. Only Muslims in Srebrenica, under the control of Serb forces in Bosnia, were affected. The killings in Srebrenica had no impact and were not intended to affect the entire Muslim population in Bosnia.

There is no doubt that only a small part of the Muslim population was under the control of the Serb forces in Bosnia, and it is illogical to believe that the destruction of such a small part of the overall group would be considered “genocide.”

However, the Appeal Court ruled in 2004 that although the Muslim population in Srebrenica numbered only about 40,000, and while this part constituted only a small percentage of the total Muslim population of Bosnia and Herzegovina at that time, because the Muslim population in Srebrenica was strategically important to the leadership of the entire Bosnian Muslim community, the elimination of the Muslims in the Srebrenica enclave could lead to ethnic cleansing of Muslims across the entire Serb-controlled region. However, this assumption has no basis and as we showed earlier, the Muslim population in Bosnia, as well as in Srebrenica, grew in the years following the war and even during the war itself.

In the case of Srebrenica, there was no intent to destroy the entire Muslim group, no mens rea of genocide. There was no real evidence of a special intention to commit genocide in the Krstić case, and the court seemed to target the issue of showing it was genocide, attaching arrows to this goal. This is not pure legal work that one would expect from a court. A court must examine real evidence, review documents, investigate witnesses, and consider all the facts while taking into account the presumption of innocence of the defendant. In the Krstić case, the court acted with the goal of convicting the defendant at any cost.

In the Krstić case, the court ruled that killing a significant number of men would inevitably lead to the physical disappearance of the Muslim population in Srebrenica. The Appeals court accepted this strange theses and, therefore, concluded that it was genocide.

To conclude, there was a war between Serb and Bosnian forces in the Srebrenica area. The Bosnian forces committed war crimes against the Serb population in the villages. For example, it was determined in the trial of one the Bosnian commanders, Naser Orić, that the Bosnian forces had committed war crimes in the villages near Srebrenica.

The Serb forces sought to overcome the threat posed by the soldiers under Orić's command. These soldiers committed numerous war crimes against the village population around Srebrenica, such as the attack by a Muslim unit on January 7, 1993, against the village of Kravica during Christmas. About 4,000 Muslims attacked the village, and 51 Serb civilians were killed. No Muslim soldier was captured.

On the other hand, the Serbian army had no intention to exterminate Muslims in Srebrenica but aimed to control the area. Most of the Muslim casualties were soldiers, some of whom came from outside the borders of Bosnia and Herzegovina, like soldiers from 28th Division. Most of the casualties were killed during fighting between Christian Serbs and Muslim Bosniaks.

Yes, there were crimes committed by individual Serbs such as executing Bosnian prisoners and harming civilians, but these were not genocidal acts, but rather acts of murder and nationalist crime. There was no intention by Serb forces to exterminate the Muslims of Bosnia in general, and Srebrenica in particular.

Most importantly, no “significant part” of the Muslim sector in Bosnia or Srebrenica was killed. A “significant part” cannot possibly be considered a few percentages of the population that allegedly experienced “genocide” against it.

I would like to conclude with a rule from the Talmud, the wisdom book of the Jewish religion: “If anyone comes to kill you, kill him first”!

ЗЛОУПОТРЕБА СРЕБРЕНИЦЕ У ФУНКЦИЈИ ОПРАВДАВАЊА ЗАПАДНОГ ИНТЕРВЕНЦИОНИЗМА³

Сажетак: Иако мала по величини и популацији, Сребреница је током последње три деценије постала место од глобалног значаја и (негативног) реномеа. Западне силе, предвођене САД-ом, претвориле су ослобађање овог градића од стране Војске Републике Српске у јулу 1995. године и све још увек у потпуности неразјашњене околности везане за то, у један од најважнијих стубова новопечене доктрине „хуманитарног интервенционизма“, која је требало да послужи као оправдање и покриће за западне војне интервенције широм света. Лепећи лажну етикету „геноцида“ на операцију ослобађања Сребренице и њене околине од терора јединица Армије БиХ предвођених Насером Орићем, уз присвајање монопола на дефинисање акта и идентификовање актера „геноцида“, западне силе су настојале да себе представе и наметну као глобалне заштитнике у служби спречавања „геноцида“ широм света. У време једнополарне доминације која је преовладала у прве две деценије након пада Берлинског зида, западне силе су успеле да инструментализују и саме Уједињене нације, преко којих је, најпре злоупотребом Сребренице, глобализована и институционализована доктрина „одговорност за заштиту“.

Кључне речи: Сребреница, хуманитарни интервенционизам, лажна етикета геноцида, једнополарна глобализација, Уједињене нације, „одговорност за заштиту“.

УВОД

Осим масовних људских страдања које су донели, можда се највећа трагедија грађанских ратова изазваних разбијањем СФРЈ током 1990-их огледа у томе што су исте силе које су најодговорније за подстицање раздора и рата на крају највише профитирале од тога у пропагандном смислу. Свакако најпознатији пример тог негативног феномена је случај Сребренице, чије је ослобађање од терора Насера

² Александар Павић, посланик у Народној скупштини Републике Србије.

³ Допуњена и ажурирана верзија рада објављеног у зборнику радова са међународне научне конференције „Сребреница – стварност и манипулације“, одржане у Бања Луци у априлу 2019. године.

Орића и његових јединица у јулу 1995. вешто претворено у један од кључних стубова западне пропаганде, с циљем оправдавања новог западног империјализма и колонијализма, не само на простору бивше СФРЈ, већ и на глобалном плану. Тако је градић на истоку Републике Српске постао глобални симбол и део арсенала настајућег новог светског поретка најављеног од стране америчког председника Џорџа Буша старијег непосредно после пада Берлинског зида. Запад све што ради, ради темељно. Тако је почетна пропагандна флоскула о почињеном „геноциду” методично, вишегодишњим напорима западног естаблишмента – данас познатијег под општим називом „дубока држава” – преточена у озбиљно институционално средство, чији је циљ био не само дисциплиновање Срба, већ и других народа и држава широм света који су стајали на путу глобализације по западној матрици. Овај рад се првенствено бави анализом процеса институционализације пропаганде о „геноциду у Сребреници” у међународне односе, најпре преко система Уједињених нација.

СРЕБРЕНИЦА КАО „ПОУЧНА ПРИЧА”

Читаву деценију пре лансирања, срећом неуспеле, британске резолуције о Сребреници у лето 2015. године,⁴ која је, на 20-годишњицу њеног ослобађања од војске Насера Орића, требало да стави коначни, лажни „геноцидни” печат на све покушаје установљавања шта се у јулу 1995. године у тој вароши стварно десило, у детаљној анализи сребреничког феномена за британски интернет сајт *Снајкд*, објављеној у августу 2005. године под насловом „Како је Сребреница постала ‘поучна прича’?”, управо је једна Британка, Тара Мекормак, проникла у суштину не само британске, већ и целокупне западне политике инструментализације Сребренице:

„Од Косова 1999. до Конга 2005. године, Сребреница се истиче као коначни доказ да је Запад морално обавезан да војно интервенише у конфликтним ситуацијама. Џек Строу (тадашњи британски министар спољних послова, прим. аут.) бранио је западну интервенцију у Македонији 2001. године користећи Сребреницу као пример шта се дешава када се Запад устручава да интервенише. Либерални коментатор Дејвид Аронович је употребио исти аргумент да би оправдао своју подршку војној акцији у Ираку. Говорећи о убиству 60 конгоанских војника од стране војника УН-а, генерал УН Патрик

⁴ https://www.scribd.com/doc/270919186/Srebrenica-Draft-Resolution-Which-Failed-in-UNSC-on-July-8-2015#from_embed

Камерт је износио аргументе у корист снажне војне интервенције, због ‘лекција из Сребренице, Сомалије и Руанде’.”⁵

Као потврду ове тезе, исте године, и то баш „случајно” на 10-годишњицу сребреничких дешавања, 11. јула, познати британски коментатор Кристофер Хиченс написао је чланак са поднасловом „Шта нас је геноцид научио о интервенцији”, констатујући да је штета што се одуговлачило са применом „лекција Сребренице” у случају западних интервенција у Авганистану и Ираку.⁶ А покличи у стилу да „морамо да спречимо још једну Сребреницу” наставили су да се користе и током наредних година.

Користили су се да би оправдали западну оружану интервенцију у Либији, како од стране западних коментатора („Сећате ли се Сребренице? О западној интервенцији у Либији се не треба премишљати”)⁷ и академских посленика („Пут у Либију води кроз Сребреницу”),⁸ тако и од стране високих западних званичника, попут бившег белгијског премијера и европарламентарца Ги Верхофштата („Европа мора да избегне још једну Сребреницу у Либији”),⁹ Хилари Клинтон, тадашњег државног секретара САД („Спречили смо нову Сребреницу у Либији”)¹⁰ или Дениса Роса, тадашњег главног стратега Беле куће за Блиски исток („Били смо суочени са могућношћу ‘Сребренице на стероидима’”).¹¹

Сличне речи су се могле чути у западним медијима и ради правдања западног уплитања и потпиривања грађанског рата у Сирији: нпр. на *Си-ен-ен-у* („Сирија, Сарајево и Сребреница: када бес није довољан”)¹² или у *Бостон Глоубу* („Сребренички моменат у

⁵ Tara McCormack, “How did Srebrenica become a morality tale?” 3.8.2005. *Spiked-online*, <https://www.spiked-online.com/2005/08/03/how-did-srebrenica-become-a-morality-tale/>

⁶ <https://slate.com/news-and-politics/2005/07/what-the-genocide-taught-us-about-intervention.html>

⁷ <http://www.theguardian.com/commentisfree/2011/may/29/srebrenica-libya-intervention-no-brainer>

⁸ <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/brendan-simms-road-to-libya-runs-through-srebrenica-2290326.html>

⁹ <https://www.partitoliberale.it/3819/esteri/guy-verhofstadt-europe-must-avoid-another-srebrenica-in-libya.html>

¹⁰

https://www.b92.net/eng/news/world.php?yyyy=2011&mm=04&dd=16&nav_id=73839

¹¹ <https://www.theglobeandmail.com/opinion/intervention-in-libya-flawed-perhaps-but-better-than-inaction/article1322124/>

¹² <https://edition.cnn.com/2012/05/29/world/meast/syria-sarajevo-and-srebrenica/>

Сирији?”),¹³ али и из уста изасланика УН за Сирију, Стефана де Мистуре („Сећате ли се Сребренице? Ми се сећамо...”), када је позивао „свет” да „учини нешто” ради спречавања бораца Исламске државе – исте оне коју су Англо-Американци користили ради свргавања Асада – да заузму град Кобане,¹⁴ па чак, посредством лондонског *Телеграфа*, и из уста терориста у Алепу, припадника групе Џаиш ал-Муцахедин, које су владине снаге угрожавале („Планови за примирје у Алепу на ивици пропасти, јер побуњеници страхују од ‘још једне Сребренице’”),¹⁵ а којима је у пропагандну помоћ прискочио чак и сам тадашњи Генерални секретар УН („Бан Ки-Мун каже да се прибојава још једног масакра на скали Сребренице”).¹⁶ У скорије време, украјински градић Буча, из којег су се руске снаге повукле 30. марта 2022. године, требало је да буде претворен у „руску Сребреницу”¹⁷ од стране западне ратно-пропагандне машинерије, у склопу хибридне кампање паралелне сатанизације Русије (по моделу Срба у Републици Српској) и виктимизације Украјине (по моделу босанскохерцеговачких муслимана), уз коришћење метода већ опробаних у грађанском рату у БиХ 1992–1995.

Другим речима, Сребреницом се, током деценија једнополаризма и доминације колективног Запада, манипулисало као „поучном причом” о томе шта све може да се деси ако страни, односно западни „хуманитарци”, попут глобалног Супермена, не прискоче у помоћ неком „угроженом” народу или држави чија политика и/или руководство не одговарају западним интересима – па чак и „угроженим” терористима.

Ово последње смо видели не само у Сирији, већ и на Косову и Метохији, када се, између осталих, да би оправдао незаконито бомбардовање СРЈ, тадашњи британски премијер Тони Блер, уз још

¹³ <https://www.bostonglobe.com/opinion/2014/02/13/srebrenica-moment-syria/hfNxufLE2sbt4JHElU2sZP/story.html>

¹⁴ https://www.washingtonpost.com/world/national-security/un-envoy-invokes-srebrenica-massacre-in-call-for-help-for-syrian-town-of-kobane/2014/10/10/0190e856-50a3-11e4-babe-e91da079cb8a_story.html?noredirect=on&utm_term=.8b010b970f00

¹⁵ <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/11261039/Plans-for-ceasefire-in-Aleppo-on-verge-of-collapse-as-rebels-fear-another-Srebrenica.html>

¹⁶ <https://www.channel4.com/news/un-secretary-do-not-allow-syria-to-turn-into-srebrenica>

¹⁷ <https://sputnikportal.rs/20220416/buca-i-kramatorsk-racak-i-markale-zasto-rusi-nece-proci-kao-srbi-video-1136490084.html>

један фалсификовани „масакр” (у Рачку),¹⁸ позвао на Сребреницу у свом говору пред Доњим домом британског парламента у предвечерје почетка НАТО агресије, која ће довести терористе на власт у јужној српској покрајини.¹⁹

ЦИЉЕВИ „ПРОЈЕКТА СРЕБРЕНИЦА”

Дакле, постхладноратовски западни интервенционизам, са јасним тенденцијама даљег ширења на исток и југ, није био заснован само на већ отрцаној идеологији „ширења демократије”. Да јесте, његов кредибилитет би био превише исцрпљен чак и за пропагандно-убеђивачке моћи западних медија, с обзиром на резултате претходних кампања вођених под том заставом. Ствар је била много шире и дубље постављена, и због тога је Сребреница постала толико важна на глобалној равни, и због тога је Великој Британији – осим сопствених геополитичких разлога и последичне русофобије и србофобије – било толико важно да прогура своју резолуцију кроз Савет безбедности УН у јулу 2015. године. Јер, важан део идеолошког темеља западног, тј. глобалистичког интервенционизма чинила је доктрина тзв. Одговорности за заштиту (*Responsibility to Protect* или скраћено R2P), тј. наводна обавеза „међународне заједнице” да „заштити” народе тамо где суверене државе то наводно не успевају. А управо је западна конструкција о Сребреници, односно цео „Пројекат Сребреница”, кључни стуб ове доктрине, на коју се, очекивано, позивала неуспела британска резолуција о Сребреници.

У том контексту треба посматрати и третирати целу западну представу, све западне крокодилске сузе које се сваког јула лију за Сребреницу, поготово на округле годишњице, сав медијски тероризам који се спроводи, и све отровне политичке притиске који се врше уз помоћ, за ове потребе веома битне, исконструисане слике о сребреничком „геноциду”. Наравно, спроводе се и „локални” циљеви – обуздавање српског фактора на његовом државно-историјско-културном простору кроз сејање зле крви, наметање кривице и оправдавање спољне интервенције и перманентног страног (западног) неоколонијалног присуства у БиХ, уз потискивање геополитичких ривала попут Русије и Кине. Али је домет требало да буде глобални.

¹⁸ <https://www.mediamonitors.net/sorting-through-the-lies-of-the-racak-massacre-and-other-myths-of-kosovo/>

¹⁹ <https://www.theguardian.com/world/1999/mar/23/balkans.tonyblair>

Сажето речено, према доктрини „Одговорност за заштиту”, национални суверенитет више није привилегија већ „обавеза”, чији степен испуњавања је ствар процене неизбежне, апстрактно дефинисане „међународне заједнице” – иза чије маске се крију најмоћније западне државе – која затим преузима на себе „обавезу” да интервенише против, тј. унутар суверених држава у којима је „оцењено” да власт угрожава грађане, односно да не испуњава своје „обавезе” или „одговорност” према њима – по „објективном суду” западних интервенциониста. Или, како се то дефинише на веб-страници УН-ове Канцеларије за спречавање геноцида и одговорност за заштиту, у делу посвећеном „Одговорности за заштиту”:

„Суверенитет није само заштита од спољног уплитања, већ се ради о томе да државе имају позитивну одговорност за добробит њихових народа, и да помажу једне другима. Дакле, примарна одговорност за заштиту сопственог народа лежи на првом месту на самој Држави. Међутим, постоји и 'резидуална одговорност' шире заједнице држава, која се 'активира када је јасно да одређена држава или није вољна или није способна да испуни своју одговорност за заштиту, или је сама починилац злочина или зверстава’.”²⁰

Сребреница, тј. западни наратив о њој, играла је и игра, важну улогу у развоју овог изузетно опасног аспекта међународне политике.

Доктрина R2P је постепено развијена унутар система Уједињених нација од почета 21. века. Још 2000. године, у свом Миленијумском извештају, тадашњи Генерални секретар УН Кофи Анан, очигледно као одговор на растуће сумње у западни агресивни „хуманитаризам”, поставио је питање за које је, као што ће се видети, већ имао спреман одговор: „Ако је хуманитарна интервенција заправо неприхватљив насртај на суверенитет, како би онда требало да одговоримо на једну Руанду, на једну Сребреницу, на груба и систематска кршења људских права која вређају сва начела наше заједничке човечности?”²¹

Сама кованица „Одговорност за заштиту” приписана је од стране бившег Генералног секретара УН-а Бан Ки-Муна Френцису Денгу, првом Специјалном саветнику Генералног секретара УН-а за спречавање геноцида (2007–2012), из времена када је вршио функцију Представника Генералног секретара УН-а за интерно расељена лица, а на основу његовог ранијег рада у Програму за Африку у склопу

²⁰ <https://www.un.org/en/genocide-prevention/responsibility-protect/about>

²¹ Исто.

утицајног америчког либерал-интервенционистичког Брукингс института.²² Међутим, било би нетачно сву заслугу приписати бирократском или институционалном деловању унутар међународних институција попут УН-а, јер би то занемарило важну улогу ванинституционалне „меке моћи” у обликовању не само међународних перцепција, већ и међународних политика.

Дакле, неопходно је истаћи да је значајну улогу у међународној афирмацији и каснијој институционализацији доктрине R2P одиграла Међународна комисија за интервенцију и државни суверенитет, основана под покровитељством Владе Канаде и неколико „важних фондација” 2000. године, а чији је копредседавајући био Герет Еванс, бивши министар спољних послова Аустралије, а тадашњи председник и извршни директор Међународне кризне групе. И овде поново пада у очи утицај који врше групе у чијем финансирању значајно учествује Џорџ Сорош не само на међународно јавно мњење, већ и на међународно право и међународне односе. Јер, не само да је Сорош преко својих фондација био дугогодишњи кључни финансијер Међународне кризне групе, већ су Сорошеве Фондације за отворено друштво, заједно са владама више НАТО и других (про)западних држава, истакнути финансијер и водећег светског гласговорника начела „Одговорност за заштиту”, Глобалног центра за одговорност за заштиту,²³ чији је вишегодишњи копредседавајући био, гле случајности – управо Герет Еванс (који је сад члан Међународног саветодавног одбора ове организације²⁴), а међу чијим званичним покровитељима је био и Кофи Анан. Сам Сорош је 2004. године представио основе доктрине R2P у ауторском чланку за часопис *Форин полиси*, образлажући је својим већ познатим глобалистичким погледом на свет:

„Суверенитет је анахрон концепт... истински суверенитет припада народу, који га затим делегира својој власти; ако владе злоупотребе ауторитет који им је поверен, а грађани немају прилику да исправе те злоупотребе, спољна интервенција је оправдана; прецизирањем да је суверенитет утемељен у народу, међународна заједница може да пробије границе националних држава како би заштитила права грађана.”²⁵

Другим речима, само нека врста наднационалне, светске владе има легитимитет да заступа интересе грађана у свим државама света, да

²² <https://www.brookings.edu/book/sovereignty-as-responsibility/>

²³ <http://www.globalr2p.org/>

²⁴ <https://www.globalr2p.org/about/>

²⁵ <https://foreignpolicy.com/2009/10/28/the-peoples-sovereignty/>

дефинише те интересе, процењује када су они повређени, и да, сходно томе, оружано интервенише – а све да се, тобоже, „не би поновила нека нова Сребреница”.

Како се наводи у извештају Генералног секретара УН-а о „Имплементацији одговорности за заштиту” из јануара 2009. године:

„Бројне кључне препоруке Комисије (већ поменуте Међународне комисије за интервенцију и државни суверенитет – прим. аут.) су уврштене међу закључке Високог панела о претњама, изазовима и променама, којег је сазвао тадашњи Генерални секретар Кофи Анан 2004. године (видети A/59/565 и Corr.1), као и у његов потоњи извештај насловљен ‘У већој слободи: ка развоју, безбедности и људским правима за све’ (A/59/2005). Ови извештаји су потом послужили као материјал за разматрање на Светском самиту УН-а 2005... приступ одговорности за заштиту... дефинисан је одредбама Светског самита (ставови 138 и 139) ... ‘Свака појединачна Држава има одговорност да заштити своје становништво од геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности’.”²⁶

Дакле, и из овог се види да је доктрина „Одговорност за заштиту” прихваћена на нивоу УН-а 2005. године под великим утицајем наводно „независних” међународних тела која нико није изабрао ни на каквим демократским изборима, нити их је било која суверена држава делегирала. Штавише, како са задовољством на својој интернет страници истиче већ поменута, од Џорџа Сороша обилато финансирана „независна” институција Глобални центар за одговорност за заштиту: „Савет безбедности се од 2006. позвао на R2P у више од 95 резолуција. Савет за људска права се позвао на R2P у више од 80 резолуција.”²⁷ Ево само неколико примера:

- У 2006. години, говорећи о заштити цивила у Резолуцији Савета безбедности 1674, посвећеној „заштити цивила у оружаним сукобима”, Савет безбедности се позвао на R2P, реafirмишући одредбе ставова 138 и 139 Закључака Светског самита 2005. о одговорности за заштиту становништва од геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности.²⁸

²⁶ <https://www.globalr2p.org/resources/implementing-the-responsibility-to-protect-2009/>

²⁷ <https://www.globalr2p.org/what-is-r2p/>

²⁸ <http://unscr.com/en/resolutions/1674>

- Током 2011. године, Савет безбедности се позвао на Одговорност за заштиту у бројним резолуцијама: нпр. 1970²⁹ и 1973³⁰ о ситуацији у Либији, 1975³¹ о ситуацији у Обали Слоноваче, 1996³² о ситуацији у Јужном Судану, и 2014³³ о ситуацији у Јемену.

- Током 2012. године, Савет безбедности се, између осталог, позвао на Одговорност за заштиту у свом Саопштењу за медије о ситуацији у Јужном Судану од 9. јануара.³⁴

- У најновије време, 2018. године, више резолуција СБ УН се позвало на R2P: нпр. 2409³⁵ о Демократској Републици Конго, 2417³⁶ о Заштити цивила у оружаним сукобима, 2428³⁷ о Судану и Јужном Судану.

- Такође, 16. августа 2018. године, поводом одлуке Народне скупштине Републике Српске да поништи Извештај о Сребреници из 2004. године, огласио се саопштењем и Специјални саветник Генералног секретара УН-а за спречавање геноцида, „изражавајући забринутост” наведеним чином, али и уз признање – додуше без самокритичког осврта – да се на Балкану „догађаји из прошлости користе у политичке сврхе”.³⁸

Унутар самих УН, успостављена је функција Специјалног саветника Генералног секретара УН-а за Одговорност за заштиту,³⁹ који ради у тесној координацији са Специјалним саветником Генералног секретара УН-а за спречавање геноцида.⁴⁰

Како се истиче на интернет страници Канцеларије УН-а за спречавање геноцида, доктрина Одговорност за заштиту, утемељена као реакција на „зверства почињена током 1990-их у Руанди и на

²⁹ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011))

³⁰ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011))

³¹ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1975\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1975(2011))

³² [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1996\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1996(2011))

³³ [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2014\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2014(2011))

³⁴ <https://www.un.org/press/en/2012/sc10514.doc.htm>

³⁵ [https://undocs.org/S/RES/2409\(2018\)](https://undocs.org/S/RES/2409(2018))

³⁶ [https://undocs.org/S/RES/2417\(2018\)](https://undocs.org/S/RES/2417(2018))

³⁷ [https://undocs.org/S/RES/2428\(2018\)](https://undocs.org/S/RES/2428(2018))

³⁸ <https://www.un.org/sg/en/content/sg/notes-correspondents/2018-08-16/notes-correspondents-statement-adama-dieng-united-nations-special-adviser-the-prevention-of-genocide-the-decision-the-republika-srpska-national-assembly>

³⁹ <https://www.un.org/en/genocide-prevention/SA-responsibility-protect>

⁴⁰ <https://www.un.org/en/genocide-prevention/prevention-genocide-related-crimes/special-adviser>

Балкану” (ранија, оштрија верзија је, уместо „зверства”, користила термин „геноцидно насиље”, али је та терминологија, очигледно као резултат јачања утицаја држава које заговарају вишеполарни свет, ублажена), „отелотворује политичку посвећеност окончавању најгорих облика насиља и прогона. Она настоји да смањи јаз између постојећих обавеза које Државе-чланице имају у складу са међународним хуманитарним правом и правом о људским правима и реалности са којом се суочавају популације којима прете геноцид, ратни злочини, етничко чишћење и злочини против хуманости”.⁴¹

Треба, опет, указати на чињеницу да је дефиниција ове доктрине током каснијих година приметно ублажена, тј. да није толико огољено интервенционистичка као што је првобитно била. Поређења ради, ранија дефиниција те доктрине, која се још 2015. године могла наћи на интернет страници УН-овог Специјалног саветника, гласила је:

„R2P почива на три стуба:

1. Држава сноси главну одговорност за заштиту становништва од геноцида, ратних злочина, злочина против човечности и етничког чишћења, и њиховог подстицања;

2. Међународна заједница има одговорност да охрабри и помогне Државе у испуњавању ове обавезе;

3. Међународна заједница има одговорност да употреби одговарајућа дипломатска, хуманитарна и друга средства како би заштитила становништва од ових злочина. Ако Држава очигледно не успева да заштити своја становништва, међународна заједница мора да буде спремна да предузме колективну акцију да би заштитила становништво, у складу са Повељом Уједињених нација”.⁴²

Такође, занимљиво је приметити да се на сајту још једне међународне НВО посвећене овој доктрини, „Међународне коалиције за одговорност за заштиту”, у одељку посвећеном кризи у Сирији, може наћи следећа напомена:

„Ажурирано: норма Одговорност за заштиту, према споразуму из Завршног документа Светског самита 2005, не одобрава једнострану војну одговор или војну одговор неке 'коалиције вољних'. Било који

⁴¹ <https://www.un.org/en/genocide-prevention/responsibility-protect/about>

⁴² Ово је верзија преведена са УН-овог сајта 2015. године. Незнатно сведена верзија, на коју се и даље, носталгично, ослања „Глобални центар за одговорност за заштиту”, се може наћи на: http://www.globalr2p.org/about_r2p

војни одговор на основу Одговорности за заштиту мора да буде ауторизован од стране Савета безбедности”.⁴³

Чини се да је и на овом примеру, под растућим утицајем вишеполарног света у настајању, очигледан процес покушаја зауздавања ове доктрине после пустоши које су разне „хуманитарне” војне интервенције проузроковале у 21. веку. Исто тако, вреди напоменути да је у једном предавању из 2008. године Герет Еванс признао да су се још те године неке латиноамеричке, арапске и афричке државе оградиле од R2P, тврдећи да је „Светски самит одбацио R2P 2005”, односно да „концепт одговорности за заштиту није усвојен од стране Генералне скупштине”,⁴⁴ што нам говори да многе државе или нису биле свесне шта се „на мала врата” прогурало у УН-у, или нису то тумачиле или више не тумаче на исти начин као западни интервенционисти.

Управо је овај новоуспостављени „стуб” међународног права, у чије темеље је чврсто уграђен западни „званични наратив” о Сребреници, требало да обезбеди легитимитет западним силама или њиховим савезницима да интервенишу свуда где оне тврде да власт „није испунила своју обавезу да штити сопствено становништво” – а за шта су претходно њихови медији припремили терен, „бомбардујући” селективним информацијама домаће и међународно јавно мњење путем глобалних информационих гласила и мрежа. И више од тога, ова легитимизација требало је да пружи потребно идеолошко оправдање не само за вршење дипломатског притиска, као што су западне силе то чиниле унутар Савета безбедности у вези са нпр. Либијом или Сиријом – већ, у крајњој инстанци, у случају „опструкције” Русије или Кине (у облику дипломатског противљења, па чак и самог вета у СБ УН), и за једностране интервенције, мимо СБ УН. Две америчке амбасадорке у УН, Ники Хејли и Саманта Пауер, посебно су се истицале у томе. Пауер је, иначе, пре него што је ступила на високу функцију, заједно са већ поменутиим Геретом Евансом пропагирала „Одговорност за заштиту” по разним светским форумима. Сам Генерални секретар УН-а Бан Ки-Мун је на једној конференцији у Берлину 2008. године дословце изјавио да је, у деловању на основу R2P, неопходно предузети „ране, превентивне кораке – који не треба да захтевају ни једногласност у Савету безбедности, ни слике настајућих злочина који шокирају савест

⁴³ <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-syria>

⁴⁴ <https://www.crisisgroup.org/global/responsibility-protect-idea-whose-time-has-come-and-gone>

света”.⁴⁵ Дакле, није била реч само о томе, како се још 2015. године истицало на интернет страници Специјалног саветника Генералног секретара УН-а за одговорност за заштиту, да „суверенитет више ексклузивно не штити Државе од страног уплитања” (у међувремену је и ова агресивна терминологија уклоњена, односно ублажена), већ да ни вето неке од сталних чланица Савета безбедности не би био довољан да спречи неки нови, оружани излив западног „хуманитаризма”. Посреди је, дакле, био отворен покушај обесмишљавања међународног права и Савета безбедности, и то уз активну подршку самог Генералног секретара УН-а.

Овде вреди приметити не само важност (квази)правног утемељења заснованог на исконструисаном „преседану” као што је Сребреница, већ и важност једне универзализоване идеолошке потке, која не само да даје подлогу за проактивно државно деловање заоденуто у плашт „међународног права”, већ и легитимитет за ванинституционално, тј. ванправно, па чак и бесправно деловање. Јер, забога, кад су људски животи наводно угрожени, „морални императив” је све! А када се ствари поставе на моралну раван, колико год неистинита или неискрена она суштински била, то је нешто што јаче утиче на подсвест људи него хиљаде цитата из разноразних сувопарних параграфа кодификованог међународног законодавства, па чак и званични протести против „спољног мешања у унутрашње ствари суверених држава”, ма од кога долазили и колико год надахнути они били. У исто време, стављање ствари на моралну раван олакшава да се „мека моћ” преко ноћи преобрази у „тврду” моћ, тј. оперативна и оружана дејства на терену. То западне силе врло добро знају и зато толико ресурса улажу у рад у разноразним међународним комитетима и конференцијама, у оснивање института које те доктрине пропагирају, у „невладине организације” које „шире веру”, у медије који их пропагирају, итд. У томе лежи и један од кључева дизања недоказаног „геноцида” у Сребреници у раван „моралног императива”. Стога, опет, није ни мало случајно то што је британска дипломатија искористила 20-годишњицу Сребренице и пратећу медијску пажњу да би, кроз предложену резолуцију Савета безбедности УН-а, изнова промовисала постулате новог и „унапређеног” међународног интервенционизма, садржане у доктрини „Одговорност за заштиту” на коју се позвала више пута у пропалој резолуцији.⁴⁶

⁴⁵ <https://www.un.org/press/en/2008/sgsm11701.doc.htm>

⁴⁶ https://www.scribd.com/doc/270919186/Srebrenica-Draft-Resolution-Which-Failed-in-UNSC-on-July-8-2015#from_embed

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: МОГУЋНОСТИ СУПРОТСТАВЉАЊА ЗАПАДНОМ КРСТАШКОМ МОРАЛИЗМУ

Проблем не само за Србију и Републику Српску, већ и за друге државе, укључујући и незападне велике и средње силе, је тај што су оне, захваљујући агресивном западном крсташком морализму и својој медијској инфериорности, уместо у проактивну, сатеране у суштински реактивну, тј. дефанзивну политику сталног тражења разноразних „одговора” на непрестане идеолошко-борбене изазове који долазе из западног правца. Истине ради, таквим земљама недостаје и потребна доза цинизма којом располажу западне елите, а која овима дозвољава да инструментализују „идеале” на којима њихова друштва бар формално почивају у не само чисто прагматичне, већ и отворено агресивне или деструктивне сврхе. За разлику од западних земаља, чије елите имају вековно искуство у ковању овог недостојног заната, многе незападне земље или културе искреније – да не кажемо наивније – верују не само у могућности успостављања истинских демократских система на основу западних матрица, већ и у то – што је кључно за њихов суштински дефанзиван став – да сувереним земљама истински треба да буде остављено право да саме налазе своје путеве ка својој (не)срећи, све док не постану истинска претња за околину. Наравно, та љубав према националном суверенитету има у много чему да захвали не само пуком идеализму или недостатку неке универзалистичке контра-идеје, већ и голом нагону за опстанак, јер је национални суверенитет једна од последњих брана против западног експанзионизма, и један од малобројних идеолошких контрапунктова западном неоимперијализму „добродетељи”.

У сваком случају, у актуелном стању, тј. без конкретно формулисане и операционализоване контраидеје или идеологије која би се могла универзализовати, за оне који су приморани да реагују на непрекидни низ крсташких западних иницијатива, могуће је ипак учинити нешто делотворно: гађати у саме стубове легитимитета западног интервенционизма, оличеног у доктрини R2P. Јер, ако се може показати да је један од њених кључних симбола – Сребреница – манипулација препуна лажних конструкција које се сада већ могу лако доказати, то би представљало крупан корак у делегитимисању једне од важних основа западног интервенционистичког импулса, који је постао највећа претња не само за светски мир, већ и за људску слободу уопште. Уједно ће и раскринкавање овог пројекта који је у служби западноцентричног глобализма допринети и стварању вишеполарног света у интересу највећег дела човечанства.

ХАШКИ ТРИБУНАЛ КАО ДЕО ПОЛИТИЗАЦИЈЕ РАТНОГ ЗЛОЧИНА У СРЕБРЕНИЦИ

Сажетак: У раду је анализирано деловање Међународног кривичног суда за бившу Југославију (МКСЈ) кроз призму геополитичких интереса и селективне правде. Аутор дефинише Хашки трибунал као нелегални помоћни орган Савета безбедности УН-а, успостављен са примарним циљем да институционализује колективну кривицу српског народа и оправда војну агресију НАТО-а из деведесетих година прошлог века. Кроз отворену контролу америчких тужилаца, рад суда је карактерисала политичка селекција оптуженика, при чему су кључни докази против бошњачких и хрватских лидера занемаривани. Посебан фокус рада је на увођењу доктрине Заједничког злочиначког подухвата, конструкта изван званичних аката суда, који је послужио за криминализацију комплетног државног и војног апарата Републике Српске. Аутор аргументује да је спуштањем кривичне одговорности на све локалне Србе старије од шеснаест година, Трибунал суспендовао темељни принцип међународног права – индивидуалну кривицу – претварајући националну припадност у примарни доказни стандард. На примеру Сребренице, у раду се демаскира радикална пристрасност судских већа која су систематски одбацивала материјалне доказе и изјаве преко педесет бошњачких сведока, припадника 28. дивизије Армије БиХ. Ови искази јасно дефинишу да је већина жртава страдала у директним војним сукобима током пробоја, што се није уклапало у унапред пројектовани наратив суда. Игнорисањем кључних чињеница, попут одсуства генерала Младића са терена у критично време и признања самих правних саветника суда о недостатку доказа, Трибунал је своје пресуде заснивао на недоказаним тезама тужилаштва. Због таквог методолошког и правног посртања, пракса МКСЈ је потпуно дискредитована у међународно-правном

¹ Бранко Д. Лукић, адвокат.

поретку, због чега је новоформираним судовима изричито забрањено коришћење његових одлука као извора права.

Кључне речи: *Хашки трибунал, Заједнички злочиначки подухват, Сребреница, политизација права, међународно кривично право.*

КРАТАК ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ

Становници бивше Југославије, осим часних и учених изузетака, из своје перспективе нису видели да су постали објект америчког (НАТО) ширења на исток. Прави циљ је била Русија, али је на том путу било потребно преузети и све државе које су биле чланице Варшавског пакта, а поред њих и све друге на путу ка Русији.

Будући да су били савезници Сједињеним Америчким Државама, Енглеској и Француској и то у два светска рата, међу Србима је постојало наивно уверење да им са те стране не прети опасност. Ово уверење је било појачано чињеницом да су Бошњаци и Хрвати били противници овим силама победницама и да су ратовали на страни нациста.

Антисрпска власт у бившој Југославији је уложила велики напор да одвоји српски народ од Русије и Руса, како кроз прогоне Срба и затварање на Голом отоку, тако и кроз безброј монтираних судских процеса, избацивања са посла и отимања имовине.

ОСНИВАЊЕ ТРИБУНАЛА

Као завршни механизам у сламању Срба који су се супротставили поробљавању од стране НАТО-а, формиран је Трибунал у Хагу који је добио задатак да стави правосудни печат на кривицу Срба за сукобе деведесетих година прошлог века, као и да оправда бомбардовања и агресије на Републику Српску и Србију.

Овај квазиправосудни орган је незаконито установљен резолуцијом Савета безбедности УН-а, као његов помоћни орган. Одбрана је годинама указивала на ову чињеницу, али никада није

добила задовољавајући одговор. У принципу, одговори су се сводили на то да Трибунал није надлежан да о томе одлучује, пошто је и судијама било јасно да ниједан суд не може бити помоћни орган било чега. Када смо тражили одговор ко је надлежан за ту врсту приговора, никада нисмо добили одговор на то питање.

КОНТРОЛА РАДА ТРИБУНАЛА

Контрола Трибунала се, пре свега, вршила кроз рад тужилаштва које је отворено било под контролом америчких тужилаца. На овом нивоу се, пре свега, одлучивало о томе ко ће бити оптужен. Познато је да Трибунал никада није прихватио доказе послате против Алије Изетбеговића и Фрање Туђмана. Суд не може судити људима који нису оптужени.

Припадници хрватског и бошњачког народа су оптужени на нижим нивоима и коришћени су више као икебане, ради наводне неутралности поступка.

Тужилаштво је вршило други вид контроле суда кроз погрешно оптуживање. Хрвати и Бошњаци који су изабрани да буду оптужени често су се теретили за оно што нису урадили, а не за злочине које су починили. Суд се мора кретати у оквирима оптужнице. Тако је дошло до ослобађања Насера Орића.

Судије су биране на начин да су били отворено антисрпски настројени, уз часне изузетке. Ови часни изузеци су били лако прегласани.

Као часне изузетке треба споменути судије: Патришу Волд из САД-а, Антонетија из Француске и Приска Матимба Нијамбе из Замбије.

Судија Волд је постала оштар критичар рада Трибунала након што је напустила своју функцију у истом. Пристрасност Трибунала је јасно показана кроз пресуде које је донео, из којих је јасно да је радио као орган који је добио задатак да стигматизује српски народ.

ТЕОРИЈА ЗАЈЕДНИЧКОГ ЗЛОЧИНАЧКОГ ПОДУХВАТА

Оптуживање читавог народа је било могуће захваљујући пристрасности тужилаштва и судија, а пре свега монструозној теорији о Заједничком злочиначком подухвату. Овај вид одговорности није предвиђен актима Трибунала, већ га је Карла дел Понте увела први пут кроз суђење Душану Тадићу. Овим актом Трибунал је показао да не поштује ни сопствена правна правила. Ова теорија је широко оспорена од стране како правне праксе, тако и правне теорије. Овде немамо простора да се бавимо широком анализом саме теорије, али она се своди на то да су сви припадници једног народа криви.

Све организације једне државе означене су као злочиначке. На пример, у оптужници генералу Младићу, као део овог злочиначког подухвата наведени су:

чланови руководства босанских Срба;

чланови Српске демократске странке,

припадници државних органа босанских Срба на републичком, регионалном, општинском и локалном нивоу, укључујући кризне штабове, ратна председништва и ратна повереништва;

команданти, помоћници команданата, виши официри и начелници јединица:

Министарства унутрашњих послова Србије,

ЈНА, Војске Југославије,

ВРС,

Министарства унутрашњих послова босанских Срба,

Територијалне одбране босанских Срба на републичком, регионалном, општинском и локалном нивоу; и

вође српских паравојних снага и добровољачких јединица из Србије и Босне.

Поред овог списка, у следећем члану оптужнице наведено је да у ову групу спадају и локални Срби. Тужилаштво је, на инсистирање одбране, разјаснило да под локалним Србима сматрају све припаднике српског народа који су боравили на

територији под контролом ВРС, а који су били старији од шеснаест година. Ваљда је требало да оптуже и бебе у колевкама, али ето, пошто су били милосрдни, подигли су лествицу на шеснаест година.

Из овог оптужења је више него јасно да је Трибунал, кроз теорију Заједничког криминалног подухвата, оптужио читав један народ. Тврдње Трибунала да суди појединцима, а не народу, су само флоскула, да би се одржао привид суда који суди за кривична дела појединцима, што је главни задатак сваког кривичног суда. Стандард доказивања кривице је био смешно низак. Било је довољно да тужилаштво докаже да припадате српском народу и били бисте криви. Колико год ово звучало апсурдно, то је основни принцип на коме је почивао Трибунал.

Од Другог светског рата, као и од Трибунала у Токију и Суда у Нирнбергу, постојао је вакуум у међународној кривичној правној пракси. Након тога, основан је Трибунал за бившу Југославију. Међународно право је чекало његове одлуке, пресуде, праксу, као жедан воду. Због начина рада, пристрасности и теорије Заједничког злочиначког удруживања, правна пракса Трибунала је послана у канализацију међународног кривичног права. Сви судови који су настали након Трибунала имају изричиту забрану коришћења његове судске праксе, односно његових одлука као извора права. Све што је Трибунал радио завршило је на отпаду међународног правосуђа. Одсечено је попут упаљеног слепог црева и бачено у канализацију.

ПРИСТРАСНОСТ У РАДУ ТРИБУНАЛА У ВЕЗИ СА ДОГАЂАЛИМА У И ОКО СРЕБРЕНИЦЕ

Пристрасан рад Трибунала постојао је и у свим суђењима у којима је суђено за дешавања у и око Сребренице у јулу 1995. године.

Кључни пример у пристрасном раду Трибунала је случај неприхватања исказа сведока, Бошњака, припадника 28. дивизије Армије БиХ, који су учествовали у пробоју из Сребренице према Тузли. Одбрана је добила преко педесет изјава ових сведока од

тужилаштва Трибунала, који су своје изјаве дали војним или цивилним органима безбедности бошњачке стране. Ниједна изјава није дата органима безбедности српске стране. Из тих изјава јасно произилази, и ниједна од тих изјава не противречи овом закључку, да је око 6.000 од 8.000 жртава погинуло у борбама приликом пробоја. Сведоци описују разна места и разна времена страдања и дају процену погинулих у борбама, тако да је врло лако склопити детаљну слику губитака бошњачке стране.

Иако су ово сведочења директних учесника, који су саслушани непосредно након изласка из Сребренице и доласка у Тузлу, иако су искази узети од стране бошњачких органа, Трибунал никада није прихватио ова сведочења. Треба напоменути да других сведочења и није било. Није било других сведока који су тврдили другачије. То су једини непосредни сведоци. Пошто се њихова истина није уклапала у наратив и задатак Трибунала, њихове изјаве никада нису прихваћене од стране судија Трибунала. Часни изузетак је била судија Нијамбе, председавајућа жалбеног већа, која је, видећи бројне пропусте и грешке у првостепеној пресуди, гласала за понављање поступка. На жалост, већина судија жалбеног већа је била део машинерије која је имала задатак да затвори ту тему.

Ово је и разлог што Трибунал никада није утврдио тачан број жртава стрељања. У свакој пресуди која се бави догађајима у и око Сребренице дата је различита бројка која утврђује број жртава.

Индикативно је и сведочење генерала Миловановића, заменика генерала Младића, који је, као сведок тужилаштва, тврдио да је он командовао ВРС, пошто је генерал Младић био ван Републике Српске и није имао средства везе, па самим тим није ни могао да командује. Иако је ово био сведок тужилаштва, иако је прихватио кривицу на себе, политички је то било прекасно и морао је да се осуди генерал Младић, што је Трибунал и урадио, противно и овако јасном и снажном доказу.

О чињеници да генерал Младић није био на територији Републике Српске у време догађаја у и око Сребренице, имамо потписану неспорну чињеницу са тужилаштвом Трибунала. То је, дакле, неспорна чињеница која поткрепљује тврдњу генерала

Миловановића. На жалост, чињенице ништа нису значиле у суђењима пред Трибуналом. Истина која је горе изношена је падала на глуве уши.

Треба напоменути да је главни правни саветник председавајућег судије у предмету Младић, након изречене првостепене пресуде, јавно, на предавању студентима, рекао (што имамо и снимљено) да против генерала Младића нису пронађени никакви докази, али да је ипак осуђен. Шта је ово ако није политизација Трибунала и судског поступка? Да је правде, овакве судије би одговарале за своја недела. Једини Заједнички злочиначки план је био онај у којем су учествовале покварене судије Трибунала у Хагу.

Напуштање свих норми кривичног права је чињеница да је судско веће своју пресуду засновало на тврдњи коју је изнео тужилац Меклоски, а која није поткрепљена ниједним доказом. Да не бих улазио претерано у детаље, овај део поступка је кључан за утврђивање постојања кривичног дела геноцида и његовог планирања. Пошто у том сегменту тужилаштво није ништа доказало, суд се наслонио на уводну реч тужиоца, која никада и нигде није и не може бити доказ. За Трибунал је била довољна празна, непоткрепљена изјава стране која је имала обавезу да ту тврдњу и докаже.

Пошто је било много шупљина у доказима, судско веће је често узимало део пресуде као доказ, без доказа, па се вртите у круг од једног параграфа до другог и на крају дођете до тога да иза таквих тврдњи стоје само празне речи људи који су требали да донесу правду, али, на жалост, само су обрुкали правничко занимање.

Трибуналу нису била довољне ни предочене чињенице да је Бил Клинтон захтевао од Алије Изетбеговића да побије пет хиљада Бошњака у Сребреници, да би могао да крене у бомбардовање Срба. То је сада неспорна чињеница, а први је покренуо ту тему Хакија Мехољић, који је био члан Ратног председништва Сребренице и командир полицијске странице у том граду.

Трибунал је све време прилагођавао доказе и чињенице жељеном исходу.

ЗАКЉУЧАК

Управо ова претерана исполитизованост Трибунала искомпромитовала га је у толикој мери да је довела до крајње неприхватљивих, како правних тако и чињеничних ставова, који ни на који начин нису могли бити прихваћени од осталих међународних судова. Трибунал је својом праксом и својим поступцима сам себе дезавуисао у толикој мери да је одстрањен из било каквог правничког размишљања.

Можда је овај квазисудски орган најбоље описао генерал Младић. Он је судијама увек говорио да су НАТО комисија.

Треба да се инсистира на овоме када год нам се спочитава да је истина везана за Сребреницу утврђена управо у Трибуналу у Хагу. Све што је утврдио тај назови суд нема никакву вредност и никакви закључци, никакве истине не могу да се заснивају на раду овог дисквалификованог органа.

СРЕБРЕНИЦА У ЈУЛУ 1995. ГОДИНЕ – ВОЈНОИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ²

Сажетак: Збивања на ширем простору Сребренице у јулу 1995. године током оружаних сукоба на простору Босне и Херцеговине (БиХ) између снага Војске Републике Српске (ВРС) – јединица Дринског корпуса (ДК) и снага Армије БиХ (АБиХ) – јединица 28. дивизије, и даље су неисцрпна тема, како војне, историјске, социолошке, правне и других друштвених наука, тако и домаће, регионалне и светске јавности. Многа научна истраживања наведених збивања којима се баве војна, социолошка и правна наука, заснована на утврђеним и доказаним чињеницама, врло често узмичу пред агресивним и пропагандним тумачењима борбених операција и њихових узрока и последица из јула 1995. на подручју и око Сребренице. Злоупотреба „Сребренице”, пре свега у политичке сврхе, срачуната је на продужену сатанизацију српског народа и потврду ратног наратива и карактера рата у БиХ и на потврду унапред додељеног статуса „жртве” (Муслимани/Бошњаци), односно статуса „агресора/целата” (Срби). Анализа поменутих збивања ретко је вршена кроз призму посматрања узрочно последичних деловања, без целовитог сагледавања различитих узрока (историјске димензије сукоба у БиХ, утврђивање стварних (реалних) чињеница истраживаних догађаја, циљева и аспирација сукобљених страна и последица свих наведених чинилаца). У јавности су најприсутнији наративи у којима се догађаји у Сребреници посматрају искључиво са идеолошког и политичког становишта, утемељених на пресудама различитих домаћих и међународних судова и трибунала, користећи се симулакрумом (виртуелном стварношћу) – копијом стварних догађаја (не физичким него изведеним ентитетима у односу на оригинал). Да би се превазишле симулације симулакрума (извитопереност и селективно и једнострано приказивање наведених збивања) у овом раду ћемо се бавити узрочно-последичном анализом кључних оружаних дејстава у Подрињу током рата у БиХ (1992–1995) са тежиштем на догађајима у и око Сребренице у јулу 1995. године. Настојаћемо са ширег историјског,

¹ pandurevicvinko@gmail.com

² Рад је настао на бази ауторових непосредних сазнања о анализираним догађајима, затим на бази анализираних докумената и мноштва сведочења различитих сведока, повезаних са предметним догађајима, као и ауторовим раније објављиваним радовима у различитим формама и различитом обиму.

друштвеног и војног аспеката, посебно са становишта ратне вештине осветлити шири контекст узрока и последица, укључујући и анализе са становишта кршења Женевских конвенција и закона ратовања. Основно хипотетичко становиште гласи: Операција „Криваја-95” – кодни назив под којим је ДК изводио борбена дејства према Сребреници у јулу 1995. године – била је у потпуности војно оправдана и изведена је без кршења закона и обичаја ратовања. Догађаји који су уследили након завршетка операције, а који су обиловали кршењима Женевских конвенција и закона и обичаја ратовања нису били у директној вези са планираном и изведеном операцијом.

Кључне речи: *Подриње, Сребреница, јули 1995, ВРС, АБиХ, Криваја-95, борбе, бојеви, операција, ратни злочини.*

УВОД

Толико тога је речено и написано о Сребреници, о ратним догађајима из сребреничког краја у којима су страдали и Срби и Муслимани (Бошњаци), како током Другог светског рата, тако и у грађанском рату 1992–1995, да човек помисли да се више нема шта рећи. Међутим, то није тако. Начин на који се у историографији БиХ приказују историјски ратни догађаји који су се збили у наведеном временском оквиру, захтева преиспитивање истих, смештајући их у стварни (реални, објективни) контекст, ослобођен етничких, идеолошких и политичких острашћености.

Није могуће открити нову истину, него пуну истину, разобличити све неистине, манипулације и преваре. То није нимало лако. Много је неистина, погрешних закључивања, конструисаних чињеница наталожено у испричаним причама и написаним књигама о сребреничким догађајима. Због свега тога, потребно је бавити се и даље овим питањем, трагати за многим одговорима и развејавати многе магле које обавијају сребреничке догађаје из јула ратне 1995. године.

Догађаји из саме Сребренице и њене уже и шире околине из јула ратне 1995. године, имају своју предисторију, они су само врх леденог брега мноштва збивања која су се одиграла, и у не тако далекој историји, затим током Другог светског рата, а нарочито у ратном периоду 1992–1994. година.

Истину о Сребреници, која је саопштена кроз пресуде Хашког трибунала, бошњачки политичари и бошњачка јавност, подржани од својих „ратних и политичких спонзора”, настоје по сваку цену „зацементирати” као такву. У овом раду се бавимо догађајима у

Сребреници и њеној околини из јула 1995. у ширем војноисторијском и чињеничном контексту, без анализе правних аспеката тих догађаја.

„Сребреница” заслужује истину. Све сребреничке жртве, и српске и бошњачке, заслужују истину и одговоре на мноштво питања. Борба за истину и доказивање истине је донкихотовски напор, борба са ветрењачама. То је увек било тако и тако ће и бити. Позната је изрека да у рату „прво погине истина”. Међутим, након толико година од рата, истину треба оживети, догађаје реанимирати, удахнути им дах истине и смело се суочити са свим последицама утврђене истине.

Као аутор овога текста, непосредни сам учесник многих ратних догађа у БиХ 90-тих година, па и на подручју Сребренице. Располажем обимном историјском грађом, непосредним сазнањима, имао сам увид у мноштво судских доказа, располажем са довољно чињеница које максимално ограничавају субјективност у закључивању и изношењу ставова о „Сребреници”.

Основно хипотетичко полазиште, на бази кога је усмерена анализа наведених догађаја и закључивања о истим гласи: Операција „Криваја-95” – кодни назив под којим је ДК изводио борбена дејства према Сребреници у јулу 1995. године – била је у потпуности војно оправдана и изведена је без кршења закона и обичаја ратовања. Догађаји који су уследили након завршетка операције, а који су обиловали кршењима Женеvских конвенција и закона и обичаја ратовања нису били у директној вези са планираном и изведеном операцијом.

Сви до сада утврђени и расположиви докази о страдању Бошњака на подручју Сребренице и у њеној околини у јулу 1995. показују да злочин који се збио на подручју Сребренице у јулу 1995. над припадницима 28. дивизије тзв. АБиХ, није био резултат плана, организованог деловања српских институција војске и државе. Није утврђено постојање намере да се припадници 28. дивизије тзв. АБиХ погубе само због тога што су били Бошњаци – муслимани.

Основне методе које су кориштене су: анализа и синтеза, анализа садржаја, индукција и дедукција, компаративни метод, историјско-генетски метод и метод генерализације.

ПОДРИЊЕ У ВРТЛОГУ КОНТИНУИРАНИХ ОРУЖАНИХ СУКОБЉАВАЊА

Осврт на историјски и геополитички контекст

Контекст догађаја је врло битан и за најсложенија и за најпростија друштвена збивања и друштвене процесе. Када је реч о догађајима у Подрињу и у сребреничком крају у рату 1992–1995. године, неопходно је исте посматрати у врло сложенем историјском, политичком, геополитичком, верском, идеолошком и војном контексту. Узрочно-последичне везе ратних догађаја и страдања народа у рату су кључ за разумевање тих самих догађаја. Српски етнички простор и српске земље треба посматрати у континуираним политичко-историјским и политичко-географским балканским процесима. Овакав приступ не значи оправдање или пак негирање одређених злочина који су несумњиво почињени на наведеном подручју и у наведеном временском оквиру, него нам служи за укупно разумевање околности у којима су се налазиле тада оружаном сукобљене стране у БиХ, а посебно њихова свест о том оружаном сукобу.

Османлијски продор на Балкан и у Европу, а касније и разна територијална разграничења моћних империја које су настојале да у значајним геостратегијским пограничним зонама анулирају српски православни идентитет становништва и простора, резултирали су разбијањем територијалне кохезије српске државе, физичким уништењем становништва, миграцијама и верским и националним конвертитством.

Дакле, „српска држава” која би у својим границама обухватила већину српских земаља чини суштину још увек нерешеног „српског питања” на Балкану.

Последњи ратни сукоби на крају 20. века показују да је суштина решавања „српског питања” територијална, односно географска, што се често пренебрегавало или прагматично дефинисало као „политичко питање”, „демократско питање” или „културно-цивилизацијско питање”.

На простору српских земаља територијално се додирују и прожимају три културно-цивилизацијска „крuga” – византијско-православни, западно-католички и исламски. Источна Босна, а посебно Подриње, простори су на којима су се у највећој мери осетиле последице географске, политичке, геополитичке и етничке фрагментације српског националног корпуса у целини, као последица контактности тих цивилизацијских кругова.

Реке Дунав, Сава, Морава и Дрина су реке од посебног значаја за Србе. Када је реч о ратним страдањима и оружаним сукобљавањима у долинама набројаних река, интензитет тих сукоба и народног страдања били су најизраженији у долини реке Дрине.

Неки покушавају да докажу да је Дрина била граница између светова, граница између цивилизација, граница између религија. Међутим, Дрина је, а што је најгоре по српски народ, била граница између Срба самих – делила је српски етнички корпус. Она то чини и данас, али не у тако оштро израженој форми.

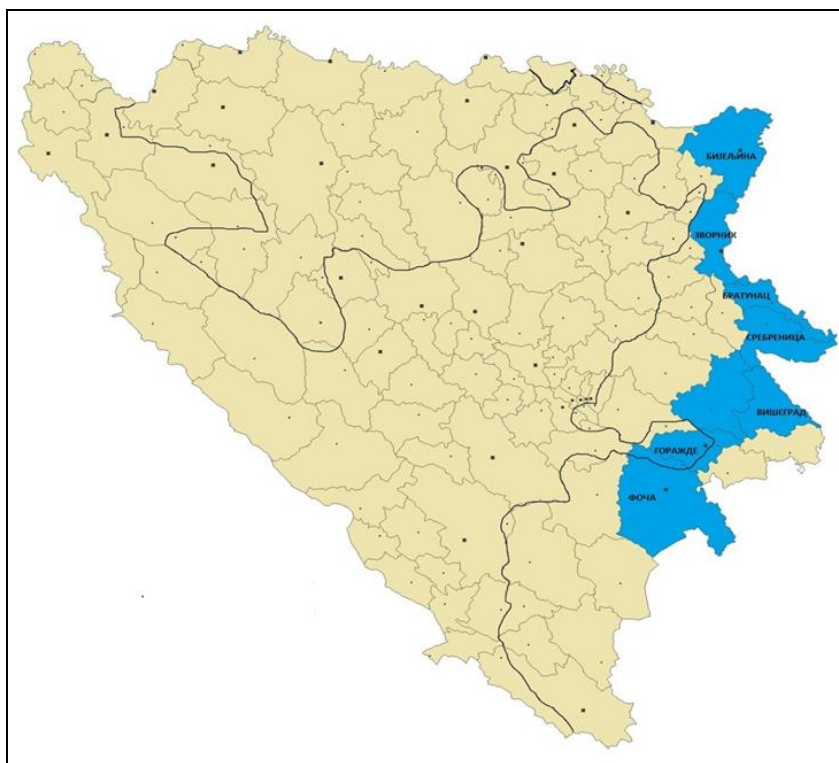
Национални и политички циљеви муслиманског руководства садржани у платформи Странке демократске акције (СДА)

Политичко, одбрамбено и војно организовање српског народа у БиХ, како на читавој њеној територији, тако и у Подрињу, представљало је одговор на прокламоване муслиманске циљеве и конкретно војно организовање, посебно у Подрињу, које је започело још током 1991. године, када је БиХ била у саставу СФРЈ³. Ово је важан моменат за разумевање потоњих догађаја у Подрињу током оружаног сукоба у БиХ.

Долина Дрине је била, а и данас је од огромне историјске, политичке и стратешке важности за Србе. Зато је већ крајем 1991. и почетком 1992. године муслиманско руководство у БиХ настојало, у складу са властитим историјским тежњама и интересима својих савезника (појединих великих западних сила), по сваку цену преузети пуну политичку, а потом и војну контролу над долином реке Дрине и на тај начин изоловати Србе у Сарајевско-романијској регији и онемогућити сваку везу српског народа у БиХ са Србијом. Ово је за

³ Проф. Др. Мирољуб Јевтић у свом чланку „Дихад као средство циљева ислама”, наводећи цитате из исламских информативних новина „Препород” од 1. октобра 1991. године (стр. 10), каже: „Дакле, још 1991. године, пре избијања рата у бившој југословенској републици БиХ, исламска верска заједница је припремала муслиманску популацију проповедајући јој да је дихад прописан и да се састоји у томе да се ислам прошири на све немуслимане, било да прихвате веру, било да постану *зими*, тј. грађани са ограниченим политичким правима. Према томе је деловала и Исламска заједница, али и СДА, као политичка странка. Они су били свесни да у постојећим међународним односима не могу проповедати дихад и добити одговарајућу подршку међународне заједнице, па су изабрали други, за свет прихватљивији пут. Одлучили су се за стварање независне БиХ, с муслиманском доминацијом...” (Војно дело, број 2/1996, стр. 22–30.)

муслиманско руководство било изузетно важно, како би у каснијим етапама политички и војно загосподарило целом БиХ, и тако остварило властиту унитарну државу и историјске тежње – БиХ без Срба, или са обесправљеним Србима. Срби у Подрињу били су потпуно свесни значаја одржавања веза са Србијом и настојали су по сваку цену бранити сва српска насеља и градове у долини Дрине. Срби су знали да одбраном својих националних интереса у Подрињу, на тај начин бране и опстанак српског народа на целокупном простору БиХ.

Карта – 1. Плава боја на карти означава подручје Подриња – карту прилагодио аутор

Прокламовани национални и политичких циљеви СДА у БиХ садржали су значајну војну компоненту. СДА је 31. марта 1991. године формирала војно крило Странке демократске акције – Патриотску

лигу⁴. Патриотска лига је била муслиманска паравојна организација. До фебруара 1992. године била је организована у формације од оделења до бригада⁵. Имала је око 150.000 припадника, од којих 70.000 наоружаних. Ту тврдњу потврђује и командант Патриотске лиге Сефер Халиловић⁶. О формирању Патриотске лиге реферисао је Алији Изетбеговићу фебруара 1992. године. У „Директиви о одбрани Босне и Херцеговине” као непријатељ су назначени „са Југословенском армијом и екстремно крило Хрватске демократске заједнице”⁷. Борбена дејства у Подрињу почела су почетком априла 1992. године нападима муслиманских оружаних формација на јединице ЈНА и на српска насеља. Напади су избили у долини Дрине у свим значајнијим насељима и градовима (Фоча, Горажде, Вишеград, Братунац, Сребреница, Зворник).

Врхунац претњи српском народу исказан је у ставовима из „Исламске декларације” А. Изетбеговића, који су били инспирација и најбоље осликани у делу Аднана Јахића, чије виђење државе Босне и Херцеговине наводи Сефер Халиловић у својој књизи „Лукава стратегија”: „Простор на којем послје рата остане наша Армија Босне и Херцеговине бити ће муслиманска држава; муслиманска држава бити ће национална држава Бошњака, односно муслимана, док ће остале етничке групације имати грађанска права која им иначе, као националним мањинама, по важећим међународним конвенцијама припадају; муслиманска држава имат ће муслиманску идеологију,

⁴ Познато је да је Патриотску лигу формирала Странка демократске акције. Главни штаб Патриотске лиге сачињавали су: Алија Изетбеговић, Русмир Махмутчехајић, Омер Бехмен, Ирфан Ајановић, Харис Силајџић, Авдо Хебиб, Кемо, Муниб, Емир, Халил, Суле, Сарачевић, Џевад и Доктор. (Имена су наведена према муслиманском документу са евиденционим бројем ХТ 01819765. Такође, постоји још један „Списак чланова Главног Штаба ПЛ” који је потписао бригадни генерал Мехо Каришик, на том списку се налазе следећа лица: бригадни генерал Мехо Каришик, бригадни генерал Сефер Халиловић, бригадни генерал Зирћо Суљевић – Стари, бригадни генерал Мустафа Хајрулаховић – Талијан, бригадни генерал Рифет Билајац – Чича, бригадни генерал Вахид Каравелић – Ваха, бригадни генерал Муниб Бисић – Брко, бригадни генерал Сулејман Врањ – Суле, бригадни генерал Заим Бацковић – Заги, пуковник Џевад Рађа, Харбиња Дерво – Омер, Авдо Хебиб, Мирсада Кебо, Емин Шурковић, Салко Полимац – Суле, Шуман Харо – Шуми и др Сорчевић Мухамед. (Списак чланова Главног штаба ПЛ-е, евиденциони број ХТ-01819766). (Шефко Хоџић, *Босански ратници*, Сарајево, 1998, стр. 18)

⁵ Сефер Халиловић, *Лукава стратегија*, Сарајево, 1998, стр. 148.

⁶ Сефер Халиловић, *Лукава стратегија*, Сарајево, 1998, стр. 162.

⁷ Шефко Хоџић, *Босански ратници*, Сарајево, 1998, стр. 19.

засновану на Исламу, исламским вјерско-правним и етичко-социјалним начелима, а и садржајима западноевропске провенијенције који нису у супротности са горе наведеним; муслиманска идеологија бити ће уграђена у комплетан грађанско-правни сустав будуће муслиманске државе, од државних и националних симбола, преко владајуће националне политике, до школства, социјалних и привредних институција и, дакако, муслиманске породице, ћелије цијеле државе итд.”⁸

Страдање Срба у Сребреничком крају крајем 1992. и почетком 1993. године

Следећи генерална упутства СДА, а посебно њеног војног крила, муслиманске снаге у Подрињу врло ревносно приступају извршавању борбених задатака чији је основни циљ прогон српског становништва, учвршћивање власти унутар властитог етничког корпуса и максимални допринос унитаризацији БиХ. Велики број српских насеља у Бирчу и Подрињу, посебно у општинама Власеница, Братунац, Зворник, Сребреница и Склани падају под удар паравојних снага Патриотске лиге. Велики број села бива збрисан са лица земље, велики број цивила страда, још већи број се нашао у избеглиштву. Ево шта се о томе каже у Ратној заповести Муслиманске команде Зворника, Власенице, Братунца и Сребренице издате 30. септембра 1992. године у Коњевић пољу: „Наређујем борбена дејства у континуитету са циљем потпуног уништења српских насеља на простору Дрињаче, Лијешња, Кравице, Рашева и других српских насеља у општинама Зворник, Братунац и Сребреница”... „Одлучио сам са бригадом јачине 1.500 бораца напасти познато четничко упориште Кравицу са њеним засеоцима и уништити га до темеља”.⁹ Видели смо да се ово неколико месеци касније уистину и десило.

Као последица оваквих и сличних борбених деловања муслиманских снага, посебно у средњем Подрињу, укупан положај српског становништва био је неиздржив и претила је опасност потпуног уништења.

Након заузимања српских села Подравање, Бјеловац, Факовићи и других, егзодуса српског народа у јануару 1993. године, пада Склана

⁸ Овако прокламовано уређење БиХ више личи на Исламску републику Иран (која је била узор за Муслимане у БиХ), него на било коју европску земљу.

⁹ Република БиХ, Оружане снаге БиХ, Команда Дринске дивизије, Коњевић поље, 30. септембар 1992 (ХТ-02110078 – 02110085)

и Кравице, престао је сваки облик живота српског народа у ужем делу Средњег Подриња – на простору од Жепске стене на југу и југоистоку до Дрињаче на северозападу и северу, осим града Братунца.¹⁰ У Средњем Подрињу, Муслимани су настојали организовати живот искључиво у складу са одредбама „Исламске декларације” Алије Изетбеговића.

Муслиманске оружане снаге уништиле су многа српска насеља у својим борбеним операцијама у Сребреничком крају. При томе је убијен велики број цивила. У оваквим и сличним нападима убијено је преко 1.000 Срба, а повређено или рањено 2.800 до 3.200. Убијања су вршена на крајње зликовачки начин: спаљивањем, сечењем стомака, одсецањем главе, ударцима тупим предметима, клањем...

Приказ злодела и спаљених српских насеља:

- у Сребреници је 8. маја 1992. године убијен српски посланик у републичкој скупштини Босне и Херцеговине, Горан Зекић, што је довело до масовног исељавања Срба из Сребренице;

- у српском селу Гостиљ (општина Сребреница), које је спаљено и до темеља разорено, Муслимани из Поточара убили су Лазара Симића и запалили Радојку Милошевић;

- у селу Опарци (Сребреница) 1. јуна 1992. године убијено је шест Срба и попаљене све српске куће;

- у претежно српском селу Метаљка (Милићи) 10. јуна 1992. године убијено је пет лица, спаљено 25 кућа, школа и управна зграда предузећа „Бирач” из Власенице;

- село Ратковићи (општина Сребреница) нападнуто је 21. јуна 1992. године и убијено је осам лица;

¹⁰ Већ крајем 1993. и почетком 1994. године дошло је до сукобљавања у муслиманском руководству у БиХ. Дудаковић, говорећи о ситуацији у Сарајеву, каже: „Ко је то уз нас, ово постаје други Иран. Срби и Хрвати су убијани овде. Хиљаде и хиљаде су нестале преко ноћи, а нико то не сме да призна. Овде је као у Ирану! Алија се моли на телевизији. Он је екстремиста и лудак. Хоће да жртвује цео свој народ да би ушао у историју, као оснивач исламске државе. Овде нема места за нормалне људе. Сви Срби и Хрвати који су нешто вриједили су побјегли. Сви муслимански стручњаци, првенствено љекари, су такође напустили град. Само они који су дошли из Жепе, Горажда, Сребренице и Хотоња су сада овде. Муслиманска Странка демократске акције (СДА) такође је одговорна, као и Срби, за рат, нарочито екстремисти из редова СДА који желе да владају у Босни”. (Information, Copenhagen, пренео часопис *Дрински*, бр. 3, стр. 30) (01148262; 01103989-01103994)

- у селу Лозници (општина Братунац) нестала је четвртина становника у нападима 28. јуна и 14. децембра 1992. године;

- село Брежани (општина Сребреница) је 30. јуна 1992. године нападнуто и запаљено, убијено је 19 мештана – једном одсечена глава, други разапет на крст и спаљен...;

- у селу Крњићи (општина Сребреница) је 5. јула 1992. године убијено и заклано 16 мештана;

- село Загони (општина Братунац) је 5. и 12. јула 1992. године нападнуто и уништено, а 20 мештана спаљено;

- у селу Залазје (у близини Сребренице) у нападу 12. јула 1992. године убијено је 39 лица;

- у селу Магашећи (општина Братунац) само у нападима 20. и 25. јула 1992. године убијено је 11 лица;

- у селу Јежестика (општина Братунац) у нападу 8. августа 1992. године убијено је девет становника, а 7. јануара 1993. године (на православни Божић) убијено је осам лица;

- у селу Подравање (општина Милићи) у нападу 24. септембра 1992. године убијена су 23 лица на најсвирепији начин, а село је спаљено и опљачкано;

- на површинском копу у Милићима на најсвирепији начин убијено је седам чувара овог објекта;

- у Факовићима (општина Братунац) 5. октобра 1992. године убијено је 19 становника;

- у селу Бољевићи (општина Братунац) 5. октобра 1992. године убијено је осам Срба;

- у селу Бјелавац (општина Братунац) 14. децембра 1992. године убијено је 27 становника;

- у селу Сикирићи (општина Братунац) 24. децембра 1992. године убијено је 24 становника;

- у селу Кравица (општина Братунац) 7. јануара 1993. године (на православни Божић) убијено 16 становника, село спаљено и опустошено;

- у селу Шиљковићи, које се надовезује на село Кравицу, (Братунац) истог дана убијено је 13 становника;

- у селу Вензићи (општина Милићи) у нападу 8. јануара 1993. године убијена су два становника;
- у селу Ћосићи (Скелани) 16. јануара 1993. године убијено је 16 лица;
- у Кушићима (општина Скелани) 16. јануара 1993. године убијено је 16 лица;
- у селима Скелана у јануарским нападима убијено је 15 Срба.¹¹

Карта – 2. Приказ страдања појединих српских насеља у Средњем Подрињу (Скелани, Сребреница, Братунац) – Шему прилагодио аутор

¹¹ Ово су само неки примери страдања Срба у сребреничком крају. Укупан број страдалих Срба у Подрињу и Бирчу 1992–1995. године износи 3.287 жртава. (*Књига мртвих Срба Сребренице и Бирча 1992–1995*, Институт за истраживање српских страдања у XX веку, Савез логораша Републике Српске, Борачка организација Републике Српске. У књизи се налазе имена 3.287 српских жртава).

Посебан пример свирепости је монструозно убиство Милка Марковића из Шушњара. У документу органа безбедности 28. дивизије тзв. АБиХ се каже: „Ухваћен је, малтретиран и боден ножем. Доведен у мјесто Гниона у један поток. Ту је дјелимично преклан и жив запаљен”.¹²

Прогоном Срба из рејона Горажда (август 1992) муслиманске снаге успостављају контролу и леве и десне обале реке Дрине од Горажда до Вишеграда, и спајају се са снагама у Жепи. На овај начин директно бивају угрожена сва српска насеља у општини Вишеград, и народ се нашао пред опасношћу опстанка. Подручје општине Братунац је било потпуно угрожено и становништво сатерано на саму реку Дрину, као и становништво Склана. Падом Каменице (новембар 1992) и избијањем муслиманских снага на домак Кула града (Зворник) и све жешћим нападима 2. Корпуса тзв. АБиХ са правца Калесије и Тузле, знатно је ограничен маневар снагама на подручју Зворника и била је угрожена одбрана зворничког подручја. Дакле, на укупном простору од Горажда, преко Вишеграда и Братунца до Зворника, са романијским залеђем, на коме је живело око 100.000 становника, оперативни и тактички положај ВРС био је врло неповољан и био је угрожен опстанак становништва у селима и градовима. Да не би дошло до потпуног колапса одбране и погрома и прогона српског становништва из долине Дрине, ГШ ВРС је предузимао мере за јачање положаја одбране и стварања услова за преузимање борбене иницијативе.

СРПСКИ ОДГОВОР И СТВРАЊЕ „ЗАШТИЋЕНЕ ЗОНЕ”

Формирање Дринског корпуса (ДК) ВРС и ослобађање српских насеља

Да би се заштитио и одбранио српски народ у Подрињу, руководство Републике Српске доноси одлуку да се формира Дрински корпус (ДК) Војске Републике Српске (1. новембар 1992), чија се зона одбране углавном поклапала са регијом горњег и средњег Подриња и делом романијског платоа (Соколац и Хан Пијесак).

¹² Акт Органа безбедности Команде јединице 6338, Армије Босне и Херцеговине, стр. пов. бр. 06-08/95, од 19. маја 1993. године, документ ХТ 03572699.

Карта – 3. Приказ дела зоне ДК на коме се види сребреничко подручје (Архива ДК)

Међутим, хуманитарна и војна ситуације српског становништва и српских снага се и даље погоршавала. Муслиманске снаге су успеле почетком јануара, заузимањем и спаљивањем српског села Кравица на Божић 7. јануара 1993. године, потпуно изоловати Братунац од остатка зоне ДК и успоставити целовиту контролу територије од Жепе преко Сребренице, Коњевић поља, па све до Калесије, раздвајајући тако српске снаге и српске територије Романије и Подриња.

Због тога је Команда Дринског корпуса 15. фебруара 1993. године предузела противудар на три тактичка правца: од Зворника ка југу, од Вишеграда ка северу и од Дрине преко пута Љубовије ка западу. Организована је чврста одбрана на свим правцима који од сарајевске регије и Тузле изводе ка Средњем Подрињу. Јединице су биле попуњене углавном борцима рођеним у Средњем Подрињу. Веома

брзо је остварен успех. Већ у априлу је изгледало да ће Сребреница бити ослобођена. Морал српских бораца био је висок. Готово сваки војник је на том путу наишао на посмртне остатке својих најближих. Поједини лешеве су били стари и по неколико месеци. Душевно стање тих бораца сваком разумном и добронамерном је јасно. Уништена имовина, спаљени домови, унакажени чланови породица – то је слика коју српски борци нису могли заборавити. Ван сваке је сумње да је то утицало на њихово душевно стање и однос према непријатељу.

Шему израдио аутор

Свесни злодела почињених над српским становништвом, Муслимани су бежали пред српском војском. Одлазили су у више праваца: део ка Тузли, део је био стациониран у граду Сребреници под заштитом снага Уједињених нација, а део је бежао ка територији Србије – углавном Муслимани из Жепе. У Србији им је пружено уточиште. Део Муслимана се иселио (њих око 10.000) на територију под муслиманском контролом, у организацији УНПРОФОР-а.¹³

¹³ О проблему одласка припадника Армије БиХ и цивилних лица из заштићених зона Сребренице и Жепе у правцима Тузла, Кладањ и Србија говори се у акту Команде 28. Дивизије, стр. пов. бр. 01-132/95 од 21. јуна 1995. године.

Дрински корпус је имао снаге и одлучности да ослободи Сребреницу, али није добио дозволу Врховне команде Војске Републике Српске из више разлога: (1) међународна заједница оличена у УНПРОФОР-у и његовим командантима, из превасходно сопствених стратешких разлога, желела је да то спречи, јер је била наклоњена Муслиманима; (2) Врховна команда Војске Републике Српске је била свесна да би било тешко спречити освету бораца који су на путу од Дрине до Сребренице скупљали унакажена тела својих најближих и налазили згаришта својих домова.

У складу са овим разлозима, Врховна команда Војске Републике Српске је правилно проценила да је стратегијски сасвим довољно успоставити контролу дела Средњег Подриња, а да не треба улазити у ризик ослобађања Сребренице. Било је најважније да се онемогући муслиманским снагама коришћење Сребренице као операцијске основице ка Дрини и Подроманији.¹⁴

Савет безбедности Уједињених нација је својом резолуцијом бр. 819 од 16. априла 1993. године прогласио град Сребреницу и његову околину „заштићеном, демилитаризованом зоном” Од тада је Сребреница функционисала као муслиманска енклава коју су Уједињене нације ставиле под заштиту.

„Демилитаризација Сребренице”

Споразум о демилитаризацији Сребренице и Жепа” склопљен је између генерал-пуковника Ратка Младића и генерала Сефера Халиловића, у присуству генерал-потпуковника Филипа Мориона, 8. маја 1993. године. У преамбули споразума потписници потврђују да се Женевске конвенције које се односе на заштиту жртава међународних оружаних сукоба потпуно примењују у сукобу у Босни и Херцеговини. Према споразуму, свака војна или паравојна јединица мораће или да се повуче из демилитаризоване зоне или да преда наоружање. Муниција, мине, експлозиви и борбене залихе у демилитаризованим зонама биће предате УНПРОФОР-у¹⁵.

¹⁴ Наредба председника Републике Српске др Радована Караџића упућена Главном штабу Војске Републике Српске, стр. пов. бр. 01-53/93, 16. априла 1993. године (BCS/ERN 00845501-00845502; XT-ENG/ ERN 00892680).

¹⁵ Да би нека зона стекла статус демилитаризоване зоне сходно члану 60. Додатног протокола, она мора испунити следеће услове: (1) да се из зоне евакуишу сви борци, покретна оружја и покретна војна имовина; (2) да се за ратна непријатељства не смеју користити никакве покретне војне инсталације

Муслиманско руководство ради све супротно споразуму о демилитаризацији, па Сефер Халиловић, командант ГШ тзв. АБиХ, команданту 2. Корпуса у Тузли и Насеру Орићу у Сребреници,¹⁶ наређује: „Потребно је добро утврдити линије одбране и Насеру ХИТНО доставити КУРБАН. Разоружање наших јединица не долази у обзир, нити једног војника, а камо ли јединице. Команда 2. Корпуса мора наћи начина да достави КУРБАН” (*Велика слова као у оригиналу*).

Према резолуцији Уједињених нација и постигнутом споразуму, снагама Војске Републике Српске је забрањен приступ том подручју. Руководство Републике Српске је било обавезно да омогући доставу хуманитарне помоћи муслиманском становништву, што је и чињено.

УНПРОФОР није успео да демилитаризује то подручје. Снаге 28. дивизије предале су само ограничене количине трофејног наоружања, задржавши велике количине лаког и тешког наоружања. Тако је, у суштини, 28. дивизија добила време за предах и услове за консолидацију својих снага. Све време постојања „заштићене зоне” 28. дивизија се наоружавала. Наоружање је транспортовано хеликоптерима са подручја Кладња и Тузле, као и уз помоћ неких делова УНПРОФОР-а, злоупотребом транспорта хуманитарне помоћи у којима је шверцовано наоружање, муниција и средства везе.¹⁷

или установе; (3) да власти и становништво не смеју предузимати никакве акте непријатељства према другој страни у сукобу, нити према било ком у или изван енклаве; (4) да мора престати свака активност везана за војне напоре.

¹⁶ ГШ АБиХ, стр. пов. 02/520-2, од 20. априла 1993. године.

¹⁷О непоштовању споразума о демилитаризацији од стране муслиманских снага јасно говори извештај команданта 8. оперативне групе „Сребреница” са потписом Насера Орића, којим извештава Генералштаб Армије Босне и Херцеговине да је снагама УНПРОФОР-а предато укупно: 10 пиштоља, 28 пушака 7,9 mm (од чега 4 неисправне), 91 полуатомтска пушка (од чега 6 неисправних), 31 аутоматска пушка 7,62 mm (неисправних), 73 аутомата (2 неисправна), 7 ловачких пушака, 10 пушкомитраљеза 7,9 mm (5 неисправних), 6 ручних бацача М-57, два тенка Т-55, неколико неисправних минобацача, противавионских топова и око 3.000 комада муниције различитих калибра. У „Завршној анализи рада ваздушног моста за Сребреницу и Жепу” Команда ратног ваздухопловства и противавионе одбране Армије Републике Босне и Херцеговине наводи: „У времену од 27. фебруара 1993. до 7. маја 1995. године са територије РБиХ одржаван је ваздушни мост за потребе енклаве Сребреница, Жепа и Горажде. Основни циљ успостављања и одржавања ваздушног моста био је дотур и обезбеђење средстава за вођење оружане борбе...”.

Снаге 28. дивизије су све време постојања „Заштићене зоне”, интензивно изводиле нападна и препадна дејства из „заштићене зоне” на положаје Војске Републике Српске и на незаштићена српска села на подручју Братунца и Склана. У тим дејствима страдао је велики број српских бораца и цивила. Војска Републике Српске није могла толерисати таква дејства из више разлога, пре свега због губитака у људству, потребе држања две бригаде око „заштићене зоне” и сталног јачања 28. дивизије, те, нарочито, због непоштовања одредаба Резолуције Савета безбедности од стране УНПРОФОР-а и муслиманског руководства. Војска Републике Српске је упутила низ упозорења команди УНПРОФОР-а (холандски батаљон), као и муслиманским снагама у Сребреници. Пошто то није дало позитивне резултате, одлучено је да се изведе операција сужавања „заштићене зоне” и њена стварна демилитаризација.

РАЗДВАЈАЊЕ ЕНКЛАВА СРЕБЕРЕНИЦА И ЖЕПА¹⁸

Операција „КРИВАЈА-95”

Борбена дејства која је планирао и извео ДК почетком јула 1995. године ради сужавања енклаве Сребреница и раздвајања муслиманских војних снага Сребренице и Жепа, у војној терминологији се називају нападни бој, а у јавности су позната као операција под кодним називом „Криваја-95”.

Напред су наведени многобројни оправдани разлози због којих је ДК морао извршити демилитаризацију, односно разорување 28. дивизије тзв. АБиХ.

Укупна војно-политичка ситуација у БиХ и РС била је неповољна по српски народ. Радило се о периоду рата када се одлучивало о директном исходу самог рата и о судбини зараћених страна. Муслиманско политичко руководство уз свесрдну помоћ својих савезника настојало је преокренути ток рата и завршним војним операцијама задати одлучујући ударац ВРС, поразити српске снаге, створити унитарну БиХ и остварити све прокламоване ратне циљеве.

Сведок тужилаштва Хашког суда британски генерал Руперт Смит, командант УНПРОФОР-а у БиХ, констатовао је да је одлука команданта ГШ ВРС генерала Ратка Младића да „нападне

¹⁸ Поједини делови су у измењеном облику преузети из војне експертизе Зворничка бригада у операцијама „Криваја-95” и „Ступчаница-95”, У књизи: Винко Пандуревић, *Живот се брани истином*, Зворник, 2015.

Сребреницу”, била „оправдана и логична и да био и он у таквој ситуацији „учинио исто”. Погледајмо каква је у том трену била ситуација на ратишту у БиХ: Муслимани су у пролеће 1995. године планирали да пређу у општу офанзиву и да у првој етапи – деблокирају Сарајево, заузму Возућу и Озрен, пресеку коридор у Посавини и заузму Брчко и Дервенту, а у централној Босни да овладају Влашићем, Србобраном и Јајцем; у другој етапи изашли би на Дрину на широком фронту од Горажда до Бијељине, повезали енклаве Сребреницу, Жепу и Горажде; у западној Босни спојили би снаге 5. и 7. Корпуса, те заузели Борак и Невесиње у Херцеговини¹⁹.

С обзиром на то да су, поред свих напора, снаге муслиманско-хрватске федерације трпеле поразе и нису могле остварити планиране циљеве, НАТО је покренуо снажну кампању ради припреме јавног мњења за војну интервенцију против Републике Српске, подржавајући истовремено офанзиву Војске Републике Хрватске на Западну Славонију, а потом и на западне делове Републике Српске (Шатор, Гламоч и Грахово). Карл Билт каже: „Било је очигледно да Хрватска планира војну офанзиву и ми смо знали да су јединице ХВ-а (Хрватска војска) такође ушле у Босну и да су наставиле потискивати позиције ВРС у долини Ливна и дуж Динарских планина”²⁰. Тиме се желео изменити однос снага на штету Војске Републике Српске. Сматрало се да ће се тако присилити Војска Републике Српске да своје снаге са централног и источног фронта шаље на свој западни фронт. Сматрали су да ће на тај начин Војска Републике Српске ослабити своје позиције на сарајевском и дринском делу ратишта²¹.

У Сребреници је базирала 28. пешадијска дивизија у саставу 2. Корпуса тзв. АБиХ, састављена од пет бригада и одговарајућих брдских и полицијских снага. Бројно стање се кретало око 8.000 бораца, ангажованих на следећи начин:

- 280. Бригада на правцу Поточари – Сребреница; 281. Бригада на правцу Подгај – Боровац – Сућеска; 282. Бригада на правцу Зелени Јадар – Бојна – Сребреница; 283. Бригада на правцу Подравно – Бучје – Виогор; 284. Бригада на правцу Равни Буљин – Милачевићи – Поточари; Брдски батаљон и полицијске снаге биле су распоређене у

¹⁹ Директива Оп. бр. 7 Врховне команде ОС Републике Српске, Дт. бр. 2/2-11, од 8. марта 1995. године, стр. 3 (ХТ-00823163).

²⁰ Изајава Карла Билта од 19–20. септембра и 22. децембра 2003. године, стр. 5 (ХТ-03492566-03492571).

²¹ Директива Оп. бр. 7 Врховне команде ОС Републике Српске, Дт. бр. 2/2-11, од 8. марта 1995. године, стр. 3 (ХТ-00823163).

Сребреници, Поточарима и Сућески, у улози резерве команданта 28. пешадијске дивизије, у готовости за интервенцију на угроженим правцима. Одбрана Сребренице била је организована на кружној основици, са релативно малом тактичком дубином. Била је добро уређена на предњем крају и слабо по дубини. Одвијала се несметана међусобна комуникација снага из Сребренице и Жепе (*Видети карту бр. 4*).

У борбеним дејствима око Сребренице у јулу 1995. године ангажоване су снаге ДК јачине око четири лака пешадијска батаљона из састава: Зворничке пешадијске бригаде, Бирчанске пешадијске бригаде, 2. Романијске моторизоване бригаде и снага непосредно ангажованих око енклаве Сребреница (1. Братуначке лаке пешадијске бригаде, Милићке лаке пешадијске бригаде и самосталног батаљона „Скелани“). Однос снага био је 3:1 у корист 28. дивизије АбиХ. С обзиром на то да се ради о нападној операцији, тај однос био је крајње неповољан по српске снаге. Остале снаге Дринског корпуса биле су ангажоване у спречавању продора муслиманских снага из правца Тузле, Кладња и Горажда. И оперативни положај Дринског корпуса је био крајње неповољан.

У Сребреници су се базирале и снаге УНПРОФОР-а. То је био холандски батаљон са 300 војника, са 21 оклопним транспортером и припадајућим противавионским, противоклопним и пешадијским наоружањем.

Одлука да се изведе „Криваја-95” донета је 2. јула 1995. када је издато и припремно наређење јединицама, а операција је требало да почне 6. јула 1995. године. За припрему операције, Дрински корпус је имао на располагању свега четири дана.

Карта – 4. Распоред снага ВРС (ДК), 28. дивизије тзв. АбиХ и снага УНПРОФОР-а у и око Сребренице и Жепа у јулу 1995. године (Архива ХТ)

Извођење операције „КРИВАЈА-95“

Операција „Криваја-95“ отпочела је у складу са Заповешћу за активна борбена дејства, коју је издала команда ДК 2. јула 1995. године. У тој Заповести²², у тачки 4. каже се: „Одлучио сам г/с (главним снагама) ДК и даље изводити упорну и активну одбрану, а делом слободних снага што пре раздвојити енклаве Жепу и Сребреницу. У ближем задатку избити на линију Предола – Дивљакиње (тт. 789) – Бања Губер – Живково бр. (брдо) (тт. 780) – Алибеговац (тт 905) – Как (тт. 946), а у следећем Градац (тт. 527) – Бојна – Шиљато бр. (тт 901).

²² Команда Дринског корпуса, Заповест за активна борбена дејства, Оп. 1, стр. пов. бр. 04/156-2, од 2. јула 1995. (ХТ-00847289-00847294 00883593-00883602).

(Реч је о земљишним објектима са јужних прилаза граду Сребреници, прим. аутора).

Циљ дејства: изненадним нападом потпуно раздвојити и сузити енклаве Сребреницу и Жепу, поправити тактички положај снага у дубини зоне”.

Ангажоване снаге Дринског корпуса су биле еквивалента једне лаке пешадијске бригаде. Њих су сачињавале следеће снаге: тактичка група еквивалента ојачаног пешадијског батаљона из Зворничке пешадијске бригаде, по једна чета из 1. Бирчанске пешадијске бригаде из Шековића, 2. Романијске бригаде из Сокоца, 1. Милићке лаке пешадијске бригаде и делови 1. Братуначке бригаде, која је била целим фронтом у додиру са 28. дивизијом, а линија фронта је била истовремено граница наводне заштићене зоне.

Операција „Криваја 95” је почела 6. јула 1995. године у 06.00 часова. Јединице, подељене у борбене групе, поселе су полазне положаје за напад у складу са раније дефинисаним задацима. Општи (главни) правац дејства био је: Зелени Јадар – Бојна – Сребреница (у захвату главног пута), главне снаге су биле снаге ТГ-1 из Зпбр.

Борбена дејства су трајала од 6. јула до 11. јула. Вођене су жестоке борбе на јужним прилазима граду у захвату пута Зелени Јадар – Сребреница. Снаге 28. дивизије у раним јутарњим часовима 10. јула извеле су снажан противнапад и потиснуле су снаге ДК на полазне положаје. У томе су им помогле и снаге УН – Холандски батаљон. Међутим, енергичним дејством снаге ТГ-1 (*снаге из Зворничке бригаде*) успевају поново потиснути снаге 28. дивизије и у току 10. јула избити изнад самог града у рејон Бојна (репетитор).

У току 10. јула, после сламања противнапада снага 28. дивизије, све снаге Дринског корпуса ангажоване у овој операцији практично су извршиле постављени задатак у духу заповести команданта Дринског корпуса, раздвојене су енклаве Сребреница и Жепа.

На основу новог наређења Врховног команданта ОС РС, снаге ДК су продужиле дејства, и упркос бомбардовању положаја ВРС од стране НАТО авиона (два холандска авиона) на јужним прилазима граду Сребреница, и 11. јула око 15.00 часова ушле у Сребреницу, која је дефинитивно постала слободна.

У касним вечерњим сатима 11. јула (око 22.00) одржано је војно реферисање у просторијама команде Братуначке бригаде. Били су присутни команданти јединица које су укључене у операцију „Криваја-95”, начелник штаба Дринског корпуса, генерал-мајор Радислав Крстић

(командант операције) и командант Главног штаба, генерал-пуковник Ратко Младић. Извршена је анализа тока дејстава, оцењено стање у јединицама и издати задаци за наставак дејстава према Жепи.

Цивилна власт у Сребреници успостављена је Декретом председника Републике Српске.²³ Постављен је цивилни комесар за област Сребренице. По том Декрету, „комесар ће обезбедити да цивилни и војни органи све грађане који су учествовали у борби против Војске Републике Српске третирају као ратне заробљенике, а цивилном становништву да обезбеди слободан избор места живљења и пресељења”, те да „одлуке цивилног комесара обавезују све цивилне органе власти у општини Српска Сребреница”.

Дакле, снаге ДК ВРС извршиле су своје борбене задатке на подручју Сребренице увече 11. јула 1995. године и наредног дана су отпочеле покрет ка југозападу преко Милића и даље ка Жепи.

ДОГАЂАЈИ НАКОН УЛАСКА ВОЈСКЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У СРЕБРЕНИЦУ

Извлачење 28. дивизије и покушај пробоја ка Тузли

По одобрењу војног врха тзв. Армије БиХ, Команда 28. дивизије одлучује да крене у пробој према Тузли правцем: Шушњари – Равни Буљим – Коњевић поље – Удрч – Баљковица – Незук (*опити правац Сребреница – Тузла, прим. аутора*). Колона је бројала око 10.000 бораца. Колону су сачињавали борци 28. дивизије, војно способни. У колони је био одређен број и жена раније мобилисаних у јединице 28. дивизије. Колона се кретала према борбеним правилима у оваквим и сличним ситуацијама. Међутим, јединице 28. дивизије нису биле ни борбено увежбане, нити довољно опремљене да могу извести одступни марш и пробој на дужини од око 80 km, пролазећи кроз територију под контролом ВРС, трпећи велике губитке услед упада у врло честе заседе које су организовале јединице ДК и МУП²⁴.

²³ Одлука председника Републике Српске, бр. 01-1340/95, од 11. јула 1995. године (ХТ-00845436; 00892683).

²⁴ О одлуци 28. дивизије АБиХ да организује пробој према Тузли говоре подаци из „Документаристичког пресека података и сазнања о размјерама злочина над Бошњацима након пада Сребренице”. У том документу, стоји: „Наши борци су самоиницијативно покушали поново организовати одбрану у рејону насеља Пусмулићи, у чему нису успјели и у раним вечерњим сатима, 10. јула 1995. године, повукли су се у сам град Сребреницу. Истог дана почело

Команда 28. дивизије је намерно, заједно са наоружним војницима, повела у пробој, као борбено дејство, и одређен број цивила. Тиме је повредила одредбе чл. 28 „Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата”, од 12. августа 1949. године и чл. 51, тачка 7. „Додатног протокола уз женевске конвенције, од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба”²⁵

Шему израдио аутор

Војнички сасвим уобичајен поступак сваке војске, па и ВРС у оваквој ситуацији био је спречавање пробоја, односно гоњење делова 28. дивизије АбиХ. Паралелно с тим, следили су претрес терена и асанација бојишта.

је и повлачење мјештана околних села према центру града. Око 24.00 часа, 10. јула 1995. године, у згради поште у Сребреници, одржан је састанак Команде 28. дивизије, на коме је донесена одлука о напуштању Сребренице и организовању пробоја према слободним територијама”.

²⁵ Цивилно становништво не сме бити непосредно објекат борбених дејстава, али борбена дејства која проузрокују жртве међу цивилним становништвом, не представљају повреду међународног ратног права ако се, између осталог, лица која улазе у категорију цивилног становништва нађу уз војну јединицу или у непосредној близини војног објекта у тренутку извођења борбених дејстава против тог објекта.

Масовни губици на муслиманској страни, током пробоја, последица су ратних дејстава и борбених радњи, а не насиља над цивилима, које су муслимански команданти стављали у свој борбени распоред и колону приликом пробоја под борбом. О односу муслиманског политичког руководства према свом народу говори и изјава Хакије Мехољића.²⁶

О догађајима током пробоја 28. дивизије АБиХ најбоље сведочи изјава Нуриза Селимовића, референта за оперативно-наставне послове Команде 284. Бригаде. У својој изјави, датој Команди 28. дивизије, 26. јула 1995. у Тузли, он каже: „Велики број људи је дошао и пребацио се у току дана преко асвалта, рекавши ми да се број људи одсјечене колоне креће око 2.000 – 3.000... Тек тада сазнајем да се дешавају лоше и погубне ствари за наше људе, да се командант бригаде Ибро Дуда предао, да су се неки људи сами убијали. Људи су се скупљали у групу од по 20 око бомбе и загрливши се заједно вршили самоубиства...”²⁷.

²⁶ Хакија Мехољић, председник СДП Сребреница, у интервјуу часопису *Дани* 22. јуна 1998. године каже: „Позив је дошао од председника Изетбеговића, ми смо на састанку ратног представништва општине одредили делегацију која ће ићи у Сарајево. Одмах смо имали неке слутње да ће се ту дешавати крупне ствари, јер први пут излазимо из Сребренице и обезбеђује нам се превоз с два хеликоптера. Како то да је нама сигуран излаз, а за вријеме, откако смо постали демилитаризована зона, није нам могла доћи ниједна цивилна ни војна делегација. Било је предвиђено да иде и Насер Орић, али он није желио ићи. Са Сарајевског аеродрома су нас транспортерима одвезли пред хотел „Холидеј Ин”. Било је то вријеме одржавања бошњачког сабора, на којем се одлучивало и о оном мировном плану о подјели Босне. Ту нас је примио председник Изетбеговић и одмах након поздрава питао: ‘Шта мислите о замјени Сребренице за Вогошћу?’ Неко вријеме је била тишина, а ја сам се јавио и рекао: Предсједниче, ако сте нас звали на готову ствар, онда то нисте требали радити, јер се ваља вратити пред народ и прихватити терет те одлуке на нас”. На поновљено питање новинара, да ли је таква понуда децидно одбијена, Мехољић је изјавио: „Ми смо то одбили без дискусије”. Онда је он рекао: „Знате, мени је Клинтон нудио у априлу 1993. године (након пада Церске и Коњевић Поља) да четничке снаге уђу у Сребреницу, изврше покољ пет хиљада муслимана и тада ће бити војна интервенција... Ми смо имали захтјев, уколико се прихвати захтјев, да Сребреница буде повезана са Тузлом”. Хакија Мехољић је изјавио да је на састанку било присутно још девет других особа и да њих осам „могу да потврде” предлог Клинтона. (Сефер Халиловић, *Лукава стратегија*, Сарајево, 1998, стр. 131–132). Аутор Едвард С. Херман то наводи у свом чланку, од 7. јула 2005. (послатом пријатељу путем електронске поште „Политика масакра у Сребреници”, наводећи у фусноти као извор часопис *Дани*, од 22. јуна 1998.

²⁷ Изјава Нуриза Селимовића (ХТ-02631686-02631692), стр. 4 (ХТ-02631689).

„Од тада већ људи, који су били у позадини, почели су да се масовно убијају, дајући знаке психичких поремећаја, гдје се дешавало да се распрште једни од других и отварају ватру једни на друге...²⁸. Цијеним да смо имали 4.000 – 5.000 губитака војно способних људи”²⁹.

Колона 28. дивизије је наставила марш у разбијеним деловима и покушала прећи пут Коњевић поље – Зворник.

Релефни приказ терена на коме се пробијала 28. дивизија (Сребреница – Равни буљим – Нова Касаба – Удрч – Каменица – Црни врх – Баљковица – Незук – Сапна – Тузла

Велики број бораца из колоне одлучује да се преда снагама ВРС које су организовале заседна дејства на правцима Равни Буљим – Нова Касаба – Коњевић поље, као и снагама МУП-а које су организовале блокаду пута Братунац – Коњевић поље. Борци 28. дивизије који су се предали снагама ВРС и МУП-а били су смештени на фудбалском игралишту у Новој Касаби и на ливади у Сандићима (близу Коњевић

²⁸ Исто.

²⁹ Исто.

поља). Сви заробљени борци 28. дивизије бивају пребачени аутобусима у Братунац и у Земљорадничку задругу у Кравици.

Остатак колоне 28. дивизије који је успео прећи пут Коњевић поље – Зворник, наставио је одступни марш ка Тузли крећући се правцем Коњевић поље – Удрч – Каменица – Црни врх – Баљковица – Незук. На том правцу колона наилази на организоване заседе које је припремила Зворничка бригада. Велики број бораца 28. дивизије гине у тим борбама, а један део успева да дође до села Баљковица у котлину између пута Зворник – Црни врх и Незук (северозападно од Зворника око 20 km).

Колона 28. дивизије (око 6.000 – 7000 бораца) изнурена вишедневним борбама у пробоју до подручја Зворника, и тродневним борбама са снагама Зворничке бригаде, у врло тешком стању нашла се у Баљковици. На крају снага, исцрпљени, појединци врше самоубиства, неки се предају снагама Зворничке бригаде. Команда покушава успоставити везу са снагама 2. К тзв. АбиХ из Тузле ради синхронизованог дејства. Снаге 2. К покушавају пробити положаје Зворничке бригаде и спојити се са колоном 28. дивизије, али то не успевају. У периоду од 12. до 15. јула, колона 28. дивизије не постоји као организована целина. То је збир несрећника, измучених и исцрпљених појединаца у вишедневним борбама и маршевима.

Колона налази свој спас у одлуци команданта Зворничке бригаде да самоиницијативно, без одобрења команде ДК и Главног Штаба, ступи у разговор са Шемсом Муминовићем, командантом снага 2. К тзв. АбиХ који је био на истуреном командном месту (ИКМ) 2. К АбиХ у Незуку. Разговори су почели 15. јула око 15.00 часова, затим су настављени 16. јула око 11.00 часова, који су резултирали договором да се обуставе дејства и да Зворничка бригада отвори коридор за несметан и контролисан пролаз колоне 28. дивизије из Сребренице. Ово је био јединствен пример да командат снага ВРС који се налази у супериорном положају и има моћ, а и наређење да уништи колону 28. дивизије, поступа хумано и спасава неколико хиљада живота непријатељских бораца.

Колона 28. дивизије је испред цеви Зворничке бригаде пролазила 16. јула од 14.00 часова до пада мрака, и читавог дана 17. јула. Сви људи из колоне 28. дивизије из Сребренице који су се нашли на простору Баљковице и Црног врха (северозападно од Зворника за око 25 km) безбедно су прошли на територију под контролом тзв. АбиХ. На овај начин се окончала драма 28. дивизије из Сребренице. Сви они који су касније откривени на територији Зворника, током

претреса терена били су уредно пребачени у логор ратних заробљеника у Батковић код Бијељине, а касније су сви размењени.

ЕВАКУАЦИЈА СТАНОВНИШТВА ИЗ СРЕБРЕНИЦЕ

Након сазнања да предстоји пораз муслиманске војске у Сребреници, дошло је до спонтаног, али и организованог извлачења цивилног становништва из Сребренице и околних насеља. То је логична последица развоја догађаја. Иницијатива за извлачење становништва из зоне ратних дејстава потекла је од муслиманског цивилног руководства Сребренице. Као место окупљања изабрани су Поточари, где је била и база УНПРОФОР-а. Тако је одлучено због постојања значајних објеката за привремени боравак великог броја људи и присуства снага Уједињених нација³⁰.

Након успостављања потпуне контроле над Сребреницом, 11. јула 1995. године, Војска Републике Српске је предузела све мере за контролисану евакуацију свих оних који то желе, уз неопходне безбедносне мере. За исељавање становништва заложио се и изасланик Генералног секретара Уједињених нација, Јасуши Акаши³¹. Практично, исељавање је план Уједињених нација, а не Војске Републике Српске. Јасуши Акаши је упутио телеграм Уједињеним нацијама. У њему је изложио сопствене предлоге за исељавање: (1) постићи договор са Војском Републике Српске да одобри становништву да оде у Тузлу; (2) да конвоје за Тузлу прати особље Уједињених нација.³²

Међу окупљеним становништвом у Поточарима било је припадника 28. дивизије који су били пресвучени у цивилна одела. У холандском Извештају, базираном на дебрифингу о Сребреници”, Асен, 4. октобра 1995. године у т. 4.14 стоји: „Такође се испоставило да се није увек могло препознати војнике АбиХ као војно особље. Мушкарци су претходно виђени у униформама како се боре, у јужном делу енклаве су препознати од стране припадника холандског батаљона,

³⁰ О улози Уједињених нација у евакуацији становништва видети: Сведочење Лендерта Ван Дуина пред Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију, у предмету ИТ-05-88-Т (страна 2405, редови 22–25, страна 2406, редови 1–12). Сведочење Корнелиуса Николаиа пред Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију, у предмету ИТ-05-88-Т (страна 18495, редови 22–25, страна 18496, редови 1–11).

³¹ Сведочење Хуреме Суљић пред Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију, у предмету ИТ-05-88-Т (страна 17307, редови 10–25; страна 17308, редови 1–20).

³² Радован Радиновић, *Војна експертиза за Сребреницу*, стр. 41.

када су се измешали, обучени у цивилна одела, са избеглицама које су се кретале од Сребренице према Поточарима или када су примећени у бази у Поточарима. Локалне жене, за које се знало да су припадници АбиХ, су такође касније виђене у цивилном оделу”³³.

Евакуацији становништва претходили су састанци представника Војске Републике Српске, Холандског батаљона и цивилних представника Бошњака из Сребренице.

Први састанак је одржан 11. јула 1995. године у хотелу „Фонтана” у Братунцу, са почетком у 20.30 часова. На овом састанку је командант Холандског батаљона, потпуковник Кареманс, изјавио да је био у вези са генералом Николаијем, начелником штаба УНПРОФОР-а у Сарајеву, и да је губитак енклаве опште призната чињеница. Он је у име својих надређених затражио повлачење Холандског батаљона, муслиманског становништва и „Лекара без граница” (невладина међународна лекарска организација)³⁴.

Други састанак је одржан 11. јула 1995. године у хотелу „Фонтана” у Братунцу са почетком у 23.00 часа.³⁵

Трећи састанак је одржан 12. јула 1995. године у хотелу „Фонтана” у Братунцу у 10.00 часова. Холандски батаљон су представљали потпуковник Кареманс и његов заменик за везу, мајор Петер Боеринг. Бошњачки представници су били Несиб Манџић, Ибро Нухановић и Ђамила Омановић. Са српске стране састанку су присуствовали генерал-пуковник Ратко Младић, генерал-мајор Радислав Крстић, пуковник Радослав Јанковић, потпуковник Вујадин Поповић, потпуковник Светозар Косорић, комесар за цивилна питања Мирослав Дероњић и председник Извршног одбора Скупштине општине Братунац Србислав Давидовић.

³³ Извештај о дебрифингу Сребреница, параграф 4.14, стр. 45. Име састављача извештаја је на копији нечитко (невидљиво).

³⁴ Ричард Ј. Батлер, Исказ о војним догађајима у Сребреници – операција „Криваја 95”, стр. 37 (ХТ-03072407).

³⁵ Муслимански представник био је Несиб Манџић. Војску Републике Српске представљали су генерал-пуковник Ратко Младић, генерал-мајор Радислав Крстић, пуковник Радослав Јанковић, потпуковник Светозар Косорић и капетан прве класе Момир Николић. Од цивила били су комесар за цивилна питања у Сребреници, Мирослав Дероњић и Љубисав Симић. Према тврдњи Ричарда Ј. Батлера, на овом састанку је донета одлука „да се муслиманско становништво уклони из енклаве”. (Ричард Ј. Батлер, Исказ о војним догађајима у Сребреници – операција „Криваја-95”, стр. 42 (ХТ-03072412).

Састанак је резултирао договором о добровољном и планском евакуисању становништва из Поточара. Као резултат договора сачињена је Изјава о евакуацији становништва. У тој Изјави, коју је потписао и представник муслимана Несиб Манџић, се каже:

„Дана, 12. јула 1995. године у Братунцу у Хотелу ‘Фонтана’, на наше тражење дошло је до преговора између представника наших цивилних власти и представника цивилних власти и Војске Републике Српске у вези са евакуацијом нашег цивилног становништва из енклаве Сребреница. Нашу страну представљали су: Пурковић Ђамила, Нухановић Ибро и ја, Манџић Несиб.

Српску страну представљали су: комесар за цивилна питања у Сребреници, Дериокић Мирослав, генерал Ратко Младић, предсједник Општине Братунац, Љубисав Симић, предсједник Извршног одбора општине Братунац Србислав Давидовић, начелник Центра јавне безбедности Зворник, господин Васић, генерал Крстић, начелник безбедности Корпуса, госп. Поповић и пуковник Косорић.

Истом приликом, нашим преговорима присуствовао је представник УНПРОФОР-а, командант Холандског батаљона.

На крају преговора, између обје стране договорено је следеће:

- да наше цивилно становништво може остати у енклави или се иселити, зависно од жеље сваког појединца,

- у случају да се желимо иселити из енклаве, договорено је да можемо бирати правац у ком желимо отићи, а ми смо се определили да енклаву напусти целокупно цивилно становништво и да будемо евакуисани на територију општине Кладањ,

- договорено је да евакуацију изврши војска и полиција Републике Српске, а да надзор евакуације врши УНПРОФОР, те да се евакуација изврши у пратњи УНПРОФОР-а.

Након постигнутог договора, тврдим да је евакуација цивилног становништва из енклаве Сребреница извршена са српске стране потпуно коректно и да је том приликом испоштовано све оно о чему смо постигли договор у вези са евакуацијом.

Приликом евакуације, ни са једне стране није било инцидената и српска страна се том приликом придржавала свих прописа Женевске конвенције и међународног ратног права, што се тиче конвоја праћених

од стране снага УН³⁶ (подвучени део текста је дописан руком – примедба аутора).

Изјаву су потписали представник цивилних власти енклаве Сребреница, Несиб Манџић, комесар за цивилна питања у Сребреници, Мирослав Дeroњић и представник УНПРОФОР-а, заменик команданта Холандског батаљона, мајор Роберт Александар Франкен.

Евакуација је отпочела око 12.00 часова 12. јула 1995. године. Завршила је до подне 13. јула 1995. године, када је последња група напустила базу у Поточарима. Заменик команданта Холандског батаљона, Роберт Александар Франкен и УНПРОФОР-а потписао је изјаву да је евакуација извршена коректно.

СУДБИНА ЗАРОБЉЕНИХ ПРИПАДНКА 28. ДИВИЗИЈЕ³⁷

Састанци о којима је било речи, а који су одржани у хотелу „Фонтана” у Братунцу између представника ВРС, Холандског батаљона и представника Бошњака из Сребренице, показују да не постоји никакав план нити намера да се снагама 28. дивизије и становништву Сребренице учини нешто лоше, или пак да се почини злочин. У процес евакуације становништва, као што је показано, укључени су били представници УН-а, како они из Холандског батаљона УНПРОФОР-а на терену, тако и Високи изасланик Генералног секретара Јасуши Акаши у Загребу, те представници бошњачког становништва из Сребренице.

Како је долазило до заробљавања припадника 28. дивизије? Као што је речено, највећи број припадника 28. дивизије кренуо је у пробој ка Тузли. Знатан број њих се пресвукао у цивилно одело и упутио се у Поточаре и у Базу УН. Надлежни органи ВРС вршили су контролу и тријаж тих лица и међу њима је откривено око 400 припадника 28. Дивизије. Они су тада преведени у статус ратних заробљеника, пописани су и били су смештемни у посебне објекте на подручју Братунца.

³⁶ Изјава бр. 07-27/95 заведена 17. јула 1995. године код комесара за цивилна питања у Сребреници (документи ХТ-00845445-00845446; 00882988-00882989).

³⁷ Места заробљавања и заточења ратних заробљеника наведена су према чињеницама које су утврђене током суђења у поступку ИТ-05-88-Т Тужилац против Поповића и осталих, те на основу докумената и сведочења различитих сведока.

Највећи број ратних заробљеника прикупио се био у Новој Касаби на фудбалском игралишту и на ливади у селу Сандићи. Сви ратни заробљеници из Нове Касабе (неколико стотина) су аутобусима пребачени у Братунац. А ратни заробљеници из Сандића пребачени су у земљорадничку задругу у Кравици. Све се то дешавало 13. јула по подне и у вечерњим сатима. Ратни заробљеници који су аутобусима из Нове Касабе довезени у Братунац 13. на 14. јули, као и они који су били већ у Братунцу током ноћи 14. јула и пре подне 15. јула пребачени су на подручје Зворника. Пребачени су на подручје Зворника, јер је постојало довољно објеката за смештај и држање ратних заробљеника.

Током 12. јула и 13. јула на подручју Братунца десила су се такозвана опортунистичка убиства неколико заробљеника, као резултат освете, анархије и опште пометње. У земљорадничкој задрузи током ноћи 13. јула на 14. јул дошло је до убиства заробљеника као последица инцидента који је изазвао један заробљеник када је отео пушку од једног старешине из Специјалне бригаде МУП-а и убио га. То је изазвало ланчану реакцију и почело је убијање заробљеника. Сви који су били заточени у земљорадничкој задрузи су били убијени. Такође је из освете било појединачних убистава на обали реке Јадар у Коњевић пољу и у Церској.

Ратни заробљеници који су пребачени на подручје Зворника током ноћи 14. јула и ујутро 15. јула били су смештени у објектима заточења (школе и дом културе) и то у: Ораховцу, Петковцима, Роћевићу, Пилици и Брањевићу. Заробљеници који су били у Ораховцу су погубљени поподне и увече 14. јула у месту Лажете код Ораховца. Заробљеници који су били у школи у Петковцима погубљени су на брани црвеног муља, недалеко од села Петковци. Заробљеници који су били смештени у школи у Роћевићу погубљени су 15. јула око подне у Козлуку на обали реке Дрине. Заробљеници који су били у школи у Пилици погубљени су 16. јула пре подне на економији у Брањевићу. Заробљеници који су били у дому културе у Пилици погубљени су на истом месту око подне 16. јула 1995.

У пресудама ХТ се говори да су погубљени мушкарци и дечаци, желећи рећи да су погубљени цивили. Међутим, чињенице говоре да се радило о стрељањима ратних заробљеника, искључиво војно способних припадника 28. дивизије тзв. АбиХ.

Мноштво докумената и сведочења која су се појавила у Хашком суду и на суду БиХ, не показују нити доказују да је постојао план да се сребренички мушкарци, како то каже тужилаштво Хашког суда, побију. Докази показују супротно. Ратни заробљеници са подручја Братунца и

Сребренице су пребачени на подручје Зворника због смештајних капацитета, да би се касније обавио тријаж.

Шему израдио аутор

Циљ је био да се изврши тријаж међу њима (да се утврди да ли је неко од њих можда учествовао у ратним злочинима над Србима) и да се потом пребаце у логор ратних заробљеника у Батковић, код Бијељине. Убиства заробљеника у Кравици су била изазвана инцидентном ситуацијом. Појединачна убиства су била чин освете и неконтролисаног деловања појединаца. Убиства на подручју Зворника су се десила изненада. Није познато ко је донео одлуку и наредио стрељања (ХТ то није могао да утврди у својим пресудама), али је у судским поступцима утврђено ко су били егзекутори.

Нема дилеме о томе да ли је било злочина. Злочини су се десили. Стрељани су ратни заробљеници, али не као последица политике и стратегије државних и војних органа ради почињења злочина.

БРОЈ ЖРТАВА

Иако је број жртава, број страдалих, као последица почињења злочина од стране појединих припадника ВРС, део историјског и чињеничног контекста, тешко је у оваквој анализи поуздано утврдити тај број. Број жртава које се могу сматрати жртвама злочина могуће је утврдити једино у судским поступцима кроз објективне демографске и статистичке анализе на бази прецизних чињеница, које морају бити потпуно провериве.

Међутим, број жртава и број страдалих у Сребреници је посебно спорна тема, или је чак најспорнија. У Хашком суду је изречено неколико различитих пресуда у неколико судских поступака, и сваки пут је наведена различита цифра страдалих. Број жртава се креће у великом дијапазону и обично се завршава проценама.

Илустрације ради, када се говори о укупним губицима муслиманских снага приликом повлачења из Сребренице, треба имати у виду и податак из књиге Карла Билта „Мисија мира”, где он каже да је „у току једне недеље, у борби по шумама, крај путева, у зонама Сребренице и Тузле, живот изгубило око 4.000 људи”, као и изјаву поручника Нуриза Селимовића о губицима 4.000 до 5.000 људи.

Такође, када је реч о броју жртава Сребренице, нека судска већа наводе број страдалих на појединим локацијама у распону од 800 до 2.500. То је врло необично. Није реч о тако малом распону бројева. У три различита судска процеса који се односе на „Сребреницу” судска већа ХТ³⁸ су изнела различите цифре стрељаних заробљеника, и оне се крећу од 4,5 хиљада до 6 хиљада. Међутим, на спомен обележју у Поточарима се говори о цифри 8.372.... за коју Бошњаци сматрају да није коначна.

Лицитирање са бројем жртава је скрнављење тих истих жртава. Број страдалих сигурно није тачно утврђен. Није тако велики као што тврде бошњачки аутори, тужилаштво ХТ, а подржавају неки други. Број жртава ће остати вечно спорна тема. Јер, ово је случај где „имамо убиство, а немамо леш”, или обрнуто, „имамо леш, а не знамо како је човек страдао”. Једна смрт је трагедија, стотине мртвих је статистика. Тако је трагедија Сребренице претворена у статистику. Зато свако наше поступање треба бити одмерено према истој апсолутној мери.

³⁸ Реч је о поступцима: Тужилац против Поповића и исталих; Тужилац против Топимира и Тужилац против Младића.

ЗАКЉУЧАК

На претходним страницама овога рада приказан је војноисторијски контекст догађаја у и око Сребренице у јулу 1995. године, уважавајући пре свега чињенице и догађаје који су анализирани на објективан начин, утемељен на мноштву извора (докумената, изјава, личног увида и сазнања самог аутора, различитих судских поступака и сл.). У раду се налазе одговори на многе тврдње о догађајима у Сребреници, а које су уперене против интереса српског народа у целини. Приказом српског народа и његовог руководства као главног виновника за ратове на постјугословенском простору и главног целата (починиоца најтежих ратних злочина), поништавају се и негирају све жртве српског народа у тим сукобима, бивају заборављене или минимизирани, или пак као такве и „потребне и пожељне”, са становишта српских непријатеља. Зато је анализа сребреничких догађаја на овакав начин била неопходна.

С правом кажемо да су многи извештаји о Сребреници злонамерни, да су бројке о страдалима увећане, да су интерпретације са правног становишта често неутемељене и неодмерене.

Оно што је речено у судницама ХТ и у пресудама оптуженим и осуђеним појединцима у вези са злочином у „Сребреници”, углавном није цела истина. Оно што су написали светски и бошњачки аутори и неки други, само је један од аспеката догађаја у Сребреници, искључиво на штету Срба. Истина која је саопштена у делима српских аутора о Сребреници опет је само један фрагмент слике тих догађаја. Догађаји који су се десили у Сребреници су врло трагични догађаји, како за бошњачки, тако и за српски народ. Придавање ширих димензија тој трагедији него што она јесте, као и умањивање те трагедије је контрапродуктивно и представља омаловажавање и оспоравање свих оних који су заиста страдали у тим догађајима.

Овај рад је један од покушаја да се саопшти чињенични контекст. О правним квалификацијама треба да говоре правни експерти, који се углавном не слажу када је реч о правним квалификацијама.

Као да су Срби страховали испричати своју причу, истиниту причу. Она је врло суморна, тешка, али свакако мање суморна и мање тешка него до сада испричане приче о „Сребреници”. Требало је давно рећи какав је ток догађаја био. Зашто смо се бојали, на пример, рећи да су неки војници 28. дивизије АБиХ заробљени на неким местима, одведени су на друга места и тамо стрељани и закопани.

Прихватањем чињенице да се у Сребреници десио ратни злочин кога су починили неки припадници ВРС, ми не умањујемо наше властито страдање у рату, не оправдавамо злочине које су снаге АБиХ чиниле над Србима, не умањујемо наше жртве, нити увећавамо жртве на страни наших ратних непријатеља.

Зато морамо са много више снаге, воље и интереса истраживати властито страдање у протеклом рату. Срби у сребреничком крају и Подрињу су поднели огромне жртве, и војне и цивилне. Свака жртва заслужује да буде пронађена, достојно сахрањена и оплакана, а не да истраживање властитог страдања и кажњавање починилаца злочина над Србима буде пандан ономе шта и како ради друга страна.

Штетна је и опасна забрана сваке расправе о пресудама ХТ о „сребреничким догађајима”, као и догматски приступ у анализама тих догађаја. Истина се не може „сачувати” забранама и законским санкцијама.

Приказани чињенични контекст укупних збивања у и око Сребренице у јулу 1995. године осветљава та збивања са врло широког аспекта (историјског, политичког, геополитичког, војног, идеолошког...), стварајући јасну слику самих анализираних догађаја, њихових узрока и последица.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ:

1. Блажановић, Ј., *Генерали Војске Републике Српске*, Бања Лука, 2005.
2. Изетбеговић, А., *Исламска декларација*, Сарајево, 1990.
3. Изетбеговић, А., *Сећања – аутобиографски запис*, Сарајево, ТДК Шахинпашић, 2001.
4. Нишић, С., *Од Југославије до Србије*, Београд, 2004.
5. Пандуревић, В., *Рат у Босни и Херцеговини и паравојне формације*, ИГАМ, Београд, 2004.
6. Пандуревић, В., *Срби у Босни и Херцеговини од декларације до конституције*, ИГАМ, Београд, 2012.
7. Пандуревић, В., *Живот се брани истином*, Зворник, 2015.
8. Пандуревић, В., *Рат у Босни и Херцеговини и стварање Војске Републике Српске*, ИГАМ, Београд, 2015.

9. Пандуревић, В., *Нови хладни рат и Србија*, Свет књиге, Београд, 2018.
10. Пандуревић, В., *Етноцентричност друштвених структура на постјугословенском простору – пример Босне и Херцеговине*, ФПСП Унуверзитет Унион „Никола Тесла”, Београд, 2022.
11. Пандуревић, В., „Погром – масакр Срба на Дрини у првој половини 1942”, *Зборник радова ФПСП*, Београд, 2023.
12. Пандуревић, В., *Босна и Херцеговина од статуса corpus separatum до државе sui generis*, Годишњак Факултета за пословне студије и право 2024, Година 2, Број 2, Том 2 (стр. 53–89), Београд, 2024.
13. Плавшић, Б., *Сведочим*, Бања Лука, 2003.
14. Радиновић, Р., *Војна експертиза за Сребреницу*, 2003.
15. Батлер, Ричард Ј., *Исказ о војним догађајима у Сребреници – операција „Криваја 95”*, ХТ-03072407.
16. Туђман, М., *Истина о Босни и Херцеговини: Документи 1991–1995*, Загреб, 1995.
17. Филиповић, М., *Био сам Алијин дипломата*, И. Бихаћ, Делта, 2000.
18. Халиловић, С., *Лукава стратегија*, Сарајево, 1998.
19. Хоџић, Ш., *Босански ратници*, Сарајево, 1998.
20. Шиндлер, Ц., *Несвети терор: Босна, Ал Каида и успон глобалног михада*, Београд, 2009.

Документа

1. „Хроника нашег гробља”, Српска војска, 15. март 1995.
2. Сарајевски лист *Дани*, од 22. јуна 1998.
3. ГШ ПЛ БиХ, Директива за одбрану суверенитета БиХ, арх. бр. 31-2-03-302-7/21-2, 25. фебруар 1992.
4. Република БиХ, Оружане снаге БиХ, Команда Дринске дивизије, Коњевих поље, 30. септембар 1992. године (ХТ-02110078 – 02110085).
5. Акт. Органа безбедности Команде јединице 6338 Армије Босне и Херцеговине, стр. пов. бр. 06-08/95, од 19. маја 1993. године (ХТ-03572699).

6. Наредба председника Републике Српске др Радована Караџића упућена Главном штабу Војске Републике Српске, стр. пов. бр. 01-53/93, 16. априла 1993. године (ЕРН 00845501-00845502).
7. Директива Оп. бр. 7 Врховне команде ОС Републике Српске, Дт. бр. 2/2-11, од 8. марта 1995. године, стр. 3 (ХТ-00823163).
8. Команде 2. Корпуса АБиХ, стр. пов. бр. 06-712-24-4/95, од 12. јула 1995. године.
9. Команда Дринског корпуса ВРС, Заповест за активна борбена дејства, Оп. 1, стр. пов. бр. 04/156-2, од 2. јула 1995. године (ХТ-00847289-00847294; 00883593-00883602).
10. Одлука председника Републике Српске, бр. 01-1340/95, од 11. јула 1995. године (ХТ-00845436; 00892683).
11. Команде Дринског корпуса ВРС, стр. пов. бр. 17/896, од 12. јула 1995. године (ХТ-01776587-01776588).
12. Врховна команда ОС РС(1995), *Директива оп. бр. 7*, Пале.
13. Главни штаб ВРС (1992), *Директива оп. бр. 4*, Хан Пијесак.
14. Главни штаб ВРС (1993), *Анализа борбене готовости ВРС у 1992*, Хан Пијесак.
15. Главни штаб ВРС (1993), *Директива оп. бр. 5*, Хан Пијесак.
16. Пресуда ХТ у предмету ИТ-05-88 Тужилац против Поповића и осталих.
17. Извештај о дебрифингу Сребреница, параграф 4.14, стр. 45. Име састављача извештаја је на копији нечитко (невидљиво).

Сведочења

1. Сведочење Лендерта Ван Дуина пред Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију, у предмету ИТ-05-88-Т (страна 2405, редови 22–25, страна 2406, редови 1-12).
2. Сведочење Корнелиуса Николаија пред Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију, у предмету ИТ-05-88-Т (страна 18495, редови 22–25, страна 18496, редови 1-11).
3. Сведочење Хуреме Суљић пред Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију, у предмету ИТ-05-88-Т (страна 17307, редови 10–25; страна 17308, редови 1-20).

4. Сведочења у предмету ИТ-05-88-Т Миодрага Драгутиновића, заштићеног сведока PW-ДБ.

Изјаве дате истражитељима Хашког трибунала

1. Изјава Карла Билта 19 – 20. септембра и 22. децембра 2003. године, стр. 5 (03492566-03492571).

2. Изјава Нуриза Селимовића (02631686-02631692), стр. 4 (02631689).

3. Разговор Жан Рене Руеза са Драганом Обреновићем, вођен 2. априла 2000. године.

4. Разговор Жан Гагнона са Драганом Обреновићем, вођен 19. октобра 2000. године.

5. Разговор тужитеља Питера Меклоског са Драганом Обреновићем, вођен 4. јуна 2003. године.

6. Изјава о чињеницама како их је навео Драган Обреновић („Таб А” „Анекса А” „Заједничког приједлога за разумевање Споразума о изјашњавању о кривици између Драгана Обреновића и Тужилаштава”).

7. Изјава Момира Николића о чињеницама и прихватање кривице.

ГЕНЕРАЛ МЛАДИЋ И ДОГАЂАЈИ У СРЕБРЕНИЦИ ЈУЛА 1995. ГОДИНЕ

Сажетак: Рад анализира ток операције коју је извела Војска Републике Српске јула 1995. године у акцији према Сребреници, као и улогу њеног команданта, генерала Ратка Младића у тим догађајима. Догађаји су сложени комбинацијом хронолошког и тематског приступа, да би се стекла адекватна слика о понашању актера, дилеми о разлозима за извршење злочина над заробљеним припадницима Армије Босне и Херцеговине, и питању када се јављају прве оптужбе на рачун генерала Младића и Војске Републике Српске. У раду су коришћени архивски подаци доступни у бази Хашког трибунала, литература, као и видео снимци сачувани и доступни на Youtube каналу.

Кључне речи: Република Српска, Ратко Младић, Сребреница, Војска Републике Српске, Хашки трибунал, геноцид.

ОПЕРАЦИЈА КРИВАЈА 95 – ИЗНЕНАДНО ЗАУЗИМАЊЕ СРЕБРЕНИЦЕ

Током рата укупно су била три напада на командно место ВРС у Хан Пијеску. Први се догодио 7. августа 1992. године. Тада је генерал Младић био на састанку у Београду са преговарачем међународне заједнице лордом Овеном. Том приликом је на Великом Жепу, источно од објекта, заробљено 15 припадника ВРС, а неколико је рањено. Младић се хитно вратио на место догађаја. Други напад, 11. децембра 1993. године, Младић је окарактерисао као „најопаснији”. Коначно, трећи напад изведен је 26. јуна 1995. године, када је у објекту био присутан и сам генерал. Овај напад ће бити повод за вероватно најпознатију и најанализиранију операцију снага ВРС, према муслиманским енклавама Сребреници и Жепи.⁴⁰

Иако је у светској јавности, публицистици и научним радовима ненаклоњеним српској страни, уврежено објашњење да је напад био последица задатака из Директиве бр. 7, то у реалности није био случај.

³⁹ Др Бојан Димитријевић, научни саветник у Институту за савремену историју, Београд.

⁴⁰ Међународни кривични суд за бившу Југославију (МКСЈ), 0668–4107, *Говор генерала Младића са дочека српске нове године, 13/14. јануар 1996.*

Командант Дринског корпуса је буквално преписао ставове који се односе на његов корпус, јер је на то био обавезан. Међутим, два или три става ове директиве узета су као генерално оправдање и тумачење оптужби на рачун српске стране за све што ће се десити у Сребреници и Жепи јула 1995. године.

На основу споразума од 8. маја 1993. године, обе енклаве је требало да буду демилитаризоване. Договорено разоружавање и демилитаризација, међутим, никада нису извршени. Веома је важно уочити да муслиманске снаге нису разоружане, нити је Сребреница била демилитаризована зона, већ је у суштини остала војно упориште, па тако и легитиман војни циљ. У њима остају активне снаге Армије БиХ. Оне су наредбом од 1. јануара 1994. године реорганизоване у 8. оперативну групу, састава пет лаких бригада и један брдски батаљон. Групом командује бригадир Насер Орић, самоникли војни лидер, који је пре рата био припадник РСУП Србије. Његова јединица је у мају 1995. године преформирана у 28. дивизију АРБиХ. Према наређењу команде 2. корпуса АРБиХ од 23. априла 1995. године, командант Орић је напустио енклаву хеликоптером, отишавши са још неколицином сарадника у Тузлу на некакав курс, са кога се није више враћао. На челу снага у Сребреници, у тренутку почетка српске офанзиве, налазио се заступник команданта, мајор Рамиз Бећировић.⁴¹

Документи 28. дивизије Армије БиХ такође дају тумачење изненадног муслиманског напада, који ће постати повод за узвратну акцију српске војске. Циљ испада муслиманских снага био је спречавање српске војске да са подручја око Сребренице и Жепе упућују додатне снаге на сарајевско ратиште. Стога, „изведене су двије диверзије у близини Сребренице и то: 23. јуна 1995. године у мјесту Осмаче и 23. јуна 1995. у мјесту Бијело Стијење код Копривна”. Извештај 28. дивизије АРБиХ, упућен команди 2. корпуса за интерно информисање, наводи: „ликвидирано је 7 четника”, уништен један комби и заплењено нешто стрељачког оружја. Муслиманске снаге нису имале губитака и вратиле су се у заштићену енклаву без последица.⁴²

Три дана касније, 26. јуна 1995. године, снаге Армије БиХ извеле су поново „више успјешних диверзија у дубини привремено запосједнуте територије под агресорском контролом од 20–40 km на подручју општина Хан Пијесак на следећим локалитетима: а) насеље Вишњица и утврђење Бајте, б) Рејон Црне Ријеке (споменик код раскршћа), ц) рејон Црне Ријеке (Бојчино Брдо), д) објекат Врани

⁴¹ *Сребреница 1991 – јули 1995, анализе, свједочења, документи*, 841, 847.

⁴² Исто, 855–858.

Камен. У свим овим локалитетима успјешно је извршена диверзија искључиво на непријатељску живу силу и при том су постигнути слиједећи резултати: ликвидирано је, по нашим процјенама, више од 40 четника, мада располажемо непровјереним подацима радио-извиђања да је агресор претрпио губитке од 71 војника, заробљен је један војник... (извештај набраја заплењено стрелачко наоружање и муницију), заплијењено је на више десетина ситне и крупне стоке.” Извештај наводи да је у насељу Вишњица уништена већа количина муниције и сви објекти које су српске снаге могле да користе у ратне сврхе. За непријатеља (снаге ВРС) констатује се да је „након ових изведених борбених дејстава појачао концентрацију својих снага око Сребренице и Жепе, те са ових подручја престао да шаље нове снаге у Сарајево, а дио снага из унутрашњости довео око Сребренице и Жепе.”⁴³

Задатак је извршен. У суштини, међутим, реч је о крајње необичном наређењу претпостављене команде Армије БиХ – да њихове снаге из опкољене заштићене зоне својим дејствима „помогну” снагама око Сарајева!? Како год било, ова акција проузроковаће одговор српске војске. Низ следећих догађаја скоро да је постао општепознат, још од оптужнице против председника Карацића и генерала Младића, објављене 14. новембра исте, 1995. године.

У наредби Дринског корпуса за извођење операције назване Криваја 95, прва реченица констатује разлог операције: „Непријатељ је у склопу опште офанзиве на територију РС изводио нападе са ограниченим циљем према јединицама Дринског корпуса... Последњих неколико дана посебно су активне муслиманске снаге из енклава Жепа и Сребреница. Убацују диверзантско-терористичке групе које нападају и пале незаштићена села, убијају цивилно становништво и издвојене мање јединице око енклава Жепа и Сребреница”.⁴⁴

Потом се у домену основе за спровођење ове операције позива на Директиве 7 и 7/1 да „на основу ситуације у зони одговорности, Корпус има задатак да слободним снагама изводи офанзивна дејства. У дубини зоне Дринског корпуса да што прије раздвоји енклаве Жепа и Сребреница и сузи их на градско подручје”. Подвлачимо термине: „на основу ситуације” и „слободним снагама”, као кључне основе става да

⁴³ МКСЈ, (00842157–00842158), АРБиХ Команда 28. дивизије, стр. пов. бр. 04–114/95.

⁴⁴ МКСЈ, 00847289–294, Команда Дринског корпуса, стр. пов. бр. 04/156–2, 2. јул 1995.

је операција изазвана испадима снага Армије БиХ ван територије енклаве, а не планирана раније са некаквом посебном наменом.

Ангажоване су снаге Дринског корпуса, чије јединице од раније држе линије ка овој енклави, као и неке маневарске јединице Главног штаба ВРС (65. заштитни пук, нешто касније 10. диверзантски одред⁴⁵ итд.) и делови Специјалне бригаде МУП РС. Део њих је био ангажован тежишно ка Жепи, ради спречавања евентуалног контраудара снага АРБиХ из Жепе ка јединицама које дејствују ка Сребреници.⁴⁶

Најновија холандска комисија која је 2016. године поново истраживала цео случај утврдила је да „нису пронађени документи... или информације из којих се може закључити да су кључне стране (домаће и иностране), укључујући и обавештајне службе, биле информисане о конкретном плану босанских Срба да нападну и у потпуности заузму енклаву Сребреница”. Извештај те комисије наглашава да је постојао „велики број информација и индиција о намјерама и могућностима босанских Срба, које указују на могућност напада на исте енклаве, укључујући и Сребреницу. С друге стране, постојале су и поруке које нису указивале на вероватноћу директног напада.”⁴⁷

Шестог јула, око три часа изјутра, снаге ВРС крећу у контраофанзиву ка Сребреници и Жепи. Линије одбране варошице држе бригаде 28. дивизије под српском артиљеријском, минобацачком и тенковском ватром, а потом и нападима пешадије и тенкова.⁴⁸ После три дана притиска, 9. јула око 18 часова прве српске снаге улазе „у градско подручје из правца Зеленог Јадра (Учина Башча)”. Председник председништва општине Осман Суљић у кратком, али драматичном

⁴⁵ Ова специјализована јединица формирана је 14. октобра 1994. Била је у надлежности Обавештајне управе Сектора за обавештајно-безбедносне послове Главног штаба ВРС. Одред је имао два вода професионалног састава, смештена у Бијељини и у селу Драгашевац код Власенице. На прву годишњицу постојања 14. октобра 1995. године, командант Дринског корпуса уручио јој је ратну заставу у Власеници. <https://www.youtube.com/watch?v=5AmRC7y8-QE> (10. Diverzantski odred VRS – Uručenje zastave). Видети и: *Досије, 10. диверзантски одред Главног штаба Војске Републике Српске*, ФХП, Београд, август 2011.

⁴⁶ МКСЈ, 00847289–294, Команда Дринског корпуса, стр. пов. бр. 04/156–2, 2. јул 1995.

⁴⁷ *The Fall of Srebrenica, Air Support and Prior Knowledge in a New Perspective – A Summary*, NIOD, 2015.

⁴⁸ МКСЈ, 00842200–00842201, АРБиХ Команда 28. дивизије, стр. пов. бр. 01–163/95.

извештају упућеном председнику Алији Изетбеговићу, констатује: „Наша војна команда у распаду, као и припадници 28. дивизије КоВ и више нису у могућности ништа предузети на даљњем спријечавању агресорских снага да уђу у сами град. Влада хаос и паника, те је на цивилним органима власти остао последњи непопуларан корак на спасавању становништва, а исти је да се ургентно на нивоу државних и војних органа Р БиХ под хитно аранжира састанак са српском агресорском страном у циљу изналажења могућности отварања коридора за иселење становништва до прве слободне територије Р БиХ под контролом међународних фактора. Тражимо хитан одговор, а најкасније до 24.00 часова”, стајало је на крају овог ултимативног извештаја.⁴⁹

Снаге холандског батаљона УНПРОФОР-а су стациониране на прилазима градићу, али се, у суштини, не мешају у догађаје. Њихове снаге биле су под ватром 6. јула, како наводе муслимански војни извори. Ипак, пред сам улазак снага ВРС долази до траљавог ваздушног напада холандске авијације на српске снаге и до дејства са одређених позиција холандског батаљона на припаднике ВРС.⁵⁰

Наступањем према граду борбе су биле завршене 11. јула, на исти дан када су српске снаге ослободиле Трново 1993. године. Тог дана српске снаге улазе у пусту Сребреницу. Са њима је и генерал Младић. „За само пет дана, Срби су обавили читав посао заузимања енклаве. Свет је још увек у шоку од српске ефикасности и способности за фактор изненађења. Увек их НАТО потцени, па се накнадно покаје”, надахнуто објашњава са лица места новинар Зоран Петровић Пироћанац.⁵¹

⁴⁹ МКСЈ, 00842255, Република БиХ, Општина Сребреница, бр. 01-/95; *Сребреница 1991 – јули 1995, анализе свједочења, документи*, 864.

⁵⁰ Ово је било предмет дискусија и истраживања у Холандији, али је и најновија комисија коју је образовао институт НИОД, која је добила задатак од холандске владе 25. марта 2016. године, установила да је постојала неспремност (reluctance to use air power) да се користе ваздушне снаге за време напада на Сребреницу. NIOD, *The Fall of Srebrenica, Air Support and Prior Knowledge in a New Perspective – A Summary*; T Ripley Tim, *Air War Bosnia, UN and NATO Airpower*, Motorbooks Intl, Osceola USA, 1996, 82.

⁵¹ Зоран Петровић Пироћанац, *Рат у Босни, Почело је крчење града*, Интервју, 21. јул 1995.

ЕВО КАКО ГЕНЕРАЛ МЛАДИЋ ВИДИ ПРИЛАЗАК СНАГА ВОЈСКЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ГРАДУ

„Ујутро, 11. јула 1995. године био сам на истуреном командном месту Дринског корпуса на објекту Прибићевац! Из енклаве – заштићене зоне снаге ОГ Сребреница (28. дивизија А БиХ) дејствују по снагама Дринског корпуса и ВРС, туку стрељачким наоружањем, а из града Сребренице, од бензинске пумпе, туку минобацачима 82 mm ка објекту Прибићевац, али њихове мине падају по падинама Прибићевца. Туку без осматрача и навођења, троше муницију!

Пратим наша дејства у захвату пута према Зеленом Јадру. Имам добру везу са командантима бригаде, пратим њихова дејства: Зворничке бригаде – пук Винко Пандуревић, Подрињске – пук Светозар Андрић, Романијске – пук Миро Тривић, Братуначке – пук Видоје Благојевић и јединица подршке. Врло често јављају на ИКМ Дринског корпуса о стању у својим јединицама, о борбама и проблемима! Траже подршку корпусне артиљеријске групе и сви говоре у стар без употребе ТКТ (тајно командовање трупама) докумената! Рекох на ИКМ да пређу на употребу ТКТ докумената, а што им пренесе мајор Јевђевић, одличан везиста. Ја се не оглашавам, пратим везе потчињених јединица!

Са Командног места Главног штаба ВРС пуковник Пандић ми јавља: „Из Авијана (Италија) узлетеле три групе НАТО авиона. Иду према Сребреници, дали смо узбуну свим јединицама и системима РВ и ПВО. Пратимо ситуацију.” Он на екрану у оперативној сали има податке о свакој групи, броју и врсти авиона, правцу лета, висини и евентуалним циљевима дејства. Ја све пратим и снимам, још се не оглашавам.

Ево их и први авиони! Окружише Сребреницу и чим је први авион НАТО-а избацио смртоносни терет у околини Зеленог Јадра (Зворничке бригаде), ја сам одмах моторолом командовао: „Овде Баријера 101, ручни рад!” То је био сигнал: „НАТО је агресор, пали сијена, штале, куће, траву, јер њихове ракете „побрљава” – изгубе циљеве. Око Сребренице се упали ватрени обруч! Одмах наредих да се ИКМ Дринског корпуса премести на објекат Кварц – у шуми, и наредих да се отпочне силовит напад са кружне основнице ка центру Сребренице! НАТО је бомбардовао и ИКМ Дринског корпуса, уништио део средстава везе, али је људство брзо премештено.

Са брда Кварц, двогледом пратим пометњу и бјежанију њихове 28. дивизије и цивилног становништва. На Кварцу пуно зрелих боровница и по која дивља јагода. Реших да идем на прву борбену

линију, у Зворничку бригаду. П(отп)уковник Винко Пандуревић – изванредан и храбар официр – не јавља се, а пуковник Андрић ми јавља да је Винко вероватно погинуо, јер су НАТО ракете погодиле његово командно возило (МКШК)! Одмах се упутих ка Зеленом Јадру, а генералу Живановићу и Крстићу наредих да се са свим јединицама пређе у напад на Сребреницу. Крећући се шумским путем дођох до чесме близу Зеленог Јадра, умих се, опрах руке, лице, полих чизме хладном водом, добро се расхладох, напих се оне дивне воде и стигох на асфалтни пут који води ка Зеленом Јадру! Видим мало подаље да је жив командант Зворничке бригаде, седи на хоклици, снима га камера и нешто му даје војник да поједе. Обрадовах се, жив ми је јунак. Честитам му на успеху, а он моторолом отворено даје смернице и наређење мајору Јоловићу, јунаку и команданту „Вукова са Дрине”. Они се добро распоредили дуж комуникације и око ње, чешљају терен и иду смело и без отпора! Наредих и Винку: „Одмах у прве редове – правац Сребреница!” Он, његова пратња и моја пратња са два моторна возила Пух кренусмо путем од Зеленог Јадра ка Сребреници.

На једној кривини преврнут оклопни транспортер снага УН, холандског батаљона. Око оклопног транспортера наши војници. Наредих да наш тенк извуче овај оклопни транспортер. Он то покушава неколико пута. Не може. И ја наређујем Гојку Црњуку, мом возачу: „Гојко, пролази!” И тако уђосмо у небрањену Сребреницу, без отпора. Мада је неки њихов војник пуцао према мени са неког омањег одстојања, промашио ме је, што је регистровала ТВ камера. Онај који је отворио ватру на мене, имао је НАТО прслук и на њега нисмо отварали ватру. Брзо је нестао иза зграде! Убеђен сам да је то био неки заостали војник 28. дивизије Армије БиХ и да о овоме не пишем, све је пратила ТВ камера...”⁵²

Читав догађај Младићевог уласка у град прати камера којом снима потпуковник Станчевић из ГШ ВРС.⁵³ Тада снимљени материјал несумњиво је донео генералу Младићу највише и критика и похвала. У њему као да су се сажеле све Младићеве особине, а посебно оне које су његови противници истицали и дан-данас истичу: бруталност и мржња према муслиманима. По доласку у град, Младић театрално иде улицом ка центру, прво честитајући борцима или официрима, како који наиђе, дајући задатке у ходу. „Правац Поточари!” „Правац Братунац!”, то су

⁵² Писмо генерала Младића аутору, датирано 31. децембра 2017.

⁵³ Изјава пук. Ратка Миљановића аутору, 12. фебруар 2018. Он сматра: „Младић је ову камеру и овог сниматеља доживљавао као своје и био 1000% уверен да је овај снимак намењен само за историју ГШ, за њега практично.”

му најчешће команде. Додаје: „Немојте стајати”, „Је л’ чујеш, војско, шта говорим?” Њега прате припадници специјалног одреда Вукови са Дрине Зворничке бригаде и 10. диверзантског одреда ГШ ВРС. Сви носе препознатљиве ознаке на униформама. У центру пусте Сребренице изговориће сада већ чувене реченице: „Ево нас 11. јула 1995. године у српској Сребреници, уочи још једнога великога празника српскога, поклањамо српском народу овај град. И напoкoн, дошао је тренутак да се после буне против дахија осветимо Турцима на овом простору.”⁵⁴

Оно што је необично, а види се и на снимцима: у граду нема никога, ни војске ни цивила. Потпуно изненађење за српску страну.⁵⁵ У овом тренутку, ни Младић ни било ко од команданата и официра који га прате, а ту су генерали Живановић и Крстић, команданти бригада Пандуревић, Тривић, Фуртула и друге старешине,⁵⁶ не знају тачно где су се извукле снаге Армије БиХ. Тек касније се дознаје да се преостало цивилно становништво вароши: жене, деца и стари, склонило у базу УН у селу Поточари. Ту су потражили заштиту холандског батаљона УНПРОФОР-а.

ДА ЛИ ЈЕ ВЛАДА У САРАЈЕВУ ЖРТВОВАЛА СРЕБРЕНИЦУ?

У веома поларизованој јавности по питању ликвидације муслиманских заробљеника после заузимања Сребренице од стране Војске Републике Српске 11. јула 1995. године, многа кључна питања за разумевање овог специфичног експеса у рату у БиХ 1992–1995. као да су и даље сакривена од реалистичког фокуса – толико потребног за разумевање овог злочина, који ће додатно оптеретити лоше односе Срба и босанских муслимана.

Каква је улога такозваног међународног фактора у случају пада Сребренице? Да ли је постигнут прећутан политички договор међународних фактора са владом у Сарајеву о томе да се Сребреница

⁵⁴ https://www.youtube.com/watch?v=32_GuIUwJjk (Војска Републике Српске улази у Сребреницу 1995).

⁵⁵ Радован Караџић, *Мермерне истине о Босни, Уводна реч пред хашким трибуналом 2014*, Нови Сад–Београд 2016, 155.

⁵⁶ Винко Пандуревић коментарише појаву команданата бригада чије јединице нису биле на тежишту напада: „Они су оставили своје јединице западно и источно од града и сами се упутили у град како би се срели са генералом Младићем”. Пандуревић Винко, *Живот се брани истином*, (прилог истини о догађајима у и око Сребренице, у јулу 1995), Хаг 2011 – Београд 2015, 90.

препусти српској страни, у периоду пред њено заузимање? Да ли је реч о договору или прећутном схватању владе у Сарајеву да своје енклаве на истоку Босне просто пусти да ископне као снег на сунцу?

Истакнути муслимански командант Сефер Халиловић наводи да се још од 1993. године калкулисало Изетбеговићевим и Силајџићевим предлогом за размену територија: „Сребреница и Жепа за Вогошћу и друга сарајевска предграђа”. Халиловић наводи да је два пута био присутан „кад је Изетбеговић у Сарајеву, у рано прољеће 1993. године нудио представницима Сребренице и Жепе у Сарајеву да се направи оваква замјена: Сребренице и Жепе за Сарајевска предграђа. Приједлог је након консултација са народом и борцима резолутно одбијен. Исто питање Изетбеговић и Силајџић су поставили делегацији која је дошла из Сребренице на засједање Бошњачког сабора у сарајевском хотелу „Холидеј Ин”. И они су били категорични: „Не долази у обзир. Ако сте нас зато звали, нисте нас требали звати.” Овај дијалог препричавали су касније дуго свједоци овог разговора.”⁵⁷

Хакија Мехољић, ратни начелник станице јавне безбедности у граду, много година касније после рата у јавност ће препричати разговор из 1993. године, где председник Алија Изетбеговић објашњава представницима ратног председништва из Сребренице како му амерички председник Клинтон нуди могућност да српске снаге („четници”) уђу у град и побију 5.000 муслимана и да ће тада доћи до америчке војне интервенције против српске стране. Ово је изазвало оштру дискусију и реакције. Потом је Изетбеговић предложио другу идеју о замени Сребренице за Вогошћу. „Тада то ми нисмо прихватили,” каже Мехољић.

У ово се уклапа и сведочење Ричарда Холбрука (2005) да су постојала почетна упутства да се жртвују (*initial instructions to sacrifice*) три муслиманске енклаве и „да је он мислио да је то погрешно”. Неколико година касније Холбрук изјављује да је то био неспоразум око његовог, наводно, лошег сећања (*faulty memory*).⁵⁸ Оно што је мировни договор у Дејтону показао јесте да је управо изведена таква размена: Сребреница и Жепа су заузеле од ВРС и постале српске, а

⁵⁷ Сефер Халиловић, *Лукава стратегија*, Сарајево 1997, 109. У својим мемоарима Алија Изетбеговић помиње само долазак „делегата из опкољених дијелова територије... подрињских енклава Сребренице, Жепе и Горажда”. Алија Изетбеговић, *Сјећања аутобиографски запис*, Шахинпашић, Сарајево, 2001.

⁵⁸ NIOD, *The Fall of Srebrenica*.

Слободан Милошевић је уговорио предају српских сарајевских насеља муслиманској страни.

Сличне написе доносила је сарајевска недељна штампа у низу послератних година. Каква је, стога, стварна улога владе у Сарајеву у целом случају? Халиловић наводи имена муслиманских војних и политичких руководилаца који би требало да дају „јасне одговоре о политичким и војним калкулацијама око Сребренице”, а то су Изетбеговић, Силајдић, Расим Делић, Енвер Хаџихасановић и Сеад Делић.⁵⁹ Наравно, тешко је очекивати да је Алија Изетбеговић као кључни човек муслиманске државе био спреман да разреши овакве дилеме. У једном интервјуу 1999. године Изетбеговић је рекао: „Никада прије Дејтона нити се мислило нити говорило о томе да се Сребреница препусти Србима.”

Мимо политичке комбинаторике, генерал Халиловић указује и на војни аспект овог проблема. Он сматра да је после његовог „удаљавања” из Армије БиХ уследио „први удар на браниоце Сребренице и Жепе – реорганизација војске и стварање 28. дивизије у којој је половина бораца проглашена вишком. Бројно стање је са 12.000 сведено на око 6.000 војника. Други удар је био: дотурање муниције... Трећи несхватљив потез за мене, био је извлачење 18 кључних људи на челу са Насером Орићем. Они су упућени на школовање у Зеницу, умјесто да су из Сарајева, Зенице и Тузле у Сребреницу и Жепу послани официри и старјешине, стручњаци који би помогли ојачавање линија одбране.”⁶⁰

Дио политичког и опћинског руководства већ је био изашао из региона. Народ и војска су остали обезглављени. Када је почела акција деблокаде Сарајева, Генералштаб и команда Другог корпуса наредили су јединицама у Сребреници и Жепи извођење диверзантских акција како би се одвукле снаге од Сарајева. Умјесто да се прво обезбиједе и људима и оружјем најугроженије тачке на ратишту БиХ, а то су свакако биле Сребреница и Жепа. И када је услиједио напад на ове просторе,

⁵⁹ С. Халиловић, *н. д.*, 110.

⁶⁰ Алија Изетбеговић, чини се, покушава да се оправда: „Због пада хеликоптера у мају 1995. једна група војних старјешина није се могла вратити у Сребреницу, међу њима и тадашњи командант наших јединица у Сребреници Насер Орић. У обореном хеликоптеру налазио се Орићев замјеник Рамиз Бећировић и четири лијечника. Тројица лијечника су погинули, Бећировић тешко рањен. Упућивање замјеника команданта Дивизије и четири војна лијечника свједочи о нашој чврстој намјери да бранимо град”. А. Изетбеговић, *н. д.*, 208–209.

ништа није подузето да им се помогне, већ су једноставно остављени сами себи. Чак је команда Другог корпуса одбила захтјев Насера Орића да се организовано отвори пролаз.”⁶¹ Халиловић се даље пита: „Зашто одмах по нападу на Сребреницу Генералштаб није обуставио операције око Сарајева, кад је већ било јасно да и поред великих губитака деблокада није успјела? Зашто снаге Армије БиХ нису употребљене да се отвори пролаз ка Сребреници и Жепи?”⁶²

Питање је на ком нивоу је спречена шири ваздушна интервенција против српских снага које су постепено улазиле у варошицу. Алија Изетбеговић наводи да се генерал Смит, командант УНПРОФОР-а за БиХ, залагао за одлучну интервенцију, али да је она изостала. „Кочио је неко изнад њега, генерал Жанвије или Акаши, а могуће и генерални секретар УН-а Бутрос Гали.” Изетбеговић касније додаје да је „кривица генерала Жанвијеа и Акашија ван сумње”, односно „њима је позната та игра која се иза кулиса одвијала 8, 9, 10. и 11. јула 1995.”⁶³ Да ли је на вишем међународном нивоу дошло до договора да се на разне начине арбитрира у коначној прерасподели територија пред заустављање рата 1995. године?

Како год било, може се закључити да је Сребреница средином 1995. године, од сопствене владе и међународне заједнице, већ била на много начина препуштена Војсци РС на лако освајање.

МЛАДИЋЕВИ ПРЕГОВОРИ СА НЕАДЕКВАТНИМ ПРЕГОВАРАЧИМА

Увече 11. јула, у хотелу „Фонтана” у Братунцу, Младић се састаје са холандским потпуковником Томасом Каремансом, командантом холандског батаљона. Оно што је требало да буде класичан састанак два војна команданта претворило се у испитивање, пред камером. Током читавог састанка обојица стоје. Младић је сатерао Холанђанина и његове помоћнике уза зид. Једно од првих питања: Да ли су по његовом захтеву авиони НАТО бомбардовали снаге ВРС и чији су авиони? Кареманс покушава да објасни да он није тај који наређује употребу ваздушних удара. Младић, очигледно нестрпљив да слуша и објашњење и превод, инсистира да ли је Кареманс издао данас наредбу да његове снаге пуцају на снаге ВРС, и повишава тон: „Немојте Ви мени да фантазирате, господине потпуковниче! Већ

⁶¹ С. Халиловић, *н. д.*, 108–109.

⁶² Исто, 109–110.

⁶³ А. Изетбеговић, *н. д.*, 211, 214, 219.

одговорите на моје питање! Јесте ли ви наредили да ваша војска пуца по мојој војсци?!” Кареманс уплашено мрмља да су његове снаге биле нападнуте, а Младић осетивши страх код холандског команданта говори да су он и његове снаге по споразуму из 1993. године били дужни да разоружају муслиманске снаге у Сребреници. „А ви сте их наоружавали, са њима шверцовали и припремали за борбу против Срба”.

После Младићеве вербалне грмљавине, Кареманс долази до речи док Младић пали цигарету и нуди Кареманса речима: „Запали, није ти задња!” Холанђанин говори да је тражио састанак, јер се више од 10.000 избеглица налази унутар његове базе у Поточарима; дошао је са захтевом да се они евакуишу, а заједно са њима и холандски батаљон. Предлаже да се енклава укине и да се становништву омогући прелазак на подручје око Тузле. Младић не пропушта да му прочита историјску и политичку лекцију. Како је током дана, у близини градске скупштине, отворена ватра на Младића и његову пратњу, он је понео доказе и поново оптужио Кареманса за овај напад. Холанђанин се извињава и каже: у нормалним околностима се не пуца на генерале.

Младић говори да снаге УН нису његова мета, а такође ни муслиманско становништво. Од холандског потпуковника тражи да се организује долазак представника муслиманског становништва на разговоре, па чак и некога од муслиманских војника, ко је ауторитет. На том састанку треба разрешити сва питања. Кареманс одговара да не зна ни где су цивилне ни војне власти из Сребренице, али ће покушати да преко посредника – преводилаца то сазна. Ако успе, организоваће састанак, макар само са цивилним представницима. Младић даје рок да до 23 сата нађе „неког” да дође на састанак, а до сутра ујутро неког из цивилних власти да би се решио проблем и спречио губитак живота. Препоручује Каремансу да доведе своје и муслиманске рањенике и покуша да организује аутобусе за превоз цивила. Састанак се завршава испијањем шприцера уместо пива, које је прво Младић понудио, не знајући да га нема у хотелу. Каремансу је омогућено да обиђе своје заробљене војнике који су били у истом хотелу.⁶⁴

На другом састанку исте вечери Младића прате генерали Крстић и Живановић. Потпуковник Кареманс објашњава да није нашао никог од представника власти, већ само средњошколског професора Несиба Манџића. Холанђанин даје преглед ситуације: у објекту његовог батаљона и околини је 15.000–20.000 људи од којих је 95%

⁶⁴ https://www.youtube.com/watch?v=idf_sdeVpO4 (Ratko Mladic – Srebrenica Fontana Hotel 1 – July 11, 1995)

било жена, деце и старих; има 88 рањених-повређених; нема хране, лекова и горива; потребна је евакуација. Младић губи стрпљење, па се окреће Манџићу и пита га: „Пушиш ти, Несибе? Запали једну, јебеш му матер... Опусти се макар. На састанку си... Да ли си гладан? Сигурно?” Пропитује детаље из његове биографије, да би потом вратио пажњу на Кареманса који реферише о проблемима евакуације. Младићу је Манџић занимљивији, без обзира на то што овај говори да није представник власти, већ да је само био директор школе. Манџић наводи да је изненађен што је изабран као представник избеглица, јер је и сам био избеглица три и по године. Износи да је број избеглица већи, чак до 30.000; пита да ли постоји некакав договор на вишем нивоу?

Овде филм очигледно има прекид, па се наставља сценом где Младић већ диктира услове: „Треба да положите оружје. И свима који положи оружје гарантујем живот. Имате моју реч као човека и генерала да ћу искористити свој утицај да помогнем недужном муслиманском становништву које није циљ дејства ВРС”. Међународне хуманитарне организације нису циљ, иако су данас по захтеву снага УН бомбардоване српске снаге, истиче Младић. Обраћа се Несибу Манџићу: „Да би могао да одлучим као човек и командант ... требам да добијем јасан став представника вашег народа да ли желите да опстанете, останете или нестанете. И спреман сам сутра примити делегацију одговорних људи муслиманске стране у 10 сати на овоме месту, са којима могу разговарати о спасу и избављењу вашег народа из енклаве. Бивше енклаве Сребреница. До 10 сати сутра наредићу обуставу операција. Уколико ваши...” – филм се овде прекида.

У наставку Младић је обећао да ће према „вашим борцима бити поступано у духу међународних конференција” рекавши „сваком гарантујем живот, чак и онима који су починили злочине према нашем народу”. Завршава обраћање збуњеном Манџићу ултимативно: „Да ли сте ме разумели? Несибе, у вашим рукама је судбина вашег народа, не само на овом простору.” Завршио сам. Слободни сте. Чекам вас у десет сати сутра. На генералове речи „испратите их!” Манџић објашњава да је он случајно изабран и да ако он не одговара нема проблема. Младић не попушта и наређује: „То је ваш проблем. Доведите људе који могу осигурати предају оружја и спасти ваш народ од уништења” и потенцира: „У твојим рукама је све. Доведи ми људе који значе нешто! Ако не могу људи, могу жене.”⁶⁵

⁶⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=b3XSmDYV6BM> (Ratko Mladic – Srebrenica Fontana Hotel 2 - July 11, 1995).

Сутрадан, 12. јула, на истом месту одржан је нови састанак. Први стиже потпуковник Кареманс, потом преводилац, па Несиб Манџић и још двоје представника муслиманске стране: Ибро Нухановић и Тамила Омановић. Жена – баш како је духовито тражио Младић. Сада око стола има више лица са српске стране. Уз Младића је генерал Крстић. Генерал почиње састанак у свом стилу испитујући нова лица: непознату жену и мушкарца о појединостима њихове биографије. Ни ово двоје саговорника нису представници било какве власти: Тамила, како се представила, била је шеф рачуноводства, а Ибро, економиста – бивши привредник. Младић, који током ових састанака необично много пуши, истиче да жели да им помогне, тражи апсолутну сарадњу око судбине цивилног становништва, јер је њихова војска потпуно поражена. „Нема потребе да гину ваши људи: ни ваш муж, ни ваша браћа, ни комшије”, „довољно је да кажете шта желите”.

„Да би опстали”, Младић тражи да „сви наоружани мушкарци, макар и они који су починили злочине, предају оружје ВРС... након предаје оружја можете... бирати, да останете на територији... или ако вам то одговара, да идете тамо где желите.” Обећава да ће се поштовати воља сваког становника. Тамила се пита „сада како ступити у контакт са овима?” Младића то не брине и инсистира: „ви знате”; ако је све спремно, део војске може да се разоружа и преда оружје у присуству официра ВРС и УН. Потом свако може ићи „на све четири стране света”. Он ће обезбедити и возила, а гориво ће се обезбедити преко УНПРОФОР-а. У суштини, из снимака се не види шта је договорено, нити шта је закључено, уколико су назови-представници и могли било шта релевантно да кажу.⁶⁶ Ипак, после овог састанка остала је Декларација о реализацији споразума о евакуацији цивилног становништва из енклаве коју су потписали српски комесар за цивилне послове Мирослав Дероњић и, како је наведено, „представник цивилних власти енклаве Сребреница” Несиб Манџић.⁶⁷

Генерал Младић одлази затим да обиђе базу УН и фабрику где се скупило муслиманско становништво. Ту су први српски војници дошли тек ујутро 12. јула. После кратке дискусије са холандским војницима, који не дозвољавају приступ окруженом простору, генерал прилази огради и уверава цивилно становништво да се не боји, не

⁶⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=urpbonh7kj8> (Ratko Mladic – Srebrenica Fontana Hotel – July 12, 1995).

⁶⁷ Факсимил документа: комесара за цивилна питања РС у Сребреници 07–27/95, 17. јул 1995, у: Винко Пандуревић, *Рат у БиХ и паравојне формације*, Београд 2004, 131–132; Никола Кољевић, *Стварање Републике Српске*, *Дневник I–II*, Београд 2008, н. д., књ. 2, 219–220.

брине, да ће сви бити евакуисани према Кладњу, „прво жене и деца”. Он апелује на цивиле да пазе да се неко дете не изгуби. Потом даје изјаву да ће се становништво безбедно евакуисати, за некакву телевизију, чија се камера ту нашла. „Слободна је Сребреница, међутим... има ту још нешто мало група које настоје, ето тако некаквим спорадичним дејствима, да још увек пружају некакав отпор.”

Позивајући се на разговор са делегацијом, он каже да очекује да и те групе ускоро предају оружје: „Наредио сам да се сви њихови војници такођер слободно прикључе и да положи оружје, што су они и прихватили. И ја се надам да ћемо макар овај део проблема ријешити на људски начин, без да страда недужно цивилно становништво...”. Младић истиче да је веома „потрешен као човек оним што сам чуо од тог цивилног становништва, чак и њихових официра и војника”, наводећи да су још 1993. прихватили престанак борби и мирно решавање проблема на тим просторима. Генерал се поново обраћа маси муслиманских цивила речима: доћи ће до евакуације и нико нема разлога за бригу.

Пошто је извршена широка мобилизација шаролике флоте аутобуса и камиона на територији Дринског корпуса, већ крајем тог и наредног дана ВРС организује пребацивање овог становништва ка муслиманској територији. Уочава се да припадници ВРС у аутобусе пуштају само жене, децу и старе, а војноспособне мушкарце одвајају на страну. Према изјавама холандских војника њих одводе у некакву белу кућу, одакле их посебним аутобусом пребацују у Братунац.

За који дан, у бази УН остају само холандски војници.

Према подацима информативне службе ВРС, које не можемо у потпуности хронолошки да верификујемо (која је била одговор на оптужницу генерала Младића марта 1996. године), он је у послеподневним часовима 13. јула „поново примио муслиманску делегацију и представнике УНПРОФОР-а. Обавестили су га о свим елементима договора и одлуком већег дела становништва да се исели са овог простора”. Истог дана, у поподневним часовима, генерал Младић је обишао команду батаљона УНПРОФОР-а у Поточарима и договорио са потпуковником Каремансом да све аутобусе прати по један до двојице његових војника, а да се позову и представници осталих међународних хуманитарних организација да присуствују превозу муслиманског становништва, како би се избегле нежељене гласине о лошем односу српске војске према муслиманском становништву, а што је командант холандског батаљона Кареманс прихватио.

Превозење муслиманског становништва настављено је и сутрадан, 14. јула 1995. године. Према подацима информативне службе ВРС, на крају евакуације генерал Младић је још једном обишао логор УНПРОФОР-а у Поточарима и „разговарао са представницима хуманитарних организација”. Потом је посетио Сребреницу и околна места како би се уверио у реализацију договора. Истог дана, генерал се још једном састао са муслиманском делегацијом (иста три имена као и 12. јула) који су му захвалили на бризи и настојањима да се целокупно становништво уредно превезе на одређено место.⁶⁸

Младић је тек 21. јула поново био у Поточарима, где дефинитивно испраћа припаднике холандског батаљона УНПРОФОР-а. Стојећи испред њихове базе, предаје поклон потпуковнику Каремансу, али и за његову супругу.⁶⁹

ПОВЛАЧЕЊЕ АРМИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ ИЗ СРЕБРЕНИЦЕ КА МУСЛИМАНСКОЈ ТЕРИТОРИЈИ

Већ у ноћи 11. јула, снаге Армије БиХ и највећи део мушког војноспособног становништва повлаче се из града и са положаја, са идејом да избегну заробљавање и да се пробију ка муслиманској територији на линији Кладањ – Тузла. Око 22 сата, у „Сеадовој кући” у селу Шушњаре, на састанку представника власти из Сребренице и Рамиза Бећировића, начелника штаба 28. дивизије, донета је одлука да се у колони крене према подручју под контролом Армије БиХ на северу.⁷⁰ Остаје питање зашто и на чију иницијативу долази до одвајања мушког од осталог становништва у Сребреници, пошто су српске снаге заузеле варош? Чија је идеја била да се поред снага 28. дивизије и све остало мушко становништво, које би могло да докаже да није било умешано у ратна дејства (нпр. дечаци-тинејџери, старији

⁶⁸ „Истакнута је и захвалност команде УНПРОФОР-а приликом напуштања холандског батаљона, као и чињеница да је почетком августа у средњој Босни извршена смотра сребреничке 28. дивизије АБиХ, која се успешно пробила из српског обруча, као и да та чињеница оспорава „касније лажи муслиманске стране о масовним злочинима како би се приморала међународна заједница да поново кажњава Србе.” *Младићева истина потиरे хашке ћорке*, Ревизија 92, 17. мај 1996; М. Милутиновић, *Војска Републике Српске између политике и рата*, Сремска Митровица–Београд 1997, 267–268.

⁶⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=M7eP32dH19c> (Srebrenica footage 3).

⁷⁰ МКСЈ ИТ-98–33-Т, 2. Август 2001, *Тужилац против Радислава Крстића, Пресуда*, параграф 60, 21 (изјаве сведока).

људи, свештенство, војно-неспособни мушкарци), поведе ван града.⁷¹ „Млађи мушкарци бојали су се да ће их убити ако падну у руке босанских Срба у Поточарима и вјеровали да су им шансе веће ако кроз шуме покушају побјећи до Тузле.”⁷²

Питање је како су могли и зашто су на милост и немилост Србима оставили женско становништво и децу, ако су се већ плашили сумарне ликвидације од стране Срба? Зашто ван града није кренула и остала популација? Такав случај је био у ситуацијама када су друге вароши биле напуштане од Срба (Смолућа, Купрес) или Хрвата (Јајце, Бугојно, Травник, Вареш итд.).

„Створила се дугачка колона која се мање-више подијелила у мање групе, које су слиједиле један другу”. Правац пробоја колоне је био Шушњари – Коњевић Поље – Удрч – Незук и даље Калесија и Тузла. Колона је била војна формација у повлачењу, а не колона „мушкараца и дечака”, како се у светским медијима и данас сугерише. На тај начин њој се даје карактер колоне становништва, неспецификованих значења термина „мушкарац” или „дечак”, а не јединице која врши одређену борбену радњу повлачење уз пробој из окружења.⁷³ По војним правилима, пробој из окружења је вероватно најтежа борбена радња. У то време, веза са Сарајевом је већ била прекинута. Може се закључити да је и то знак да је дивизија била жртвована.

Чини се да у сусретима са муслиманским назови-представницима и холандским командантом, у хотелу „Фонтана” у 20, односно 23 часа, генерал Младић још увек није био начисто шта да чини по питању војних снага из Сребренице. У току вечери 11. јула, нико у команди ВРС није располагао подацима о томе где се налазе снаге 28. дивизије, на које нису наишли по уласку у Сребреницу. Тек око 3 часа у рану зору 12. јула добијена је прва вест о локацији муслиманских снага, а онда и читав низ потврда током јутра.⁷⁴ Тако су српске снаге сазнале да се снаге 28. дивизије Армије БиХ пробијају према муслиманској територији и да се не предају безусловно, како је то Младић захтевао.

⁷¹ О несталим/убијеним муслиманским свештеницима видети: Мухарем Омердић, *Прилози изучавању геноцида над Бошњацима (1992–1995)*, Ел Калем, Сарајево 1999, 319–393.

⁷² *Тужилац против Радислава Крстића, Пресуда*, п. 60, 21.

⁷³ Карацић Радован, *Мермерне истине о Босни, Уводна реч пред хашким трибуналом 2014*, Нови Сад–Београд 2016, 152.

⁷⁴ *Тужилац против Радислава Крстића, Пресуда*.

После састанка са цивилним представницима и потпуковником Каремансом, 12. јула око 12.50 часова генерал тражи телефоном информацију да ли су кренули аутобуси и камиони за евакуацију; добија вест да су кренули пре десет минута. Тада каже: „Немојте да се убацују њихове групице. То је капитулирало све и предало се, и евакуисат ћемо све, ко хоће и ко неће”. Наставља: „Пустићемо према Кладњу пролаз... дабоме нека прође тамо ... Ти узми патролу једну нашу, која ће да сачека на путу и склони mine и препреке... напусти територију”.⁷⁵ Ове речи потврђују да је генерал Младић био решен да цивилно становништво упуту ка Кладњу. Да ли, међутим, део реченице „нека прође тамо” значи да је био упознат са правцем и евентуално сагласан са пропуштањем колоне дивизије у повлачењу према територији коју контролишу снаге Армије БиХ?

С друге стране, генерал сутрадан издаје наређење: „У циљу организованог одвијања планираних борбених дејстава и других активности у ширем рејонима Сребренице и Жепе, а ради спречавања отицања поверљивих података који представљају војну тајну,” ангазоване јединице Дринског корпуса и самостална јединица Главног штаба треба да „планском и организованом контролом спречи улазак свим непозваним лицима у зону извођења б/д у ширем рејону Сребренице и Жепе”. Наређено је да се комуникације Коњевић Поље – Кравица – Братунац и Рогатица – Борике – Вишеград затворе са саобраћај, осим за возила ВРС и МУП-а ангажованим у дејствима. Требало је успоставити контролне пунктове, а свим новинарима, осим новинара Прес центра ГШ ВРС, „спречити улазак”. Такође, забрањено је давање информација или изјава за медије о стању и резултатима борбених дејстава у поменутом подручју или везаних за то подручје, „посебно о ратним заробљеницима, евакуисаним цивилним лицима, пребезима и слично.”⁷⁶ Осим основне замисли о спречавању отицања поверљивих података кроз медије док трају операције, ова наредба је индиректна потврда да се разбијене снаге Армије БиХ у повлачењу – пробоју налазе у захвату наведених зона, али ван домашаја снага ВРС.

На правцу повлачења сребреничке дивизије било је најмање шест судара са српским снагама у којима је било жртава. У неким случајевима, делови колоне одлучују да се предају. Два главна правца дуж којих су припадници српских снага 13. јула заробили велике групе из колоне или су им се они предали, била су Братунац – Коњевић Поље и Нова Касаба – Коњевић Поље. Колона дивизије, ипак, напредује

⁷⁵ МКСЈ, 00869299, ЦСБ СДБ Тузла, 12. јул 1995, бр. 570.

⁷⁶ МКСЈ, 00917860, ГШ ВРС, стр. пов. бр. 03/4–1638.

даље. Реч је о више хиљада бораца, од којих је део на челу потпуно наоружан.

Појава ових снага током 15. и ујутро 16. јула пред линијама које држи Зворничка бригада под командом Винка Пандуревића сада постаје проблем. Иако изнурене повлачењем, муслиманске снаге су бројне и одлучне да се пробију до територије коју држи 2. корпус Армије БиХ. Пандуревић, који је стигао назад у зону своје бригаде, одлучује да реагује. Успоставља контакт са снагама Армије БиХ са друге стране линије фронта, ради договора о проласку колоне, тачније са Шемсом Муминовићем из бригаде 2. корпуса АРБиХ. Договорено је да се непријатељства прекину, да се снаге Зворничке бригаде ВРС повуку са дела линија и пропусте колону 28. дивизије на муслиманску страну фронта. У почетку, Пандуревић је инсистирао да се остави стрељачко наоружање на линијама и без њега пређе на муслиманску страну, али је због притиска колоне која је стизала у све већем броју одустао од тог захтева. Снаге ВРС су напустиле линије између 13–14 часова 16. јула. Пандуревић је све време пратио ситуацију из близине. Није са јављао команди корпуса, рекавши својим сарадницима да се одговори да је на терену. Према његовој процени, око 6.000 људи из колоне прошло је преко српских линија, од којих је део био наоружан. Линије одбране поново су успостављене око 18 часова 17. јула.⁷⁷

Тако, колона 28. дивизије прелази на страну коју контролише муслимански 2. корпус у рејону Незук – Сапна. Изглед припадника дивизије-колоне је катастрофалан и сведочи о драми коју је ова јединица претрпела после вишедневног марша под борбом.⁷⁸ Истакнути командант Армије БиХ Сефер Халиловић ово извлачење проблематизује на следећи начин: „...над још неохлађеним лешевима организирана је свечана смотра 28. дивизије. Да иронија буде потпуна потрудио се командант Генералштаба Расим Делић и у свом обраћању четнички злочин ставио у други план у односу на „успјешан пробој из окружења.”⁷⁹ Наиме, 5. августа је уз Делићево присуство „формирана” 28. дивизија у Тузли у саставу 2. корпуса. Како пише генерал Делић, до 28. јула прикупљено је 2.311 старешина и војника и они су са припадницима 24. дивизије Армије БиХ сврстани у 28. дивизију. Тако

⁷⁷ В. Пандуревић, *Живот се брани истином; Говорница*, 25. новембар 2017, генерал Винко Пандуревић; Дураковић Кемал, *На источном бреду Босне 4, дневнички запис за 1995. годину из доњег Подриња*, Сарајево 2009., 168.

⁷⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=skZnouhC1qg> (Kolona Srebrenica Nezuk 16. juli 1995); К. Дураковић, *н. д.*, 169. Поједини борци и цивили из Сребренице стизали су на простор 2. корпуса све до 31. јула. Исто, 179.

⁷⁹ С. Халиловић, *н. д.*, 110; Р. Делић, *н. д.*, 448.

је „наставила да дјелује дивизија у чијем су саставу били у већини борци и старјешине из Подриња.”⁸⁰

Крајње необично, у Тузли је тада била америчка делегација, специфична по саставу: председник Рефјуџи интернешенела Лајонел Розенблат, син Ричарда Холбрука – Ентони, који је радио у Стејт департменту, помоћници државног секретара (за хуманитарна питања) Џон Шатак и (за избеглице) Филис Оукли. Они су испитивали преживеле припаднике Армије БиХ из Сребренице и одмах врло оштро захтевали од Вашингтона војну интервенцију.⁸¹

Поподне 16. јула, Младић, који се налазио у Београду, добио је од дежурног у Главном штабу информацију „да је Пандуревић договорио пролазак ових муслимана тамо на ону територију”. У телефонском разговору који води из београдске Војномедицинске академије (ВМА) са Главним штабом, Младић пита: „Како је горе код Винка?”⁸² Информација о пуштању снага Армије БиХ стигла је преко људи из МУП-а (Каришик) до председника Карацића, а овај је звао Главни штаб. У Главном штабу нису знали ништа о томе. Пандуревић је био недоступан.⁸³ Ипак, и поред овог хуманог ратног геста, Пандуревић неће избећи дугу руку „хашке правде” и провешће десет година у затвору!

ГЕНОЦИДНИ ПЛАН ИЛИ ОСВЕТА ПОСЛЕ СЛУЧАЈНОГ ИНЦИДЕНТА?

Други део припадника Армије БиХ који су се повлачили из Сребренице и нису стигли да прате главнину, заробљен је у групама, а неки од бораца су се предали после вишедневног лутања или опкољавања од српских снага. Они су сабирани на појединим местима широм Подриња. Према наређењу за извођење операције Криваја 95, органи безбедности и војна полиција требало је одреде рејоне прикупљања и обезбеђења ратних заробљеника и ратног плена. „У

⁸⁰ К. Дураковић, *н. д.*, 184.

⁸¹ Ричард Холбрук, *Пут у Дејтон, Од Сарајева до Дејтона и после*, Београд 1998, 73–75.

⁸² https://www.youtube.com/results?search_query=mladic+VMA+1995 (Genocidasi – Mladic, Karadzic (VMA Beograd, 16. jul 1995). <https://www.youtube.com/watch?v=pH6CCKmR-Cc> (Mladic, Karadzic, Krajisnik, VMA Beograd, 18. jul 1995).

⁸³ В. Пандуревић, *Живот се брани истином; Говорница*, 25. новембар 2017, генерал Винко Пандуревић.

поступању са ратним заробљеницима и становништвом у свему се придржавати Женевске конвенције.”⁸⁴

Све што се дешавало у Подрињу од пролећа 1992. до тог тренутка и небројени злочини које су починиле снаге Армије БиХ без сумње су учврстиле генерала Младића у одлуци да има мање милости ка њима. Али, да ли и да нареди ликвидацију? И поред низа година рада Хашког трибунала и низа заплених докумената и изјава сведока – није пронађен ниједан доказ да је он тај који је наредио њихову ликвидацију. Нема документа, нема телефонског разговора, нема изјаве сведока који би ту оптужбу потврдио.

Питање које ми постављамо гласи: Ко је онда и зашто донео одлуку о ликвидацији (свих) муслиманских заробљеника? А онда, ако је та одлука донета, када је то било и шта је повод?

У поплави књига на Западу које ламентирају над Сребреницом, углавном се указује на то да је основа за ликвидације муслиманских заробљеника садржај Директиве бр. 7. Како није нађено ниједно наређење нити усмена потврда ко је стварно наредио убиства, иде се до таквих искривљавања догађаја, па се наводи да су „масовна погубљења планирана на неформалним састанцима”⁸⁵ или „у ноћи с 11. на 12. српња на тајним састанцима у хотелу „Фонтана”.”⁸⁶

Хашки трибунал је засновао објашњење овог злочина изводећи следеће „доказе”: договор припадника службе безбедности ВРС да се ликвидирају заробљеници. „Непосредно прије трећег састанка одржаног у хотелу „Фонтана” 12. јула у 10.00 сати, Момир Николић (официр безбедности Братуначке бригаде) се изван хотела састао са својим претпостављеним Поповићем, начелником за безбједност Дринског корпуса. Поповић је рекао Момиру Николићу да ће више хиљада жена и дјеце, босанских Муслимана, бити превезено из Поточара на територију под контролом АБиХ близу Кладња, а да ће војно способни мушкарци у маси цивила, босанских Муслимана, бити одвојени, привремено заточени у Братунцу и убрзо послје тога убијени. Поповић је рекао Момиру Николићу да „[с]ве балије треба побити”. Иако су именовани Поповић и други оспоравали исказ Момира Николића о том разговору вођеном 12. јула, „Претресно вијеће га прихвата као поуздан” и „Претресно вијеће се увјерило да је

⁸⁴ МКСЈ, 00847289, Команда Дринског корпуса, стр. пов. бр. 04/156–2, 2. јул 1995.

⁸⁵ Sarah E. Wagner, Lara J. Nettelfield, *Srebrenica nakon genocida*, Sarajevo 2015.

⁸⁶ Ивица Ђикић, *Београ*, Левак, Загреб 2016, 145.

Поповић рекао Момиру Николићу за план да се мушкарци, босански Муслимани, одвоје и убију, и да се тај разговор одвијао онако како га је описао Момир Николић.”

Иако се не види ко и зашто наређује ликвидацију заробљеника, већ само стоји реченица „све балије треба побити”, Хашки трибунал ово сведочење прихвата као основно и оптужујуће полазиште у проблему ликвидације заробљеника Армије БиХ из Сребренице. Касније, Николић, као кључни сведок оптужбе бива осуђен 2007. године, да би 2014. тајно био пуштен из затвора у Финској после укупно 12 проведених година иза решетака.

Младић – за кога нема ниједног реалног оптужујућег доказа – са једне стране прати према повременим информацијама повлачење снага 28. дивизије ка Тузли, а с друге, стање на терену око Сребренице. Увече 12. јула 1995. године, Младић се састао са командантима из Дринског корпуса у Команди Братуначке бригаде и честитао командантима на њиховим успесима. Наредио је Крстићу да се припреми за ослобађање Жепе. Команданти бригада Тривић и Пандуревић су тражили да се њихове снаге пошаљу на одмор и буду замењене, али њихов предлог није прихваћен.⁸⁷ Винко Пандуревић је изразио неслагање са Младићем, оценивши да не треба журити са Жепом, јер се не зна где је 28. дивизија. Младић је одговорио да има довољно снага на располагању и завршио: „Немој да мудрујеш! Иди на Жепу”.⁸⁸ На крају састанка, Младић се сложио да се лично обрати војницима како би им подигао морал с обзиром на то да неће бити пуштени на одмор и да то учини наредног дана, пре њиховог покрета ка Жепи.

Судећи према једном пресретнутом разговору, Младић је већ ујутро 13. јула планирао свој одлазак са овог подручја. Он каже: „До 15.00 сам ту, после на терен идем. Бићу заузет два-три дана, па се враћам.”⁸⁹

У току 12. и 13. јула, Младић је на више тачака обишао поједине групе муслиманских заробљеника.⁹⁰ Хашки трибунал је

⁸⁷ В. Пандуревић, *Живот се брани истином*, 92-93

⁸⁸ *Говорница*, 25. новембар 2017, генерал Винко Пандуревић.

⁸⁹ МКСЈ, (прислушкивани разговор, из доказног материјала у процесу Винка Пандуревића).

⁹⁰ Тако је у Кравици 12. или 13. јула, како пише новинар Зоран Петровић Пироћанац, генерал Младић „бануо овде и одржао говор који је почео речима: „Дошао сам јер сте ме тражили!” Зоран Петровић Пироћанац, *Рат у Босни, Почело је крчење града*, Интервју, 21. јул 1995.

идентификовао три овакве посете: на ливади у Сандићима где је био сабран један број заробљеника и где је „рекао заточеним људима да никоме неће бити нанесено никакво зло, већ да ће бити размијењени као ратни заробљеници, као и да ће њихове породице бити безбједно пребачене на територију под контролом АБиХ.” Потом, на фудбалском игралишту у непосредној близини Нове Касабе. У одређеном тренутку стигао је сивомаслинасти оклопни транспортер из којег је изашао Младић. Викао је на заробљенике и рекао им да их њихове власти на територији под контролом АБиХ не желе, да ће им његови људи дати воде и хране, „па ћемо видети да л’ ћемо вас у Крајину код Фикрета Абдића или [...] у Батковића у Бијељину, доле у логор”. И коначно, посета заробљеницима у хангару иза школе „Вук Караџић”: „око поподнева у хангар је дошао Младић и рекао заробљеницима да ће бити размијењени у Калесији”.

Управо на последњој локацији, у хангару (у Кравици), током поподнева 13. јула догодиће се инцидент, који би могао бити изазивач масовне ликвидације ратних заробљеника из Сребренице.

Генерал Савчић, ратни командант 65. заштитног пука ВРС, објашњава тај догађај. У захвату друма Зворник – Милићи – Власеница предавао се већи број припадника 28. дивизије АРБиХ који су били груписани на пољани код Сандића. Ситуацију је контролисао 2. одред Специјалне бригаде МУП РС⁹¹ под командом Радета Чутурића званог „Официр” (јер је био завршио Војну академију, нешто касније настрадао у борбама на Озрену). Заробљеници су пешке спроведени до земљорадничке задруге „у једној прилично опуштеној атмосфери”, јер каже „свима је у суштини било доста рата”. Један од припадника МУП РС Крсто Драгичевић препознаје у колони свог познаника, можда комшију, и са њим заповеда разговор. Када су муслимански заробљеници уведени у складиште, и поред наређења команданта одреда, полицајац Крсто се враћа у хангар и наставља препирку. Муслимански заробљеник му отима пушку и рафалом га убија. Потом реагују остали припадници 2. одреда који су изван складишта и отварају ватру на заробљене муслимане унутар складишта.⁹²

⁹¹ Јединица је ангажована према наредби министра унутрашњих послова бр. 64/95 од 10. јула 1995. Такође и 1. чета ПП ЦЈБ Зворник, мешовита чета снага МУП РСК–Србије–РС и чета из кампа за обуку на Јахорини. Командовао је заменик команданта Специјалне бригаде Љубиша Боровчанин.

⁹² <https://www.youtube.com/watch?v=OuQ9CcVQIck&t=1901s> (STAV TV K3, gost Milomir Savcic, 14. decembar 2017);

Овај догађај потврђују и најмање два заштићена сведока, преживела заробљеника из хангара. „Према свједочанству свједока РW-156, стријељања су почела у западној просторији складишта у Кравици. Он се сјећа да је, када је и последњи од заробљеника, босанских Муслимана ушао у западну просторију, један од њих протествовао пред једним стражаром, босанским Србином, због тога што нема гдје да сједне и да је стражар отворио ватру на њега и друге заточенике. Пуцњава је настављена, с прекидима, скоро до сумрака...”.

И председник Карацић у својој одбрани истиче овај инцидент, јер пре тога „нема никаквих инцидената”.⁹³

У делу пресуде генералу Крстићу уочава се проблем: „... Није сигурно да је ВРС испрва намјеравао да побије све заробљене муслиманске мушкарце, укључујући и цивиле из колоне. Докази, међутим, показују да је у једном моменту донесена одлука да се ухвате и побију сви босанско-муслимански мушкарци без разлике.”⁹⁴ Да ли је случај убиства у хангару окидач читавог ланца масовних ликвидација?

Ако јесте, онда ко тада наређује даље егзекуције? Младић свакако не, јер је отишао у Београд. Да ли су то припадници Службе безбедности на челу са начелником Одељења безбедности Главног штаба, капетаном бојног брода Љубишом Беаром? Ко и шта њега и њих иницира на злочин према заробљеницима? Жеља да се освете? Уклоне трагове непланираног злочина у хангару? Нечија сугестија са стране?

ЛИКВИДАЦИЈА ЗАРОБЉЕНИКА И ОПТУЖБА ЗА ГЕНОЦИД

Заробљени припадници Армије БиХ и део мушког цивилног становништва били су потом, од 14. до 17. јула, ликвидирани на више локација у Подрињу. Поједини холандски војници припадници батаљона у својим каснијим изјавама наводе да је појединачних

<https://www.youtube.com/watch?v=T1ZnXv6Tt6A> (Др Карацић ген. Савчић 30, 7, 13).

⁹³ Р. Карацић, *Мермерне истине о Босни*, 156. Тако писац „документарног романа о геноциду у Сребреници” названог „Беара”, Ивица Ђикић констатује да је „неозбиљно вјеровати у то”, али већ у наредном пасусу наводи да су „поподневна стријељања у Кравици” означила почетак погубљења заробљеника Армије БиХ, с тим да их он назива „операцијом”. Ивица Ђикић, *Беара*, Јевак, Загреб 2016, 53–54.

⁹⁴ *Тужилац против Радислава Крстића, Пресуда*, п. 547, 225. Ивица Ђикић закључује: „Не може се извести закључак да је постојала икаква ранија чвршћа одлука, а камоли прецизан план”. И. Ђикић, *н. д.*, 148.

ликвидација заробљених припадника Армије БиХ било већ у ноћи 12/13. и током 13. у процесу њиховог одвајања од породица које су укрцаване у аутобусе. Међутим, ако су те изјаве тачне, реч је била о појединачним егзекуцијама, ван некаквог смишљеног плана. Сада читав посао ликвидације прелази у надлежности Службе безбедности ВРС. То је потврда да је постојао својеврсни паралелни командни ланац у односу на Дрински корпус који покрива територију догађаја. Као главни извршиоци, а што се огледа у давању наређења, техничким припремама и присуству на местима егзекуције, могу се означити припадници те службе: капетан бојног брода Беара, начелник безбедности ГШ; пуковник Поповић, начелник безбедности Дринског корпуса; као и начелник безбедности на бригадном нивоу, капетан прве класе Николић (Братуначка бригада). Они чине вертикални ланац командовања за који може да се каже да је радио директно по нечијем наређењу на ликвидацији заробљеника и мимо команданата на терену, генерала Крстића (Дрински корпус) или потпуковника Пандуревића (Зворничка бригада), па и самог генерала Младића, који је тада у Београду.⁹⁵

Тачан број ликвидираних заробљеника није прецизно утврђен: бројке су у годинама после рата нарастале све до преко 8.000! До почетка 2000-их година ексхумирано је најмање 2.000 тела, што се узима као минималан број. По проценама за локације које су отворане у 2000–2001. години, оптужба, у случају генерала Крстића, проценила је откривени број на 4.805 тела. Тада је закључено: „Укупан број погубљених креће се врло вјероватно између 7.000 и 8.000 мушкараца.”⁹⁶ Наредних година уследила је инфлација бројки, ради достизања тих пројектованих бројки, која се зауставила на броју 8.372 како је и уписано на споменику у том месту. На тај начин, број је „цементиран” и постао податак, према коме свако јавно изражавање сумње може донети оптужбе.

Тадашњи командант Зворничке бригаде Винко Пандуревић, судећи по ранијој бројности снага Армије БиХ у Сребреници и

⁹⁵ *Тужилац против Радислава Крстића, Пресуда*, п. 268–115, 391, 397–175, 178. Фасцинантна је чињеница да је суд у Хагу на процесу генералу Крстићу констатовао његов удео и одговорност у злочину. Суд не схвата да је деценијска пракса ЈНА (одатле и код ВЈ, СВК и ВРС) да у различитим ситуацијама командант нема много утицаја на свог помоћника за безбедност, који може потпуно мимо њега да ради, ослањајући се на вертикалну хијерархију и наређења која стижу од виших инстанци службе безбедности. Као што се и десило у случају генерала Крстића.

⁹⁶ *Тужилац против Радислава Крстића, Пресуда*, п. 80–84, 30–32.

пропуштеној маси војске преко његових линија, сматра да је убијено око 3.000 ратних заробљеника припадника 28. дивизије Армије БиХ.⁹⁷ Колика год да је бројка била стрељаних, иако је она била подложна инфлацији, она је болна и оптерећујућа за српску страну.

О догађају, који би могао да се уклопи у теорију да није било плана за ликвидацију и да је она почела инцидентом, говорили су поједини учесници тих догађаја. У Хагу, међутим, констатују да је основа за егзекуције „договор који су између 11. јула увече и 12. јула ујутро у Братунцу склопиле особе међу којима су били један или више оптужених.” Наводи се да је „донесена одлука да се муслиманско становништво источне Босне уништи, и да је она проведена најприје одвајањем и присилним премјештањем, а на крају и убијањем припадника те групе.”

Иако нема никаквих чврстих доказа, хашки суд истиче да је „ван разумне сумње да су припадници снага босанских Срба, укључујући чланове Главног штаба и припаднике органа безбједности ВРС-а, посједовали намјеру да униште Муслимане из источне Босне као групу.” Још горе, инциденту у складишту који се претворио у убијање заробљеника из освете дато је другачије тумачење: „Претресно вијеће је мишљења да је једини разуман закључак тај да је погубљење босанских Муслимана, до посљедњег човјека, извршено у складишту у Кравици, представљало дио заједничког плана да се побију војно способни мушкарци Сребренице и геноцидног плана. Претресно вијеће се такође увјерило да су заробљеници тамо били заточени привремено, највјероватније да би били пребачени на неко друго мјесто заточења, што је представљало стални образац, да би на крају били убијени. Међутим, Претресно вијеће констатује да је као реакција на неочекивани инцидент... план убиства заточеника, босанских Муслимана, који су били заточени у складишту у Кравици помјерен унапријед и да су они убијени на лицу мјеста.”

Како објашњава генерал Савчић, наводни претходни злочин на обали Зеленог Јадра оспорен је на суђењу када је установљено да је исказ наводног јединог преживелог (ПВ-112) нетачан.⁹⁸ Ипак, тужилаштво то игнорише, јер би прича о издвојеном инциденту који је био увод у злочин реметила причу о смишљеном злочину, а одатле и оптужбу за наводни геноцид који су починиле српске снаге. „Сходно томе, Претресно вијеће се увјерило да су припадници снага босанских

⁹⁷ *Говорница*, 25. новембар 2017, генерал Винко Пандуревић.

⁹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=OuQ9CcVQIck&t=1901s> (STAV TV K3 gost Milomir Savcic 14. decembar 2017)

Срба, укључујући чланове Главног штаба ВРС-а и припаднике органа безбједности ВРС-а, као што су Поповић и Беара, починили геноцид над Муслиманима из источне Босне, као дијелом босанских Муслимана.”

Идеја оптужбе за геноцид, међутим, посебно је неспојива са отварањем линије фронта које чини командант Зворничке бригаде потпуковник Пандуревић или чињеницом да је цивилно становништво без губитака пребачено ка Кладњу. Остаје питање: Зашто је у случају после освајања Жепе, само десетак дана касније, ВРС поступила сасвим другачије? Како су и зашто су тамошњи припадници Армије БиХ поштеђени од прогона, и чак пуштени да пређу у Србију, у наставни центар МУП-а Србије Митрово Поље на Тари, ако је већ постојала „геноцидна намера”?

Сам генерал, марта 1996. године каже: „Од муслимана у Сребреници и Жепи, да смо хтели, нико жив не би изашао. Били су у безизлазној ситуацији”. Истичући да је цивилно становништво пропуштено преко српске територије на муслиманску и постављајући питање истиче: „Зашто? Зато што сам ја прво човек, па тек онда официр и генерал” и да ниједног секунда у рату није ратовао против становништва хрватске и муслиманске стране.⁹⁹

Читав догађај, злочин без сумње, постао је тако „геноцид”, са тенденцијом да његово негирање буде кажњиво и да се оптужба за његово извршење генерализује на Републику Српску, Србију и српски народ у целини, са несагледивим последицама по односе према српском народу, Републици Српској или односе Срба и муслимана-Бошњака у целини. Случај ликвидације муслиманских заробљеника био је сасвим сигурно у функцији закулисне политичке игре о подели територија пред коначним завршетком рата, а потом, компромитације ВРС и тражења повода западних савезника за интервенцију против Републике Српске, што се и десило месец и по дана касније у случају Сарајева, после чега је отпочела ваздушна операција НАТО снага против Републике Српске.

ЗАКЉУЧАК

Иако је у светској јавности, публицистици и научним радовима ненаклоњеним српској страни у рату у Босни и Херцеговини 1992-1995 уврежено објашњење да је напад био последица задатака из Директиве

⁹⁹ Љиљана Булатовић, *Генерал Младић*, друго издање, Београд 1996, 285.

бр. 7, то у реалности није био случај. Још раније, а основу споразума од 8. маја 1993. године, енклаве Сребреница и Жепа је требало да буду демилитаризоване. Међутим, договорено разоружавање и демилитаризација никад нису извршене. Сребреница је, средином 1995. године, од сопствене владе и међународне заједнице, већ била на много начина препуштена ВРС на лако освајање. Прилажење граду снага ВРС и борбе су завршене 11. јула. Већ у ноћи 11. јула, снаге Армије БиХ и највећи део мушког војно-способног становништва повлаче се из града и са положаја, са идејом да избегну заробљавање и да се пробију ка муслиманској територији на линији Кладањ – Тузла. Део припадника Армије БиХ који су се повлачили из Сребренице, који нису стигли да прате главнину, био је заробљен у групама, а неки од бораца су се предали после вишедневног лутања или опкољавања од српских снага. У хангару у селу Кравици током поподнева 13. јула ће се догодити инцидент који би могао бити изазивач ликвидације ратних заробљеника из Сребренице. Међутим, хашки трибунал је засновао објашњење овог злочина изводећи следеће „доказе”: договор припадника службе безбедности ВРС да се ликвидирају заробљеници. Генерал Младић свакако не наређује ликвидације, и томе нема никаквог писаног ни усменог трага. Он је 13–17. јула боравио у Београду. То су очигледно припадници Службе безбедности на челу са начелником Одељења безбедности Главног штаба, капетаном бојног брода Љубишом Беаром. Оптужба за геноцид је посебно неспојива са отварањем линије фронта коју чини командант Зворничке бригаде, потпуковник Пандуревић, као и чињеница да је цивилно становништво без губитка пребачено ка Кладњу. Непосредно после уласка српских снага у Сребреницу и у току напада на Жепу, а у току припрема за ваздушне нападе НАТО-а на циљеве у Српској, генерал Младић је 24. јула 1995. године оптужен пред Хашким трибуналом за ратне злочине, који укључују: геноцид, саучесништво у геноциду, злочин против човечности и кршење обичаја ратовања.

ОПШТИ УСЛОВИ И УЗРОЦИ ЗЛОЧИНА У СРЕБРЕНИЦИ

Сажетак: Сребреница јесте масовни ратни злочин за који се ни данас поуздано не знају сви налогодавци и извршиоци масовних стрељања и злочина. Као масовно губилиште и стратиште, Сребреница је постала симбол злочина у грађанском рату у Босни и Херцеговини, па и целој бившој СФР Југославији. О масовном страдању Срба у Братунцу, Кравици, целом Подрињу и у Сарајеву се веома мало зна или се скоро не помиње у међународној заједници. Стваране су претпоставке о удруженом злочиначком подухвату и геноциду од стране политичког и војног руководства Муслимана у БиХ и тадашње тзв. међународне заједнице. Операција за заузимање Сребренице није била потребна Србима. Када су три године трпели терор у Подрињу од упада снага 28. дивизије под командом Насера Орића, и када је већ падала територија у зони 2. КК у западном делу Републике Српске под контролу Хрватске војске, није било логично, а ни војнички оправдано изводити операцију која је ишла на руку противнику. Непромишљеност руководства Р. Српске и ВРС у политичком и војно-стратешком смислу да се уђе у Сребреницу је евидентна, јер нису предвидели последице које могу настати након операције. Када се сазнало да су обавештајне службе неких НАТО земаља управљале тим процесом, већ је било касно. У хаосу који је настао, осветничке и плаћеничке групе су чиниле зверства и злочине. Командовање на тактичком и оперативном нивоу није владало ситуацијом у погледу односа према погинулима и заробљеницима. Медијски је на том пројектованом злочину изграђен наратив о Србима као злочиначком народу. То је била припрема за етничко чишћење Републике Српске Крајине од српског народа. Нико у свету није упутио ни прекор за злочине које је извршила Хрватска у операцији „Олуја”. Све време је вршена политичка инструментализација злочина у Сребреници, те се стога ни данас не могу изводити поуздани закључци о броју стрељаних и погинулих током пробоја 28. дивизије тзв. Армије БиХ. Сребреница је остала симбол злочина који је настао у братоубилачком рату, у суштини унутар једног народа, између Срба исламске и православне вере. Она је

¹⁰⁰ Проф. др Митар Ковач, народни посланик у Скупштини Републике Србије и професор на Универзитету Сингидунум.

последица освете и мржње у грађанском и верском рату унутар вишевековне спирале насиља.

Кључне речи: *рат, Босна и Херцеговина, масовни злочин, Сребреница, Братунац, Кравица.*

УВОД

Након више година медијске сатанизације српског народа и Републике Српске, унапред изречених осуда и пресуда за многа зла која су се десила у грађанском рату у БиХ, анализа тих догађаја је тежак подухват. То сазнање оптерећује, јер се, анализом примарних војних чињеница које се могу довести у везу са улогом и командном одговорношћу у догађајима из јула 1995. године, дошло до сазнања која не одговарају „унапред датим истинама”, које су медијском пропагандом у дужем времену пласиране у међународној јавности. Анализом докумената и информација долази се до истине која је знатно другачија. Учињен је покушај да се у овом саопштењу изнесу што објективнији налази са аргументацијом која потиче из међународних, муслиманских и српских извора о условима, околностима и узроцима који су довели до војне операције за Сребреницу, познате под називом „Криваја 95”. Након те операције, десили су се велики ратни злочини.

Посебно је било битно поћи од узрока и повода за ту операцију, под веома сумњивим околностима умешаности и страних обавештајних служби које су, на жалост, водиле муслиманску страну и политичку и војну власт Републике Српске да се злочин деси. Преко токова и исхода те операције, ослоњем на доказане чињенице и аргументе, могло се закључити да ли је уопште било могуће да се предупредe или спрече тешке последице које су настале током и након операције „Криваја 95”.

При стварању узрока и повода за нападе на Сребреницу и Жепу, знало се да постоји критичан потенцијал за злочине и освету над припадницима 28. дивизије и да су, у покушају пробоја из окружења, страдања и злочини били загарантовани и да их нико не може спречити. Те две кључне одреднице условиле су извршење злочина након операције.

Након сагледавања војне димензије операције од 2. до 17. јула 1995. године, посебну пажњу треба посветити пробоју колоне из Сребренице ка Тузли, као и сагледавању околности које су довеле до исељавања цивилног становништва и заробљавања дела припадника 28. дивизије тзв. А БиХ и њој прикључених војно способних мушкараца. Било је тешко доћи до поузданих информација о току информација у

ланцу командовања, почев од заробљавања припадника колоне, превозења у објекте у зони одбране Зворничке бригаде, па до ликвидације и сахрањивања у гробнице.

На активности у вези са масовним стрељањем заробљеника видљиво је да командовање на стратегијском, па ни на оперативном нивоу, није имало правовремене информације и да је о томе тек накнадно сазнало само непотпуне информације. Такође, тешко је разумети како је политичко и војно руководство Републике Српске одобрило извођење операције и да није на време разумело стратегијску замку која је смишљено припремљена ради компромитовања циљева борбе Срба у грађанском рату у БиХ. Када се сагледају сва та крупна питања, могуће је објективније говорити о командној одговорности на стратегијском нивоу командовања за злочине који су се десили или су се ти злочини десили по нечијем другом плану уз коришћење етничке мржње, огромног осветничког потенцијала, деловања плаћеника по препорукама оних који су управљали ратом у БиХ и којима је трагедија у Сребреници била потребна за етничко чишћење и прогон Срба из Републике Српске Крајине и са простора западног дела Републике Српске.

Извршена је анализа обимне документације: (1) оперативна документа, пре свега ВРС, у којима су садржане војне чињенице које са стране ВРС бацају довољно светла на догађаје у периоду припреме и извођења операције. Проблем представља недостатак података о третирању ратних заробљеника и поступању према њима у објектима у зони одбране Зворничке бригаде. Од тада је оперативна, војна документација све оскуднија; (2) обимна документација која се односи на сведочење бројних учесника у догађајима; (3) више извештаја војних експерата који су радили експертизе за предмете у вези са Сребреницом.

Озбиљан недостатак у чињеничном и поузданом закључивању је недостатак изворне документације муслиманских оружаних формација Армије БиХ. Када би се располагало и тим документима, подаци би се могли укрштати, као и виђења сукобљених страна, јер је реч о двостраном процесу у којем су понашање учесника и одлуке међусобно условљени.

1. ОСНОВНА ГЕОГРАФСКА, ДЕМОГРАФСКА, ИСТОРИЈСКА И ГЕОСТРАТЕШКА ОБЕЛЕЖЈА СРЕДЊЕГ ПОДРИЊА

Имајући у виду потребе ове врсте анализе, веома је битно сагледати стање у погледу националног идентитета сеоских и градских насеља у средњем Подрињу. У општинама Братунац, Сребреница и Склани, тамо где су Муслимани били демографска већина, било је 29 чисто српских, 37 чисто муслиманских и 64 села мешовитог састава. Овде је реч о великим селима са бројним засеоцима која имају своја посебна имена, због чега се касније у анализи може појавити знатно већи број села од ових 120 колико је наведено. Сва села у општини Милићи била су чисто српска села. Неки индикатори упућују на извесна подозрења у погледу веродостојности демографских података саопштених након статистичке обраде резултата пописа из 1991. године. Тако је утврђено да је на заједничке вишестраначке изборе у Сребреници 1990. године изашло више бирача српске националности него што је непуну годину дана касније у попису становништва утврђено да има укупно српског становништва. Други разлог за сумњу је и чињеница да органи БиХ податке о попису становништва нису доставили Југословенском статистичком заводу, како је било предвиђено, па није обављена одговарајућа државна верификација тих резултата пописа. И поред оправданих сумњи у резултате пописа становништва у општинама Средњег Подриња, ипак се за ову анализу може закључити да су у општинама Братунац, Сребреница и Склани већинско становништво чинили Муслимани, а у Милићима Срби. У грађанском рату у БиХ, у појединим регионима национална већинска заступљеност није била гаранција да ће ти простори остати под контролом сопствених оружаних снага. Тако су и Срби изгубили огромне просторе, четири општине, у западној Босни у којима су они били у апсолутној већини, са више од 92% (Дрвар, Грахово, Петровац и Гламоч).¹⁰¹ То је уступак Републици Хрватској, који је учинио Запад, НАТО, предвођен САД-ом.

Према катастарским подацима о власништву над земљом, стиче се битно другачија слика у односу на демографску структуру. Наиме, српски земљишни посед је у обрнутој сразмери са бројем становника по националној припадности. То је разумљиво ако се зна да су Муслимани и од раније, а поготово након три страдања Срба у овом веку и три српска егзодуса (1914, 1941–1945 и 1991–1995), били већина у градовима, а Срби у сеоским насељима. Смањењем српског становништва кроз три геноцида, још се у оштријој форми испољавао

¹⁰¹ Видети шире: Радован Радиновић, *Експертиза за Сребреницу*, 2002.

несклад између њиховог учешћа у укупном становништву Сребренице и Братунца и власништва над земљом у тим општинама. Највеће страдање Срба у Подрињу десило се за време фашистичке творевине НДХ, када је у усташким офанзивама, у којима су учествовале тежишно муслиманске јединице, страдало преко шест хиљада цивила.¹⁰²

Историја је, на жалост, обиљем чињеница осликала међунационалне и верске односе и сукобе Срба, Муслимана и Хрвата, који су највише били оптерећени муслиманским бахатим односом и насиљем према Србима и Хрватима за време Отоманске империје. У Првом и Другом светском рату, ти односи су још више поремећени масовним злочинима над Србима за време фашистичке творевине НДХ. Мржња из тих времена постала је латентна константа међунационалних односа и неповерења. Међунационални односи у БиХ били су поремећени и пре грађанског рата у БиХ. Катастарске књиге од времена Аустроугарске до данас, и поред силних настојања да се стање промени, показују да су Срби власници 52% земљишта, а Муслимани око 29%. Преосталих око 19% припада држави. За овај део анализе веома је индикативан податак о селу Зедањско у општини Сребреница. То село је у време Другог светског рата имало подједнак број Муслимана и Срба. У рату су Муслимани у усташким јединицама из тог села и најближе околне побили сво српско становништво. Од тада је то село насељено искључиво Муслиманима, али је земљиште и даље вођено као катастарско власништво побијених Срба. Таквих села је у БиХ било веома много.

Подриње није имало нити данас има исти геополитички и стратегијски значај за сва три конститутивна народа у грађанском рату у БиХ. Може се рећи да Средње Подриње има велики значај за све три стране. Муслиманска геополитичка стратегија је почивала на доминацији над друга два конститутивна народа, централизацији власти и недељивој БиХ. Без Подриња нема ништа од целовитости БиХ, нити њеног унитарног државног пројекта. Владање Подрињем за муслиманску геополитичку стратегију имало је далеко шири регионални значај, што није предмет ове анализе. Подриње јесте, у комуникацијском смислу, гравитационо језгро читавог подручја, преко ког су ишли важни коридори у свим правцима. За хрватску геополитичку стратегију, Подриње има значај, не као издвојени геополитички простор, већ као гранични простор у визији Хрватске у њеним „природним геополитичким границама” са Србијом. За те

¹⁰² Покољ и страдање у Старом Броду и Милошевићима, у околини Вишеграда, трајало је од 22. марта до маја 1942. године, када је убијено око 6.150 цивила.

циљеве, Хрватска је све време била непосредно укључена у рат у БиХ, са намером да сузбије српске интересе и прошири простор који би био под непосреднијим хрватским утицајем.

Подриње има изузетан стратегијски значај за Србе у Републици Српској. Док Муслимани и Хрвати и без Подриња могу остварити своје минималне геополитичке и стратегијске аспирације, дотле Срби у БиХ без Подриња нису могли остварити ни минимални стратегијски циљ, а то је очување било каквог политичког идентитета Срба у БиХ. У случају да су били отерани из Подриња, што је био један од муслиманских стратешких планова, Срби у БиХ би морали да се задовоље тзв. енклавама, без јединствене територије и без ослонаца на територију Републике Србије, што су Хрвати обезбеђивали освајањем српских етничких територија у Босанској Крајини (1995. године). Све српске енклаве у БиХ нашле би се у дубоком окружењу Муслимана и Хрвата, изложене сталним ударима и притисцима, и биле би осуђене на демографско пражњење и нестанак са тих простора. Друга фаза би била унитарна БиХ, или прецизније – муслиманска БиХ под хрватским културним, безбедносним и сваким другим утицајем. Очигледан пример за то је тзв. бошњачки или босански језик који суштински не постоји, него представља српски језик са одређеним специфичностима локалне средине. Под политичким утицајем, у тај језик су на силу убачени многи термини из хрватског језика. Та врста подређености и доминације јесте део наметања једне културне парадигме која историјски не припада Муслиманима чији су биолошки корени у српском народу.¹⁰³

Уважавајући изузетан геостратегијски и државно политички значај Подриња и за Муслимане и за Србе, постаје разумљиво откуда таква њихова оштра конфронтација, односно сукобљеност њихових политичких и војних стратегија. Дана 20. априла 1992. године у Поточарима је локалним Србима постављена прва заседа, када је погинуло шест Срба, а четворо рањено. Дана 7. на 8. мај 1992. године, снаге босанских Муслимана су поново освојиле оближњи град Сребреницу, убивши том приликом неколико босанских Срба, укључујући, наводно, и Горана Зекића, посланика у скупштини СР БиХ. Упркос бројном стању и вођству ТО-а, босански Муслимани, мештани који су деловали из Сребренице, почели су да изводе низ изненадних удара и напада, што је довело до значајног броја жртава са српске стране, нарочито међу сеоским, али и општинским командантима одбране. До краја маја 1992. године босански

¹⁰³ Радован Радиновић, *Војна експертиза за Сребреницу*, Београд, 2000, стр. 14.

Муслимани су успешно организовали и извели бројне заседе. У првој половини 1993. године, све до успостављања „заштићених зона” УН-а, Срби су настојали да поврате део изгубљених позиција у Подрињу, док су Муслимани настојали да их одрже и у повољном расплету целе ситуације у БиХ да одлучујуће овладају Подрињем.¹⁰⁴

Као последица потпуног егзодуса српског народа, који завршава јануара 1993. године падом Склана и Кравице, у потпуности је угашен сваки облик присуства и српског живота и трајања у Средњем Подрињу. Ово се односи на цео простор од Жеписке стене на југу и југоистоку до Дрињаче на северозападу и северу. Једини изузетак од тог етничког чишћења био је град Братунац. Уместо мултиетничког живота, какав је деценијама постојао после Другог светског рата, у Средњем Подрињу је почео живот са свим атрибутима исламског фундаментализма. Централно место око кога се све дешавало била је Сребреница, под командом Насера Орића. Стање у којем у Средњем Подрињу није било српског становништва, односно стање потпуне контроле Средњег Подриња од стране Муслимана, за српску политичку и војну стратегију било је апсолутно неприхватљиво.

Да не би били искомпромитовани основни стратешки циљеви борбе српског народа у БиХ, а то су очување политичке самосталности и физички опстанак у тој бившој југословенској републици, српски политички и војни врх у БиХ је морао донети стратегијску одлуку да се стање у Средњем Подрињу битно поправи. Ради тога је у новембру 1992. године формиран Дрински корпус Војске Републике Српске са седиштем у Хан-Пијеску, а потом у Власеници. Његова зона одговорности се углавном поклапала са регијом Средњег Подриња, уз извесно проширење и изван тих граница.

Команда корпуса је 15. фебруара 1993. године, готово годину дана од почетка етничког чишћења које су радикално спровели Муслимани у средњем Подрињу, предузела нападна борбена дејства на три тактичка правца: од Зворника ка југу, од Вишеграда ка северу, од Љубовије ка западу. Истовремено, снаге корпуса су организовале чврсту одбрану на свим правцима који од сарајевске регије у ширем смислу воде ка простору Средњег Подриња, те на правцима који изводе из ширег рејона Тузле ка Средњем Подрињу. У снажном налету јединица корпуса које су биле попуњене претежно борцима рођеним у Средњем Подрињу, веома брзо је постигнут одлучујући борбени успех.

¹⁰⁴ *Прилике у Босни и Херцеговини пре почетка рата и прилике на територији општине Братунац* (превод на енглески језик који је направила Преводиличка служба МКСЈ), 1992–1999. Видети: стр. 7.

Већ је у априлу 1993. године било врло изгледно да ће Сребреница бити ослобођена. Елан и борбени морал српских бораца био је тако висок јер се радило о њиховим селима и згариштима њихових домова. Велики број војника током операције ослобађао је своја села, наилазећи на згаришта, као и на лешеве својих најближих.

Велика концентрација муслиманског становништва, војске и полиције у Сребреници знатно је превазилазила могућности града да задовољи елементарне материјалне и духовне потребе људи у тим ратним временима. Већ почетком пролећа 1993. године (април) Сребреница је попримила облик енклаве. Дрински корпус је имао и снаге и одлучности да ослободи Сребреницу, али му то није дозволила Врховна команда ВРС из неколико разлога: (1) међународна заједница, оличена у УНПРОФОР-у и његовим истакнутим војним командантима, желела је по сваку цену да то спречи и (2) тешко би било спречити освету бораца који су на путу од Дрине до Сребренице скупљали унакажене посмртне остатке својих најближих и гледали згаришта вековних станишта својих предака. Мржња је била огромна, а жеља за осветом још већа.

Мишљење председника муслиманског дела БиХ веома сликовито приказује генезу проблема од 1993. до јула 1995. године. „У априлу 1993. године, када је Сребреница била пред падом, постојала је опција о пресељењу становништва на слободну територију, али се од тога одустало. У најновијем извјештају Уједињених нација о Сребреници изјавили сте да са ове дистанце сматрате грешком што тада није пресељено становништво. Зашто се одустало од плана пресељења? То је био резултат савјетовања са локалним политичким и војним руководством Сребренице. Они су веровали да се могу одбранити. Мени се чинило да је ситуација у случају масовног непријатељског напада неодржива и био сам за евакуацију, али нисам инсистирао. Колико се сјећам, ни војници нису били за евакуацију. Индикативно је да су чак уговарана места пресељења између политичких и националних вођа Муслимана и Срба. У истом извјештају стоји и о разговорима са српском страном о размјени Сребренице и Жепе за Вогошћу и Илијаш. Такође су ми Сребреничани, који су новембра 1993. године учествовали на Бошњачком сабору у Сарајеву, причали како сте их Ви и тада информисали да Карацић предлаже размјену Сребренице и Жепе за Вогошћу и Илијаш и тражили њихово мишљење.¹⁰⁵ Молио бих Вас да објасните о чему се радило?

¹⁰⁵ Интервју Шефка Хоџића са председником Алијом Изетбеговићем, *Страдање Сребреничана – највећа несрећа у нашим животима* (Предсједник

Истина је то што говорите, али радило се само о Сребреници. Карацић је у Женеви понудио замјену Сребренице за Вогошћу. Ја сам о томе разговарао са представницима Сребренице на првом Бошњачком сабору у Сарајеву. Они су то одбили и ја сам прихватио њихов став.”¹⁰⁶

2. ВОЈНИ АСПЕКТИ ПРИПРЕМЕ И ИЗВОЂЕЊА ОПЕРАЦИЈЕ ЗА СРЕБРЕНИЦУ

Имајући у виду те негативне ефекте и последице, Врховна команда ВРС је исправно процењивала да је стратегијски сасвим довољно успоставити ефикасну контролу претежног дела простора Средњег Подриња и да нема потребе улазити ни у какве ризике који би наступили у случај потпуног ослобађања града Сребренице са непосредним окружењем. Било је најважније да се онемогући даље коришћење Сребренице као операцијске основице за дејства муслиманске војске ка Дрини и ка Подроманији. То је био основни разлог што је толерисана недипломатска и прозирна игра Филипа Мориона, генерала УНПРОФОР-а, око Сребренице, срачуната на то да се онемогући снагама Дринског корпуса ВРС да уђу у Сребреницу. Од тада, Сребреница фактички постаје енклава унутар територије Републике Српске, а формално ће то постати након усвајања резолуције Савета безбедности УН-а. Савет безбедности УН, својом Резолуцијом број 819 од 16. априла 1993. године прогласио је град Сребреницу и његову околину заштићеном зоном УН-а.

Споразум је склопљен 8. маја 1993. године између генерала Ратка Младића и генерала Сефера Халиловића, у присуству генерал Филипа Мориона, команданта снага УН-а у БиХ. Суштински део тога документа је демилитаризација, без које нема заштићене зоне. У том погледу, Споразум је предвидео следеће:

Алија Изетбеговић ми је децембра 1999. и јануара 2000. године одговорио на велики број питања о одбрани и паду Сребренице и Жепе. Овај разговор до сада нисам објавио и то је једини интервју председника Изетбеговића за који јавност не зна. Наиме, председник Изетбеговић и ја смо се договорили да интервју објавим у књизи. С обзиром на то да сам овај интервју већ уврстио у рукопис књиге, одлучио сам се да у овом броју Корак, који добија нову физиономију, из рукописа књиге, ексклузивно објавим управо дијелове тог разговора с председником Изетбеговићем). *Korak – Časopis za zaštitu tekovina borbe za BiH*, broj 28, ISSN 1512-9411, Sarajevo, 2012, str. 16.

¹⁰⁶ *Korak – Časopis za zaštitu tekovina borbe za BiH*, broj 28, ISSN 1512-9411, Sarajevo, 2012, str. 16.

– Свака војна и паравојна јединица ће се морати или повући из демилитаризоване зоне или положити (предати) своје наоружање. Муниципална, мине, експлозив и борбена средства у демилитаризованој зони биће предата (положена) УНПРОФОР-у.

– Лицима која нису борци и која се налазе у, или желе ући у демилитаризовану зону, осим припадника УНПРОФОР-а, не дозвољава се поседовање било каквог наоружања, муниције или експлозива, већ ће то одузимати УНПРОФОР.¹⁰⁷

– Борцима неће бити дозвољено да уђу или буду у демилитаризованој зони.

Према „Допунском протоколу” из Женевске конвенције од 12. августа 1949. године,¹⁰⁸ глава В – „Места и зоне под посебном заштитом”, у члану 60 прецизирано је да се зоне које се стављају под посебни режим заштите морају демилитаризовати. У том члану, а с обзиром на статус демилитаризоване зоне, забрањује се странама у сукобу да проширују своје војне операције на зоне за које су се споразумеле да се демилитаризују. Да би нека зона стекла статус демилитаризоване сходно члану 60 Допунског протокола, она треба да испуни следеће услове: 1) да се из зоне евакуишу сви борци, покретна оружја и покретна војна имовина; 2) да се за акте непријатељства не смеју користити никакве непокретне војне инсталације или установе; 3) да власти и становништво не смеју предузимати никакве акте непријатељства према другој страни у сукобу нити према било ком у или изван енклаве; 4) да мора престати свака активност везана за војне напоре. По тачки 7 члана 60 овог протокола предвиђа се да ће, ако једна страна у сукобу учини материјалну повреду претходно наведених одредаба, односно услова, друга страна у сукобу бити ослобођена својих обавеза из споразума којим се зони даје статус демилитаризоване.

Уважавајући резолуцију Савета безбедности о проглашењу Сребренице и Жепе за заштићене зоне УН-а, потписани су Споразуми о демилитаризацији између највиших војних команданата сукобљених страна: Генерала Ратка Младића и Генерала Сефера Халиловића.¹⁰⁹ Први споразум од 18. априла 1993. године био је недовољно прецизан, па је потписан нови споразум између истих команданата 8. маја 1993. године. Овај нови споразум је постигнут уз присуство француског

¹⁰⁷ Споразум, одељак 2, чл. 5. (Д00135)

¹⁰⁸ Видети Допунске протоколе, глава В, члан 60.

¹⁰⁹ Текст споразума о демилитаризацији Сребренице.

генерала Филипа Мориона, команданта заштитних снага УН-а за БиХ. Споразум се у преамбули позива на „Додатни протокол” Женевској конвенцији и на већ цитирани члан 60 тога протокола. То значи да се све обавезе и услови које морају испунити сукобљене стране, а што је предвиђено у поменутом члану, односе и на овај споразум. У споразуму стоји следеће: 1) свака војна или паравојна јединица ће се морати повући из демилитаризоване зоне или ће морати предати своје оружје. То важи и за муницију, mine, експлозив и уопште за сва убојна средства; 2) ниједном борцу неће се дозволити да поседује оружје, муницију или експлозив, ако жели да уђе у зону или ако се у зони већ налази, осим припадницима УНПРОФОР-а; 3) борцима неће бити дозвољено да улазе или да буду у демилитаризованој зони.

Зна се данас да није испоштован наведени споразум и све његове битне одредбе које су, сагласно члану 60 Додатног протокола, требало да обезбеде да Сребреница фактички буде демилитаризована зона, без војних активности и без активних бораца. Неспорно је да је то тачно и то тврди и Генерални секретар УН-а у извештају од 5. новембра 1999. године. У тачкама 60 и 61 тог извештаја, Генерални секретар тврди следеће: (1) Халиловић је схватио да споразум покрива само урбани део, односно уже градско подручје Сребренице, а да се не односи на рурални део регије; (2) Халиловић је наредио Бошњацима у Сребреници да не предају корисно оружје и муницију. Генерални секретар даље каже: „...Бошњаци су, према томе, предали преко 300 оружја, од којег велики број није био употребљив, такође су предали мали број тешког оружја и то оно за које није било муниције. Велики број лаког наоружања уклоњен је у подручја изван града.” Исто то тврди и Сефер Халиловић у својој књизи „Лукава стратегија”. На страни 129 и сам Халиловић – потписник и преговарач – о демилитаризацији каже: „Вратио сам се у штаб и послао наређење у Сребреницу и Жепу да не смију ниједан исправан комад оружја предати, нити иједан читав метак”. Командант ГШ А БиХ уз сагласност Врховне команде и Председника БиХ, одмах шаље наређење како да се потписани споразум, који *de facto* спасава Муслимане, опструира и изигра, а истовремено НШ ВРС генерал Миловановић истог дана када је потписан споразум шаље наређење команданту ДК у којем прецизно регулише како да се потписани споразум у потпуности испоштује. Ова два наређења, дијаметрално супротна, два висока официра ВРС и А БиХ говоре о томе како су се зарађене стране понашале у том тренутку, а и у току читавог рата.

Борбена документа муслиманског порекла носе информације, изјаве и чињенице које говоре о томе да је Сребреница у војном смислу

била веома активна све време рата, почев од успостављања режима заштићене зоне до јула 1995. године, односно да сребреничка заштићена зона није била демилитаризована. Из муслиманске документације може се сагледати какве су све борбене активности у енклави и из енклаве изводили Муслимани, укључујући убацивање наоружања и муниције копном и из ваздушног простора (хеликоптерима), као и подстицање тих активности од стране Врховне команде БиХ и 2. К А БиХ. Све су то знали и војници и старешине холандског батаљона у Сребреници, као и команданти и војни руководиоци у команди УНПРОФОР-а за БиХ. Неактивношћу и непредузимањем адекватних мера подстицали су оружане активности муслиманских јединица из тзв. заштићене зоне према српским војницима и цивилима. Муслимани су то схватили као подршку њиховим војним дејствима из заштићене зоне, што је било потпуно супротно и резолуцијама Савета безбедности и постигнутом споразуму о демилитаризацији Сребренице. Та чињеница да УНПРОФОР није спречио војне активности Муслимана из Сребренице била је пресудна за покретање операције „Сребреница” јула 1995. године. Намеће се логично питање ко је и колики стварни кривац за оно што се десило у Сребреници јула 1995. године?

Анализом муслиманских изјава, монографија и слично, може се видети какав су однос имали према споразумима и свом окружењу. „Било је веома тешко организовати заједничку логистичку подршку, јер је свака мјесна заједница имала своју логистику и хранила своју војску. Покушавали смо се договорити да приликом ослобађања неког српског села, сав ратни плијен иде у заједничке магацине, па да се онда дијели на равне дијелове, али је одмах након ослобађања села, у та села упадао народ, па је онда свако себи носио шта је хтио. Због овог се одустало од даљег покушаја формирања заједничке логистике. На списковима који се налазе код Срба наведено је да су неки наши људи учествовали у злочинима против Срба, а ја сам утврдио да на истим има људи који нису никад ни били припадници АРБиХ, па тако нису ни могли учествовати у злочинима. Тако, на списковима има једна учитељица која је старија, Краљевић мислим да је Есма, која сигурно није могла да учествује у извршењу злочина. На том списку је још Синановић Решид, за којег такође знам да није никад био припадник АРБиХ. Ја сам тај

четнички списак видео у четничким новинама које су кружиле по Сребреници.”¹¹⁰

Са великом поузданошћу може се тврдити да су све активности унутар Сребренице и Жепе биле супротне обавезама које су проистекле из Споразума о заштићеним зонама, јер се у њима не могу обављати никакве војне активности, нити у њих могу уносити, или из њих износити оружје и муниција. Од самог почетка избегнута је предаја наоружања и војне опреме, већ је заштићена зона и у буквалном смислу штитила муслиманску војску од противдејства ВРС за време бројних борбених дејстава које је та војска из заштићене зоне предузимала против ВРС, иза линије додира. Амбасадор Акаши је у свом интервјуу пред Парламентом Француске јасно изнео доказе да „заштићене зоне” нису у ствари биле то, већ базе А БиХ.¹¹¹

Сребреница и њена околина стално су биле поприште сукоба различитих кланова, често и око плена који су узимали из похараних српских села и крајева. „У Сребреници је била врло тешка морално-политичка ситуација. Повремено је нестајало хране, а недостатак соли била је свакодневница. Као посљедица сталне угрожености и специфичног синдрома затвореног града, у Сребреници је било нервозе, свађа, узајамних оптуживања, туче, па и убистава. Насера Орића смо позвали да утврдимо о чему се ради. Приче о томе шта се догађало биле су онда, а и данас су, противрјечне. Ми овамо у окружењу, они тамо у окружењу. Тешко смо могли доћи до истине.

¹¹⁰ Izjava zastupnika komandanta 28. divizije Ramiz Bećirović organima bezbednosti 2. K A BiH, *Korak – Časopis za zaštitu tekovina borbe za BiH*, broj 28, ISSN 1512-9411, Sarajevo, 2012, str. 23.

¹¹¹ Interview of Mr Yasushi Akashi, Nat. Assembly (Thursday 26 April 2001) The alleged „safe areas“. The term „safe area“ is quite unfortunate. As pointed out by many observers, it is an imperfect concept. Dr Boutros-Ghali, UN Secretary-General continuously reminded the Security Council that the essential conditions for implementing such a concept were never met. The Security Council never provided an unequivocal response to this, despite its reports in March, May and December 1994 and May 1995. A safe area cannot be secure unless the parties to the conflict are in agreement with regard to its existence. An agreement on the demilitarisation of the area in question and a clear border are especially necessary. However, the Bosnian Government often took advantage of the six designated safe areas – Sarajevo, Tuzla, Srebrenica, Zepa, Gorazde and Bihac – as places in which to rest its troops or equip and train them, and from which to organise attacks on the Serb forces, much more than as areas of relative safety for the civilian population. 1D06007.

Ваљало би саслушати десетине људи, суочавати их. Све је то било немогуће. Делићева и Алиспахићева писма су говорила о томе.”¹¹²

У документу Сектора за морал 2. корпуса А БиХ (Тузла), стр. пов. од 7. марта 1994. године даје се преглед јединица и установа муслиманске војске у Сребреници, њихове периодичне организацијско-формацијске промене, тј. довођење, организовање и наоружавање нових и преформирање већ постојећих јединица. Та активност указује на чињеницу да су се на очиглед УНПРОФОР-а, упркос ставу Споразума о демилитаризацији, у Сребреници кретале, дакле, налазиле наоружане формације муслиманске војске, иако је то било забрањено свима осим војницима УНПРОФОР-а.

Такође, у наведеном документу се детаљно наводе све војне акције које је муслиманска војска извела од јануара 1992. до марта 1994. године, тј. у време најжешћег етничког чишћења Средњег Подриња и протеривања Срба и након успостављања заштићене зоне. Разуме се, у документу се те операције називају ослобађајућим дејствима од агресора, а агресори су нико други до српски сељаци и становници села Подравање, Ратковићи, Сасе, Кравице и др.

У наређењу Штаба врховне команде ОС БиХ команди 2. корпуса (Тузла) од 1. јануара 1994. године,¹¹³ више од пола године од демилитаризације Сребренице, налаже се формирање 8. оперативне групе „Сребреница” састава пет бригада и један самостални батаљон, наводи се њихово прецизно нумерисање и назив. Наређење је потписао магистар Стјепан Шибер, пуковник техничке службе бивше ЈНА, у то време заменик команданта Штаба врховне команде ОС БиХ. Како је било могуће држати толике снаге у заштићеној зони, у којој није смело бити никаквих наоружаних лица сем војника УНПРОФОР-а.¹¹⁴

Током 6. октобра 1994. године, командант 8. оперативне групе „Сребреница” издаје командантима бригада наређење о формирању извиђачких група¹¹⁵ ради упућивања на територију под контролом ВРС и извиђања ситуације изван зоне. То је очигледан пример кршења режима заштићене и демилитаризоване зоне. О свему томе знала је претпостављена команда. Тако командант 8. оперативне групе „Сребреница” извештава команданта 2. корпуса о стању морала и каже да су у оквиру плана за офанзивна дејства извршили детаљно извиђање

¹¹² Korak – Časopis za zaštitu tekovina borbe za BiH, broj 28, ISSN 1512-9411, Sarajevo, 2012, str. 18.

¹¹³ Naređenje ŠVKOS BiH od 1. januara 1994. godine.

¹¹⁴ Радован Радиновић, *Војна експертиза за Сребреницу*, Београд, 2000, стр. 19.

¹¹⁵ Naređenje komandanta 8. OG „Srebrenica” od 6. oktobra 1994. godine.

терена.¹¹⁶ У истом извештају се обавештава претпостављена команда да је морал бораца у Сребреници последњих дана нарочито ојачао када су сазнали да је у Сребреницу из Тузле дотурено ново наоружање и војна опрема. Све те активности из извора А БиХ говоре саме по себи да јединице 28. дивизије нису поштовале режим заштићених зона Сребренице и Жепе. У интервјуу Алије Изетбеговића виде се његови утисци о операцији за Сребреницу након неколико година. „Срби су напали Сребреницу 6. јула, али из докумената се види да је наш Генералштаб и 9. јула процјењивао да стање није тако алармантно како јављају Команда 28. дивизије и предсједник Суљић.

Према документима, и Ви сте енергичне потезе почели да вучете, такође, 9. јула ујутро. Зашто се каснило три дана у реакцији на нападе четника на Сребреницу? Колико се сјећам, напади првих дана личили су на све оне раније упаде са ограниченим дејством. Тек 8. или 9. јула могло се закључити да се ради о масовном нападу. У питању је био и недостатак поузданих информација и оправдано очекивање да међународна заједница неће дозволити да снаге УНПРОФОР-а буду прегажене. Са друге стране, више смо очекивали од саме одбране Сребренице, јер је располагала са значајним противтенковским наоружањем, између осталог са скоро 300 пројектила РПГ и десетак „Црвених стријела”, сасвим довољно да се тенковски напад заустави. Колико знам, у опћој паници ова средства нису употријебљена или нису адекватно употријебљена.”¹¹⁷

У Плану напада самосталног батаљона „Сребреница” од 7. новембра 1994. године даје се детаљан опис и упутство ко ће, како, где и чиме заузети поједине коте и истакнуте објекте око Сребренице.¹¹⁸ У заповести команданта 283. Источно-босанске лаке бригаде од 7. новембра 1994. године, излаже се план убацивања ојачане пешадијске чете у позадину јединица ВРС ради заузимања важних пунктова за планирана наредна офанзивна дејства.¹¹⁹ Ти објекти и пунктови се наводе прецизно, као и цео план. План, поред текстуалног дела, садржи и скице планираних офанзивних дејстава. Ове активности су очигледан пример недопустивог кршења режима заштићене зоне. Првог новембра 1994. године командант 8. оперативне групе извештава команданта 2.

¹¹⁶ Izveštaj komandanta 8. OG komandantu 5. јула 1994. god. 2 Јс АБиН о stanju morala.

¹¹⁷ Intervju Alije Izetbegovića, *Korak* – Časopis za zaštitu tekovina borbe за БиН, број 28, ISSN 1512-9411, Сарајево, 2012, стр. 90.

¹¹⁸ Plan kontrole bataljona Srebrenica od 7. novembra 1994. godine.

¹¹⁹ Zapovest komandanta 283. lpbr od 7. novembra 1994. godine.

корпуса и начелника Штаба Армије БиХ¹²⁰ да није могао да изврши добијени задатак који се састојао у томе да ка Кладњу пошаље групу бораца која треба да преузме оружје и опрему које је из Тузле упућено у Сребреницу У том акту командант 8. оперативне групе моли да „Чико” убрзано ради на убацивању муниције за Сребреницу. Ово намеће закључак да је на правцу Тузла – Сребреница била уходана организација илегалног дотура оружја, да се тиме бавило конкретно лице или група под шифрованим називом „Чико” и да се то радило потпуно отворено, без икаквог страха од евентуалних казних мера УНПРОФОР-а због кршења режима заштићене зоне.

Командант 8. оперативне групе, дана 7. јануара 1995. године, наређује попуну 283. бригаде и то путем прекоманде по стотину војника из других бригада. Та бригада је означена као маневарска и у функцији је припрема за офанзивна дејства из заштићене зоне. Командант 28. пешадијске дивизије пре отпочињања операције „Сребреница”, 22. маја 1995. године, наређује својим потчињеним бригадама и самосталним батаљонима да покрену диверзантске акције у позадини фронта јединица ВРС. Све је то био део сценарија за наставак злочина над српским народом у околини Сребренице и Жепе, који ће испровоцирати ВРС да узврати нападом операцијом на тзв. заштићене зоне. У извештају 28. јуна 1995. године, када је стриктно требало поштовати режим заштићене зоне, 28. пешадијска дивизија саопштава претпостављеној команди (2. К А БиХ) да је 283. бригада убацила девет диверзантских група ради извођења диверзија у позадини ВРС. Командант се хвали да је у тим акцијама убијено 40 „четника”.¹²¹

Много је и других писаних и електронских извора који аргументују тврдњу да муслиманске јединице у Сребреници и Жепи нису поштовале режим заштићене зоне и да су они, уз изричито или прећутно одобравање УНППРОФОР-а, константно нарушавали режим прописан резолуцијама Савета безбедности и постигнути споразум зараћених страна. „Што се тиче шверца робе са четницима, у два наврата су приведена два или три лица из Дугог Поља, чија имена не знам, али знам да су били притварани и да им је роба одузимана. У једном случају је лично командант Орић интервенисао на ватреној линији у Буљиму, јер се раније знало да ће бити шверца робе, па су том приликом ликвидирани три или четири четника и заплијењена роба.”

¹²⁰ Izveštaj komandanta 8. OG od 1. novembra 1994. godine.

¹²¹ Радован Радиновић, *Војна експертиза за Сребреницу*, Београд, 2000, стр. 19.

Такође, у изјавама заменика команданта дивизије види се и однос према демилитаризацији Сребренице и према Споразуму о заштићеним зонама. „Након што смо добили она два уговора о демилитаризацији Сребренице, требало је да се потпуно разоружамо. Једва смо успјели да обезбједимо нешто оружја старијег и поквареног да се преда УНПРОФОР-у, а остало су борци сакривали код кућа. Обичај је био да борци код себе држе наоружање и само изнимно се предаје на линији другим борцима. Никад се није дозвољавало да оружје буде на једном мјесту груписано.

Тешко наоружање је предато УНПРОФОР-у и, колико се могу сјетити, предато је: два тенка Т-55, хаубица 105 mm, топ Б-1 76 mm, два ПА топа 20/3 и 20/4, један оклопни транспортер који је био неисправан, на њему су била два бестрзајна топа 82 mm, мали ВБР којег смо заробили од четника и мислим да је скинут са авиона, један МБ 120 mm и неколико МБ 82 mm, који су углавном били некомплетни, без лафета и др. Приликом нашег пробоја, тешко наоружање је остало, а пјешадијско смо понијели у пробој. Након предаје наоружања УНПРОФОР-у, ми смо у 1994. години и у 1995. години добијали нешто МТС убацивањем преко линија одбране и зоне одговорности 2. корпуса. Мени је причао Касим Суљић, који се сада налази у команди дивизије у Тузли, да је пребацивање МТС вршено у сарадњи са тадашњим командантом ОГ Муратовић Хасаном и Генералштабом.

У овој организацији је дошло двадесетак зоља, мања количина бомби и мања количина муниције за пушке 7,62, чуо сам да је средства понијело према нама 40 људи, али нам све није допремљено, него је дио тих средстава закопан негђе око Каменице. Закопана је муниција, а колико ја знам том приликом није било средстава везе, нити неких противоклопних средстава. С обзиром да је Касим био лично присутан код пријема тих средстава, он би могао знати детаље. Ја не знам да је било још случајева пребацивања МТС на овај начин сем овог једног случаја, јер је послје тога, на наш захтјев, дошло до убацивања МТС путем хеликоптера.”¹²²

Разуме се, постоје и бројни докази у документима којима располаже ВРС о томе да је муслиманска страна потпуно игнорисала режим заштићене зоне у Сребреници, те да је из те зоне на територију под контролом ВРС предузимала војне операције наносећи јој озбиљне губитке. Ево неколико илустративних примера у том смислу. Сва та

¹²² Izjava zastupnika komandanta 28. divizije Ramiz Bećirović organima bezbednosti 2. K ABiH, *Korak – Časopis za zaštitu tekovina borbe za BiH*, broj 28, ISSN 1512-9411, Sarajevo, 2012, str. 24.

документа проучавана су и коришћена код формулисања закључака и оцена у овој експертизи. Командант Дринског корпуса ВРС, дана 27. јула 1993. године, након демилитаризације доставља претпостављеној команди списак заробљених муслиманских војника.¹²³ Од тог броја, њих седам је заробљено после проглашења заштићене зоне. Ова чињеница говори о томе да је тзв. заштићена зона и даље била војнички веома активна.

Команда Братуначке бригаде доставила је 13. маја 1995. године Извршном одбору скупштине општине Братунац списак бораца бригаде чије су куће спалили Муслимани из Сребренице.¹²⁴ Међу њима је знатан број оних које су спаљене током 1994. године и у првој половини 1995. године. Те паљевине су вршене тако што није поштован режим демилитаризоване зоне, већ су Муслимани из Сребренице предузимали офанзивне диверзантске акције. На страну чињеница што се ради о борбеним радњама забрањеним по Женевским конвенцијама, али то је доказивало да се ни Муслимани ни УНПРОФОР нису придржавали договореног и потписаног споразума. Иста ова команда (Братуначка бригада) својој претпостављеној команди доставља списак погинулих бораца бригаде од 18. априла 1992. до 25. септембра 1995. године.¹²⁵ На списку се налази 35 бораца који су погинули пре отпочињања сребреничке операције јула 1995. године, а после проглашења демилитаризоване зоне Сребренице. То значи да режим заштићене зоне није функционисао. Ако је то тако, а очигледно јесте, шта су онда снаге УНПРОФОР-а ту радиле? Да ли су оне биле ту да обезбеде поштовање донете Резолуције Савета безбедности УН и потписаног споразума зараћених снага или да обезбеде слободу маневра и базу за муслиманске снаге, како је било у пракси. Прва Зворничка пешадијска бригада је 25. септембра 1995. године доставила команди Дринског корпуса списак од 281 погинулог борца. Сви ти борци погинули су од марта до маја 1995. године. Највећи број их је погинуо на Високој главици која се географски налази изван заштићене зоне, али немали број и на положајима и објектима око заштићене зоне. Та чињеница говори да режим заштићене зоне уопште није функционисао.¹²⁶

¹²³ Списак заробљених војника у Извештају команде ДК од 27. јула 1993. године.

¹²⁴ Списак бораца Братуначке бригаде чије су куће спаљене од стране Муслимана, Извештај од 13. маја 1995. године достављен Извршном одбору Општине Братунац.

¹²⁵ Списак погинулих бораца Братуначке бригаде.

¹²⁶ Радован Радиновић, *Војна експертиза за Сребреницу*, Београд, 2000, стр. 21.

„Из Команде 2. корпуса и из Генералштаба дошла је наредба да се диверзантским акцијама привуче пажња непријатеља на тај начин да се изврши извиђање непријатеља по дубини, како би се помогла акција деблокаде Сарајева. Ја сам одредио неколико група које су имале задатак да извиђају и да дејствују само ако морају, а све групе су извршиле задатак извиђања без борбеног дејствовања и сви су се вратили. Једна група је ишла у правцу Крагљи вода са задатком да борбено дејствује и они су тада уништили једно возило и три војника су убили. Једна група је убачена у простор Рупног брда, која је такођер борбено ђеловала и убила четири четника. То је све било после мог повратка у Сребреницу, значи у јуну 1995. године. Дао сам задатак да сви извиђачко-диверзантски водови са простора Жепе уђу у правцу Хан Погледа, Хан Пијеска и Сокоца на комуникацију Хан Пијеска – Власеница. По одлуци команданта 285. бр. формирано је девет група које су извршавале ове задатке. Ове групе су борбено ђеловале и унишtile су око 60 четника, а једна група је ушла у с. Вишњица и запалила неколико кућа.“¹²⁷

Извештаји команди бригада који су у пролеће 1995. године ишли ка команди Дринског корпуса ВРС, као и изјава НШ 28. дивизије А БиХ говоре о интензивним борбеним активностима 28. дивизије и других јединица А БиХ из заштићене зоне Сребренице, као и осталих заштићених зона Жепа и Горажде. Радило се о диверзантско-терористичким активностима, односно убацивању извиђачких група, па чак и бригада (Горажде 14. јун 1995. године) и постављању заседа у дубини територије под контролом ВРС и далеко изван заштићене зоне и др. У једној таквој заседи у рејону села Осмаче погинуло је пет српских полицајаца. Та погибија се десила 24. јуна 1995. године.¹²⁸

Када се сагледа и однос зараћених страна према зони забрањеног лета над БиХ, видљиво је да је и она злоупотребљавана у функцији логистике муслиманских снага у Сребреници и Жепи. Зона забрањеног лета односила се на све ваздухоплове све три зараћене стране. Муслиманске јединице тај режим нису поштовале, а УН и НАТО који је тај режим обезбеђивао, у томе их није спречавао. У једном таквом ненајављеном лету ВРС је оборила хеликоптер А БиХ изнад Зловрха, у рејону Жепе, маја 1995. године. Поред посаде

¹²⁷ Izjava zastupnika komandanta 28. divizije Ramiz Bećirović organima bezbednosti 2. K A BiH, *Korak* – Časopis za zaštitu tekovina borbe za BiH, broj 28, ISSN 1512-9411, Sarajevo, 2012, str. 30.

¹²⁸ Извештај о погибији полицајаца 24. јуна 1995. године.

муслиманског хеликоптера погинуло је и седам војника, а више њих је повређено.

Велики је број злочина које су починиле муслиманске снаге 28. дивизије А БиХ изван заштићених зона. Дана 27. маја 1995. године диверзантско-терористичка група Муслимана поставила је заседу на територији под контролом ВРС у рејону Подравно. Том приликом погинуло је пет бораца ВРС који су превозили огревно дрво за потребе једне бригадне базе.¹²⁹ За време трајања режима заштићене зоне, само је из Зворничке бригаде, у борбеним дејствима против муслиманских снага које су „искакале” из сребреничке енклаве, погинуло 25 бораца, док се 13 води као нестало. Готово је извесно да је и тих 13 погинуло или ликвидирано у неком од Орићевих логора смрти у Сребреници. На основу наведених података намеће се закључак да се муслиманске јединице нису придржавале режима заштићене зоне, нити су их у том смислу контролисале нити спречавале снаге УНПРОФОР-а. Напротив, муслиманске снаге из Сребренице, уз прећутну сагласност снага УНПРОФОР-а, користиле су режим заштићене зоне као базу одакле су предузимале офанзивне акције према цивилном становништву у околним селима и јединицама ВРС.

Након тих акција, јединице 28. дивизије су се повлачиле у безбедну зону и стављале се под заштиту УНПРОФОР-а. У тим акцијама, а за време трајања режима заштићене зоне, убијено је на десетине српских војника и полицајаца, на стотине је рањено, осакаћено или заробљено и одведено у бројне приватне затворе у Сребреници и око Сребренице. Насупрот томе, понашање снага УНПРОФОР-а је било најблаже речено пристрасно.¹³⁰ На сваку проверену или непроверену информацију добијену од муслиманских снага одмах су реаговали, тражећи састанак са српском страном или претећи дејством НАТО авијације. На примедбе српске стране о провокативним дејствима 28. дивизије А БиХ нису имали никакав одговор. Из разговора са учесницима сукоба око Сребренице стиче се утисак немогућности и неспособности припадника УНПРОФОР-а да ставе муслиманске јединице под контролу и да се баве њима.

¹²⁹ Извештај о погибији бораца који су превозили огревно дрво 27. маја 1995. године.

¹³⁰ Радован Радиновић, *Војна експертиза за Сребреницу*, Београд, 2000, стр. 22.

3. РАЗЛОЗИ ЗА ИЗВОЂЕЊЕ ОПЕРАЦИЈЕ „КРИВАЈА 95”

Суштину и смисао операције за заузимање Сребренице треба тражити у чињеницама које указују на неодрживост тврдњи да се ради о нелегитимној операцији. А ову тврдњу Тужилаштво у Хагу заснивало је на два постулата који ни у једном судском процесу до сада нису потврђени ослоном на несумњиве војне чињенице, односно ослоном на релевантне ставове војне теорије и доктрине. Ти постулати су: (1) Операција „Криваја 95” представља напад на заштићену зону Уједињених нација и (2) Операција представља „... широк и систематичан напад на припаднике бошњачког народа, у складу са државном и организационом политиком...”.

Околности и чињенице, као и разлози који су довели до проглашења Сребренице заштићеном зоном УН-а су познати. Такође, познато је и шта тај појам у војно-стручном погледу значи. О томе је писано у многим експертским извештајима, као што су извештаји које је припремио војни експерт Тужилаштва Ричард Батлер,¹³¹ у неколико Извештаја које је за суђење у Хашком Трибуналу припремао проф. др Радован Радиновић, генерал-потпуковник у пензији,¹³² начелник Штаба врховне команде Армије БиХ генерал Сефер Халиловић¹³³ и други аутори и званичници УНПРОФОР-а и УН-а. Заједничко становиште свих тих аутора, без обзира на то што су они припадали различитим државама и војно-политичким опцијама, огледа се у исказима да енклава Сребренице није испуњавала критеријуме заштићене зоне УН-а из два основна разлога:

(1) Зато што Сребреница и околна села нису била демилитаризована. Све време на том простору и из њега нису у војничком смислу биле разоружане и демобилисане јединице 8. оперативне групе, односно касније 28. дивизије А БиХ;

(2) Све време рата – према казивању самог генерала Сефера Халиловића и војних званичника УНПРОФОР-а – из те тзв. заштићене зоне снаге 28. дивизије су се убацивале кроз пунктове УН-а у борбени распоред ВРС, на српску територију. Извођењем диверзантских дејстава и герилских операција у дубини небрањене територије на

¹³¹ Ричард Батлер, „Исказ о војним догађајима у Сребреници – операција „Криваја 95”, поглавље један, стр. 6–7, Тачка 1.2–1.4; „Исказ о војним догађајима у Сребреници – операција „Криваја 95”, Ревизија стр. 13 и 14, Тачка 1.24–1.27; „Извештај о командној одговорности у Главном штабу ВРС”, стр. 17 и 18, Тачке 3.4–3.6.

¹³² Радован Радиновић, *Војна експертиза за Сребреницу*, стр. 31–35.

¹³³ Sefer Halilović, *Lukava strategija*, Sarajevo, 1997, str. 108.

простору Републике Српске наносили су огромне губитке, пре свега, цивилном становништву и снагама Дринског корпуса ВРС.

Велики проблем је индукован стањем на терену и чињеницом да УНПРОФОР није прецизирао границе заштићене зоне, већ је само истурио своје контролне пунктове. Остаје потпуно нејасно зашто те границе нису прецизиране, већ је остављено сукобљеним странама да по сопственом виђењу тумаче линију раздвајања на терену. Муслиманска страна сматрала је да у ту зону спада град и околни део општине Сребреница, а српска да ту спада само град, као урбани део општине. Имајући у виду различито схватање заштићене зоне и линије раздвајања, пошто су муслиманске снаге биле наоружане и оперативне и изван самог градског дела Сребренице и околних села, операција „Криваја 95” се не може квалификовати као напад на заштићену зону УН-а. То се посебно може уочити кроз пажљиву анализу оперативних докумената за припрему и извођење ове операције, пре свега Заповести команде Дринског корпуса за активна борбена дејства.¹³⁴

Три параграфа Заповести команде Дринског корпуса су од посебне важности за одговор на питање да ли је операција „Криваја 95” била напад на заштићену зону или легитимна војна операција. То су следећи параграфи: параграф у којем командант Дринског корпуса формулише задатак својих снага у овој операцији, параграф у којем командант излаже своју основну замисао и циљ дејства-операције и параграф у којем командант формулише борбени распоред снага корпуса за ову операцију, односно груписање снага. Зато ове делове документа треба и цитирати. Задатак Дринског корпуса командант је формулисао овако: „... слободним снагама изводи офанзивна дејства. У дубини зоне ДК (Дринског корпуса) да што пре раздвоји енклаве Жепа и Сребреница и сузити их на градско подручје.”¹³⁵

У основној замисли за припрему и извођење операције „Криваја 95” командант Дринског корпуса истиче да је одлучио „... главним снагама ДК и даље изводити упорну и активну одбрану, а делом слободних снага нападом што пре раздвојити енклаве Жепа и Сребреница. У ближем задатку избити на линију предела – Дивљакиње – Бања Губер – Живково брдо – Алибеговац – Как, а у следећем Градац – Бојна – Шиљато брдо.”¹³⁶ Наведене линије су изван енклаве и изван градског подручја.

¹³⁴ Документ Стр. пов. бр. 04/156-2, од 2. јула 1995. године.

¹³⁵ Исто, стр. 2, тачка 2.

¹³⁶ Исто, стр. 2, тачка 4, став први.

Циљ дејства и борбени поредак за операцију: „Изненадним нападом потпуно раздвојити и сузити енклаве Сребреница и Жепа, поправити фактички положај снага у дубини зоне и створити услове за елиминисање енклаве. Борбени распоред – снаге за активну одбрану на фронту и снаге за активно дејство за пресецање и сужавање енклава.” Из командантове одлуке видљиво је да су главне снаге корпуса изводиле одбрамбена борбена дејства, а да је само део слободних снага изводио офанзивна борбена дејства и то искључиво ради пресецања простора између две енклаве у Централном Подрињу и сужавања Сребреничке енклаве на њен урбани део. Тим дејствима тактичког нивоа настојао се смањити маневарски простор за честе упаде муслиманских снага на српску територију и доношење губитака цивилном становништву и јединицама ВРС.

Операција „Криваја 95” била је у војном погледу легитимна, јер се у суштини није радило о нападу на заштићену зону, сагласне са Резолуцијом СБ о успостављању тих зона и Споразумом сукобљених страна из маја 1993. године. У Оптужници се наводи да је операција за Сребреницу у суштини била „... широки и систематичан напад на припаднике бошњачког народа...”. У војном смислу, то значи да је Дрински корпус са другим снагама ВРС, као циљ напада имао цивилно становништво. Тврдња није тачна. Јединице ВРС нису нападе цивилно становништво него јединице 28. дивизије А БиХ које су заштићену зону УН-а користиле као сигурну базу и изводиле активна борбена дејства и чиниле злочине над цивилним становништвом. Истовремено су те снаге уништавале имовину палећи куће, помоћне објекте и остављале српски народ у тим селима без живота, а преживеле без услова за живот. У прилог овој тврдњи јесте и следећи цитат „... Последњих неколико дана посебно су активне муслиманске снаге из енклава Жепа и Сребреница. Убацују диверзантско терористичке групе (ДТГ), које нападају и пале незаштићена села, убијају цивилно становништво и издвојене мање јединице око енклава Жепа и Сребреница. Посебно је упоран у спајању енклава и стварању коридора ка Кладњу.”¹³⁷

Бројни су примери војних акција снага 8. ОГ, касније 28. пешадијске дивизије, из тзв. заштићене зоне Сребреница о којима сведоче и документа из фондова и архиве Армије БиХ. Активна офанзивна дејства и ДТД извођена су све време од успостављања заштићене зоне до почетка операције „Криваја 95”. Суштински узроци

¹³⁷ Заповест команде Дринског корпуса за активна борбена дејства, Стр. пов. број 04/156-2, од 2. јула 1995. године, стр. 1, Тачка 1, став један до три.

извођења операције леже у вероломству муслиманских снага према постигнутом договору и непоштовању статуса заштићене зоне. Једна од последњих акција, која је вероватно представљала прави окидач за покретање операције за Сребреницу, јесте упад и терор једне ДТГ из састава 28. дивизије у селу Вишњица 26. јуна 1995. године. Том приликом је било губитака цивилног становништва и паљења кућа и других цивилних објеката.¹³⁸ По мишљењу команданата муслиманских снага, та акција је била толико успешна да је команда 2. К А БиХ нашла за потребно да честита 28. дивизији, односно њеној команди на тако успешно изведеној диверзантској акцији.¹³⁹

Постоје бројни материјални докази на основу којих се лако може утврдити да операција „Криваја 95” није била напад на заштићену зону УН-а, снаге УНПРОФОР-а, нити напад на муслиманско цивилно становништво, него легитимна и нападна борбена операција дела јединица ВРС на снаге 28. дивизије Армије БиХ, које су биле размештене у зони Сребренице и које су под контролом држале доминантне земљишне објекте који су јој служили као просторни ослонци за извођење офанзивних борбених дејстава. Да не би биле уништене у противдејству снага Дринског корпуса ВРС, снаге 28. дивизије су се, након успешно изведених акција, повлачиле из пунктова и снага УНПРОФОР-а и тако константно злоупотребљавале и компромитовале статус заштићене зоне. Упозорења која је давало руководство Републике Српске и ВРС нису никада имала никаквог ефекта. То је изазивало код српског народа страх, бесперспективност, а код локалних српских бораца којима су убијени најближи – жељу за осветом.

Да би биле онемогућене у даљој злоупотреби заштићене зоне УН-а у војне сврхе, те да би биле осујећене очигледне намере Армије БиХ да просторно повеже Жепу и Сребреницу и тако широким коридором избију у Централно Подриње, ВРС је извела операцију „Криваја 95” са јединим оперативним циљем да се енклаве сузе на њихов урбани део и да се успостави војна контрола простора између Жепе и Сребренице. Нема ниједног војног разлога на основу којег се може оспорити пуни легитимитет циља ове операције. Ток извођења операције и промена околности довели су до тога да се редефинише почетни циљ раздвајања и сужавања енклаве и да прерасте у потпуно

¹³⁸ Operativni izveštaj komande 28. divizije komande 2. korpusa Tuzla, Str. pov. broj 04-114/95, od 30. juna 1995, Tačka 3.

¹³⁹ Čestitka komande 2. K A BiH komandi 28. divizije za uspešno izvedena diverzantska borbeno dejstva, Str. pov. broj 02/1-670/4, od 28. juna 1995. godine.

овладавања енклавама. Почињени злочини нису аргументација за оспоравање легитимитета војног карактера операције. Они су проблем за себе и потребе истраживања одговорности извршилаца злочина, јер ти злочини нису настали као резултат плана, намере нити командовања у току и после операције.

4. ОПЕРАЦИЈА ЗА СРЕБРЕНИЦУ КАО ПОВОД ЗА ЗЛОЧИН И ЕТНИЧКО ЧИШЋЕЊЕ СРБА У ХРВАТСКОЈ 1995.

На основу параметара развоја кризе и истрошености ресурса, експерти су процењивали да ће рат у БиХ бити завршен до краја 1995. године, пристанком зараћених страна на мировни концепт или наметањем мира, применом силе уз одговарајући мандат Савета безбедности УН. Све зараћене снаге су постепено исцрпеле материјалну и духовну енергију и ресурсе рата. Ниједна од зараћених страна појединачно није имала способности да нанесе војни пораз и наметне решење. Муслимани и Хрвати у БиХ нису могли победити ВРС, али су због тога ангажоване и све елитне јединице Хрватске војске и део НАТО снага, како би се смањио проценат територије који је под контролом Срба.

Припрема војничког стања на терену ка мировном решењу, где би пропорције контроле територије биле 51% према 49% у корист муслиманско-хрватске коалиције, отпочела је још 1994. године. То је првенствено реализовано кроз подршку Хрватској војсци и 5. К А БиХ у припреми за освајање Републике Српске Крајине и српских територија у западном делу Р. Српске, које су се граничиле са Крајином. Ту јаку војну и политичку подршку муслиманско-хрватској коалицији пружио је првенствено НАТО, дејствима по кључној инфраструктури и командним местима, као и кроз међународну, политичку, обавештајну и логистичку подршку.

Четворомесечно примирје, од јануара до краја априла 1995. године, било је у функцији припреме ХВ, А БиХ и ХВО за завршне операције које ће постепено кренути са почетком пролећа 1995. године. Привремени споразумни прекид непријатељстава био је по жељи Муслимана и Хрвата, јер им је био циљ да се припреме муслиманско-хрватске коалиционе снаге за завршне операције против Републике Српске Крајине и ВРС у Републици Српској. С обзиром на то да Република Хрватска није била потписница наведеног примирја, то време је искористила за реализацију својих територијалних претензија на гламочком и граховском ратишту, приближавајући своје снаге ка Книну. Офанзивним борбеним дејствима успела је узети део територија

РС и важније топографске објекте, а што им је касније послужило као погодна оперативна основица за деловање у више праваца. То време исцрпљивало је Војску РС, која је тада ратовала са три војске, развучена на огромном фронту, са исцрпљеним људским и материјалним ресурсима.

У читавом том периоду УНПРОФОР је благонаклоно гледао на те припреме хрватско-муслиманске коалиције и веома отворено се ставио на страну Муслимана и Хрвата у грађанском рату у БиХ. При томе, УНПРОФОР је стално претио ВРС да ће, уколико предузме офанзивне активности, против ње употребити ваздушне ударе НАТО снага и непосредну ватрену подршку снага за брза дејства на Игману. Та подршка Муслиманима од стране УНПРОФОР-а и НАТО-а нарочито је била изражена у енклавама и на сарајевском ратишту. Ништа није предузимано да би се онемогућила злоупотреба режима заштићених зона, па је све то изгледало као да су енклаве измишљене само зато да се Србима онемогући очување сопствене територије и да се створе упоришта одакле ће муслиманске снаге несметано нападати ВРС и наносити јој велике губитке. Те заштићене зоне су везивале велике снаге ВРС. Посебно је дискутабилна улога УНПРОФОР-а око Сарајева, јер се планом измештања артиљерије изменила равнотежа снага и створио маневарски простор за ослобађање великих снага за друга ратишта.

Поред огромне подршке ХВ, А БиХ и ХВО, процењено је да се без значајније и непосредне подршке НАТО-а, пре свега Немачке, САД и њихових европских савезника и Турске, не може остварити брза промена ситуације на терену. Зато су отпочели снажну кампању ради припреме међународне јавности за војну интервенцију против Републике Српске. Истовремено је снажно подржана офанзива Хрватске војске, најпре на Западну Славонију (почетак маја 1995. године), а потом и на западне делове Републике Српске, офанзива на подручју Гламоча и Грахова, што је морало бити оквалификовано као оружана агресија Хрватске на БиХ. За утицајне кругове у НАТО-у, то је био брз начин промене односа снага у рату у БиХ на штету Војске Републике Српске и уопште на штету српског народа. То је било и у складу са суштином и смислом Сплитске декларације о заједничким оружаним дејствима НАТО-а, Хрватске војске и Армије БиХ, против ВРС.¹⁴⁰ Просто није разумљиво како је СР Југославија на све ово гледала немо, без икаквих реакција.

¹⁴⁰ Радован Радиновић, *Војна експертиза за Сребреницу*, стр. 24.

Војска РС је морала, у суштини, да буде на читавом ратишту у дефанзиви. Једино је покушавала да издвоји мање снаге као резерву на тактичком нивоу. Снаге Дринског корпуса, и то његове главне снаге, биле су ангажоване у одбрани од муслиманске офанзиве на правцима Тузла – Зворник, Кладањ – Власеница, Олово – Соколац и Горажде – Вишеград. Учестале војне активности муслиманских снага из енклава Сребреница и Жепа и од Горажда ка Средњем Подрињу претиле су да се енклаве споје, територијално прошире и повежу, а то би практично значило да би Муслимани настојали да овладају Централним Подрињем. То јесте било нереално извести, али су ипак муслиманске снаге 28. дивизије А БиХ успевале да везују велике снаге ВРС и стварају страх и панику код цивилног становништва у Подрињу. И поред војничке надмоћности у Подрињу, ВРС је настојала да проблеме решава мирним путем, поштовањем споразума. За то није било слуха нити позитивног одговора од муслиманске стране. „У току ове кризе у Сребреници, пред напад четника, од стране УНПРОФОР-а је тражено да преговарамо са четницима, а ја сам о томе информисао Команду Корпуса, Генералштаб, Предсједништво Р БиХ и Владу, али ни од кога нисам добио никакве инструкције, ради чега нисам ни хтио да преговарам са четницима.”¹⁴¹

Све је теже војнички образложити зашто је изведена операција за заузимање Сребренице, јер су већ биле одмакле припреме Хрватске војске и Армије БиХ за агресију на Републику Српску Крајину и на југозападне делове Републике Српске? Као да је Сребреница била, на жалост, изнуђена операција, која је непромишљеним одлукама политичког и војног руководства РС резултирала несагледивим последицама по српски народ. У братоубилачком рату у Сребреници страдали су, пре свега, Муслимани који историјски припадају српском народу. Неко је имао интерес да злочин у Сребреници буде искоришћен као маска пред светском јавношћу за геноцид који су припремале Хрватске оружане снаге над српским народом у Републици Српској Крајини, извођењем стратегијске операције „Олуја”, која је отпочела 4. августа 1995. године. Поштујући историјске чињенице, поуздано се може рећи да је у јулу и августу 1995. године страдао српски народ исламске и православне вере. Срби и Муслимани су остали да живе једни поред других са огромном мржњом, док су једино та страдања искоришћена у медијском смислу од стране Р. Хрватске, где за учињене злочине и за етничко чишћење око 230.000 људи и за преко 2.300

¹⁴¹ Izjava zastupnika komandanta 28. divizije Ramiz Bećirović organima bezbednosti 2. K ABiH, *Korak – Časopis za zaštitu tekovina borbe za BiH*, broj 28, ISSN 1512–9411, Sarajevo, 2012, str. 36.

убијених, као и за материјална разарања нико није одговарао. Та операција се и данас у Хрватској слави као државни празник, а у српском народу се обележава као геноцид, масовно страдање и егзодус са простора Републике Српске Крајине, односно као наставак злочина који је почињен од усташа у Другом светском рату, у време НДХ.

Сребреница јесте злочин за који се ни данас поуздано не знају сви налогодавци нити сви извршиоци масовних стрељања. Као масовно губилиште и стратиште Сребреница је постала симбол злочина у грађанском рату у БиХ, па и целој бившој СФР Југославији. Тако се за масовно страдање Срба у Хрватској и у Сарајеву није чуло на прави начин до данашњих дана, као да и није постојало. Тако су стваране претпоставке о удруженом злочиначком подухвату и масовним злочинима од стране политичког и војног руководства Срба у БиХ. Операција за заузимање Сребренице није била потребна Србима. Када су три године трпели терор у Подрињу од упада снага 28. дивизије и када је већ падала територија у западном делу Р. Српске под контролу Хрватске војске у зони 2. КК, није било ни логично ни војнички оправдано изводити операцију која је ишла на руку противнику.

Непромишљеност руководства Р. Српске и ВРС у политичком и војно-стратешком смислу јесте евидентна, јер се нису предвиделе последице које могу настати након операције. Када се сазнало, већ је било касно. У хаосу који је настао, осветничке и плаћеничке групе су чиниле зверства и злочине. Командовање на тактичком и оперативном нивоу није владало ситуацијом у погледу односа према погинулима и заробљеницима. И данас се не могу изводити поуздани закључци о томе колико је припадника 28. дивизије погинуло у пробоју, а колико је стрељано након заробљавања. Пошто је колона у току пробоја била разбијена и у паници, по изјавама преживелих учесника долазило је и до међусобних борби и масовних страдања. Сребреница јесте злочин настао у братоубилачком рату, у суштини унутар једног народа, између Срба исламске и православне вере. Она је последица освете и мржње у грађанском и верском рату, унутар вишевековне спирале насиља. У вртлогу и хаосу једног таквог рата и операције тактичког нивоа, командовање на оперативном и стратегијском нивоу није могло да контролише ситуацију у реалном времену на територији.

Исељавање цивилног становништва из Сребренице на територију под контролом А БиХ није било насилно нити принудно и то није била одлука ГШ ВРС, већ избор становништва и одлука УНПРОФОР-а. Војска РС је чинила све да се заштити цивилно становништво и да му се помогне да се организовано превезе до територија под контролом муслиманских снага. Овакав закључак се

стиче на основу више чињеница, а посебно: захтев Председништва општине Сребреница од 9. јула 1995. године и став команданта Холандског батаљона УНПРОФОР-а исказан према генералу Младићу изнет на састанку у Братунцу 11. јула 1995. године. Тек након састанка са представницима УНПРОФОР-а, где је изнет предлог да становништво треба иселити на безбедну територију, покренута је активност за прикупљање превозних средстава неопходних за транспорт цивила. Пре тог догађаја нема никаквих информација о постојању икакве намере, нити плана за насилно исељавање цивилног становништва из Сребренице. Код становништва је сигурно постојао страх од присуства ВРС, јер су се у претходним годинама десили многи злочини над Србима у Подрињу за које су Муслимани у Сребреници чули и бојали су се освете. Већи део обичног народа у Сребреници није одобравао такве злочине над Србима на подручју Братунца и Кравице, али није могао нити смео да се супротставља појединим криминалним и разулареним бандама и њиховим вођама у Сребреници.

Због претходних злочина које су починили над српским народом и јединицама ВРС у Подрињу, један део припадника, команданата, командира и бораца 28. дивизија А БиХ није хтео да положи оружје и донео је одлуку да се пробије из окружења преко зоне одговорности Дринског корпуса. Та непромишљена одлука вероватно је сугерисана и од центара моћи који су изазивали и провоцирали напад снага ВРС сталним злочинима у окружењу енклаве. Масовна заробљавања припадника 28. дивизије десила су се 12. и 13. јула 1995. године. То су извршиле снаге Братуначке и Милиће бригаде; Полицијског батаљона; 65. заштитног пука и снаге МУП-а које су од 12. јула 1995. године контролисале правац Братунац – Коњевић Поље. Прикупљени ратни заробљеници су из Братунца пребачени на простор општине Зворник 14. јула 1995. године, у складу са наређењем ГШ ВРС и команде Дринског корпуса, и размештени у објектима који су били погодни за чување и обезбеђење, а то су превасходно биле школе које у то време нису радиле. Један део заробљеника је смештен у Основу школу у месту Кула у насељу Пилица, а један у Дому културе у Пилици. Ради се о цивилним објектима који су били у надлежности цивилних власти.¹⁴²

Када и ко је донео одлуку да се заробљеници ликвидирају уместо да се размене, како се говорило и очекивало, тешко је утврдити, јер за то нису нађени материјални докази. Заробљеници из школе у

¹⁴² Радован Радиновић, *Војна експертиза за Сребреницу*, D-160, 2002, стр. 34-42.

Кули су, на жалост, одвезени аутобусом до економије Брањево и ту ликвидирани. Локалитет Брањево на којем су ликвидирани заробљеници из школе у Кули је био у власништву цивилног предузећа „Агропром” из Зворника.

Официри информативне службе ВРС забележили су видео камером овај разговор у детаљнијем и сликовитијем облику. Релевантни цитат из транскрипта гласи овако: „Са војне тачке гледишта, такав развој ситуације након заузимања Сребренице најмање је требао ВРС, у тој завршној фази грађанског рата.” У свом интервјуу Алија Изетбеговић истиче све погубне последице злочина у Сребреници по циљеве борбе српског народа у БиХ: „Да ли је трагедија Сребренице утицала на даљњи ток рата у БиХ, с обзиром на то да су одмах иза тога Караџић и Младић оптужени за ратне злочине? Мислим да је имала снажан утицај. Као што је познато, 30. августа 1995. године, непuna два мјесеца након Сребренице, уследила је снажна зрачна интервенција НАТО-а на српске положаје. Непосредан повод је била граната на сарајевску тржницу Маркале, али мислим да је прави разлог била Сребреница. Знам посигурно да се у америчком Конгресу уочи одлуке о интервенцији чула изјава „Што је доста, доста је.” Оно што се у овој изјави не чује, а што је очито садржано, је Сребреница. Сребреница је непосредно утицала и на хашку оптужницу против Караџића и Младића.”¹⁴³ И ово је доказ да злочин у Сребреници није био потребан ни политичком ни војном руководству Републике Српске.

Одлука команде 28. дивизије А БиХ и претпостављених команди да се иде у пробој била је катастрофална, а у војном смислу организовање и употреба снага у пробоју биле су још горе и донеле су огромне последице. После битке лако је бити генерал, али свака опција би била боља од донете одлуке. Да је положено оружје у Сребреници, можда би се десили појединачни злочини и убиства, али се не би догодила трагедија масовног злочина. Зато је вероватно и генерал Младић инсистирао да припадници 28. дивизије А БиХ положи оружје, јер би онда линијом командовања непосредно могао да утиче преко команде ДК да се обезбеде ратни заробљеници и да се спречи могућност самовоље појединаца и злочина, као резултат освете. Такође, зато се може рећи са великом поузданошћу да се злочин у Сребреници десио као последица непромишљеног деловања и неодговорног поступања команди на оперативном и тактичком нивоу у ВРС и А БиХ, након уласка снага ДК у Сребреницу.

¹⁴³ Intervju sa Alijom Izetbegovićem, *Korak – Časopis za zaštitu tekovina borbe za BiH*, broj 28, ISSN 1512–411, Sarajevo, 2012, str. 19.

После завршетка операције „Криваја 95” долази до хаоса и непредвиђеног поступања команде 28. дивизије и доношења одлуке о пробоју, која је условила изнуђено и неадекватно спречавање тог пробоја од стране јединица ДК и Полиције РС. Снаге које су спречавале пробој 28. дивизије А БиХ биле су дезоријентисане и неорганизоване на тактичком нивоу, а о њиховом поступању нису постојале правовремене информације на оперативном, а камоли на стратегијском нивоу командовања.¹⁴⁴

Део војника ВРС у зони пробоја муслиманских снага био је оптерећен жељом за осветом према муслиманским снагама 28. дивизије А БиХ, због злочина које су те снаге нанеле њиховим најближима у Подрињу. Ту мржњу и жељу за осветом командовање на тактичком нивоу није било у стању да сузбије и реши управо због милицијског карактера ВРС, посебно на тактичком нивоу организовања. Реакција оперативног и стратегијског нивоа командовања у ВРС и А БиХ, као и УНПРОФОР-а биле су, на жалост, закаснеле и нису одговарале стању на терену.

Тежиште деловања ГШ ВРС у периоду након 20. јула 1995. године било је на организовању и припреми снага за супротстављање агресији Хрватске Војске на Републику Српску у садејству са муслиманским снагама А БиХ и ХВО, у зони одговорности 1. и 2. Крајишког корпуса ВРС. Такав развој ситуације није омогућавао генералу Младићу нити ГШ ВРС да преиспитује истинитост информација о последицама операције „Криваја 95”. Није онда јасно како се за трагичне последице злочина окривљује само војни врх ВРС и генерал Ратко Младић. У читавом рату у БиХ и операцијама у којима је непосредно учествовао држао је до војничке части и поноса, штитећи цивилно становништво. Као војник, инсистирао је у преговорима у хотелу Фонтана да јединице 28. дивизије А БиХ предају оружје, верујући да ће на тај начин њени припадници бити безбедни и заштићени. Као врхунски професионалац и командант, вероватно је био свестан да ће покушај пробоја преко гудура и врлети одвести муслиманске снаге у руке појединих група осветника и криминалних група, које су деловале мимо линије командовања, уз подршку појединих старешина Војске, Полиције и Службе безбедности. Такав

¹⁴⁴ Novinske agencije Tanjug i Fonet prenele su izjavu Ibrana Mustafića, osnivača SDA u Srebrenici i člana Organizacionog odbora za obeležavanje masakra u Srebrenici. Mustafić kaže da su snage Nasera Orića poubijale od 500 do 1.000 srebreničkih muslimana prilikom proboja prema Tuzli 1995. Ova tvrdnja je i ranije izrečena u Mustafićevoj knjizi „Planirani haos” (izvor: <http://www.blic.rs/forum/index.php?topic=370167.0;wap2>).

њихов појединачан однос, на тактичком нивоу командовања, након операције није морално, а ни оправдано, довести у контекст националне српске одговорности, што упорно чини политичко Сарајево. Свака одговорност у рату треба да буде индивидуална, лична.

Велика је несрећа задесила муслимански и српски народ у средњем Подрињу због наставка спирале насиља, неразумних одлука политичког и војног руководства зараћених страна и највише због деловања обавештајних служби неких водећих западних држава. Те обавештајне службе су, користећи историјске противречности и конфликтни потенцијал, подстрекивале зараћене стране да дође до масовног ратног злочина, који је медијски и политички приказан као „геноцид”. То је требало првенствено Немцима, да скину са себе терет народа који је изазвао два светска рата и починио огромне злочине. Таква Немачка управо жели да управља безбедносним процесима у БиХ и да насиљем, претњама и пресудама за вербалне иступе и другачије мишљење, чува лажни мит о геноциду у Сребреници.

ЗАКЉУЧАК

Сребреница је вероватно осмишљена као масовни злочин изван простора БиХ, али је непромишљеношћу политичког и војног руководства Републике Српске дозвољено да се изведу операције за Сребреницу и Жепу, са ограниченим циљем повратка простора у границе заштићених зона. На жалост, није се уочило да је ту операцију у пролеће и лето 1995. године изазивало и прижељкивало екстремно крило у политичком и војном муслиманском руководству у Сарајеву, јер се знало да је у Подрињу, око Братунца и села Кравице страдало око 3.450 људи у претходним годинама рата и да у породицама страдалих Срба има много оних који су прижељкивали освету, односно осветнички потенцијал био је велики.

Неуочавање намера политичког и војног муслиманског руководства у Сарајеву да кроз интензивирање диверзантских дејстава и стално наношење губитака ВРС и цивилном становништву у Подрињу, као и сталне провокације изазове и изнуди извођење нападне операције јесте огромна стратешка политичка и војна грешка. Без обзира на то шта се заиста у Сребреници догодило или шта је медијски приказано да се догодило, она је остала симбол злочина у грађанском рату у БиХ и један је од најсрамнијих злочина који је укаљао циљеве борбе српског народа. То је била и намера оних који су управљали ратом и који су ценили да ће етничка мржња и жеља дела српских

војника чије су породице пострадале у Подрињу за осветом, довести до злочина који се неће моћи контролисати линијом командовања.

Након почињених злочина над заробљених припадницима 28. дивизије А БиХ, муслиманско руководство у Сарајеву тежило је да у међународној јавности искомпромитује одбрамбени карактер и циљеве борбе српског народа. Чак и данас представници многих политичких странака из редова Бошњака своју стратегију унитаризације БиХ и укидања Републике Српске и њених надлежности заснивају на „геноцидном карактеру борбе српског народа”, покушавајући на тај начин да Републику Српску прикажу у свету као „геноцидну творевину”. Такав приступ јесте политичка злоупотреба злочина који се десио. Тај злочин није планирало политичко и војно руководство Републике Српске. Он је вероватно осмишљен од обавештајних служби појединих земаља НАТО-а. То је веома перфидно припремљено као део хибридног рата против српског народа западно од Дрине. То је било у функцији медијске припреме међународне заједнице и јавности да прихвати последице злочина и етничког чишћења Срба из Републике Српске Крајине, кроз предузимања операција Хрватске војске, АРБиХ и ХВО, уз ваздухопловну, обавештајну и логистичку подршку НАТО. У тим операцијама, које су извођене сукцесивно, извршено је највеће етничко чишћење и злочини на простору Републике Српске Крајине у Хрватској, као и у западном делу Републике Српске у БиХ, када је убијено око 2.300 војника и цивила. Неразумне и нецелисходне одлуке командног кадра 28. дивизије А БиХ нису последица њихове аутономности деловања, него погрешних инструкција које су добијали од 2. К и ГШ А БиХ и страних центара моћи и обавештајних служби.

Погрешне инструкције су израз намере и злоупотребе страдања у функцији остварења циљева борбе муслиманског народа у БиХ, ради придобијања симпатија и политичке подршке утицајних држава међународне заједнице. Аутор овога чланка, према догађајима насталим након операције „Криваја 95” односи се са посебним поштовањем према недужним жртвама са муслиманске и српске стране у Подрињу. Добро би било да Сребреница престане да се злоупотребљава у политичке сврхе, те да се на исти начин гледа на жртве грађанског рата у БиХ. Ради истине и правде према мртвима и живима неопходно је доћи до података који осликавају реалност тих ратних дана. Пресуде које не уважавају ту реалност могу постати само извор нових раскола и неразумевања. Такође, у многим муслиманским и српским изворима истичу се сумње у објективност укупног броја страдалих и износе различита запажања, где се распон броја губитака креће од 6.000 до 6.500 људи. Прогнано је из својих домова преко

230.000 људи. Политичке елите у току грађанског рата у БиХ нису на одговоран начин прилазиле проблему спирале насиља која није била прекинута од Другог светског рата. Брод на Дрини, Кравица, Братунац и Сребреница су очигледан пример масовних злочина над српским и муслиманским народом.

Ти злочини нису се чули нити видели у међународној јавности, јер је злочин у Сребреници био параван за наставак геноцида над српским народом у Хрватској и БиХ који је започет у усташкој ХДХ, а настављен у завршним операцијама у грађанском рату 1995. године.

Ради будућности потомака треба прихватити истину, жалити страдале и чинити помен жртвама.

ЛИТЕРАТУРА:

А) Студије и књиге

1. Mustafić Ibran, *Planirani haos*, (izvor: <http://www.blic.rs/forum/index.php?topic=370167.0;wap2>)
2. Interview of Mr Yasushi Akashi, Nat. Assembly (Thursday 26. April 2001) (1D06007)
3. *Korak – Časopis za zaštitu tekovina borbe za BiH*, broj 28, ISSN 1512-9411, Sarajevo, 2012.
4. *Прилике у Босни и Херцеговини пре почетка рата и прилике на територији општине Братунац* (превод на енглески који је направила Преводилачка служба МКСЈ), 1992–1999.
5. Радиновић, Радован, *Војна експертиза за Сребреницу*, Београд, 2000.
6. Радиновић, Радован, *Експертиза за Сребреницу*, 2002.
7. Радиновић, Радован, *Војна експертиза за Сребреницу*, Београд, 2010.
8. Батлер, Ричард, „Исказ о војним догађајима у Сребреници – операција „Криваја 95”, поглавље један.
9. Halilović, Sefer, *Lukava strategija*, Sarajevo, 1997 (Ревизија).

Б) Борбена документа и извештаји

1. Текст споразума о демилитаризацији Сребренице.
2. Naređenje ŠVKOS BiH od 1. januara 1994. godine.
3. Naređenje komandanta 8. OG Srebrenica od 6. oktobra 1994. godine.
4. Plan kontrole bataljona Srebrenica od 7. novembra 1994. godine.
5. Zapovest komandanta 283. Ipbr od 7. novembra 1994. godine.
6. Izveštaj komandanta 8. OG od 1. novembra 1994. godine.
7. Списак заробљених војника у Извештају команде ДК од 27. јула 1993. године.
8. Списак бораца Братуначке бригаде чије су куће спаљене од стране Муслимана – Извештај од 13. маја 1995. године достављен Извршном одбору Општине Братунац.
9. Списак погинулих бораца Братуначке бригаде.
10. Izjava zastupnika komandanta 28. divizije Ramiz Bećirović organima bezbednosti 2. K ABiH, *Korak – Časopis za zaštitu tekovina borbe za BiH*, broj 28, ISSN 1512-9411, Sarajevo, 2012.
11. Документ Стр. пов. бр. 04/156-2, од 2. јула 1995. године.
12. Заповест команде Дринског корпуса за активна борбена дејства, Стр. пов. бр. 04/156-2, од 2. јула 1995. године, стр. 1, Тачка 1, став један до три.
13. Operativni izveštaj komande 28. divizije komande 2. korpusa Tuzla, Str. pov. br. 04-114/95, od 30. juna 1995, Tačka 3.

SUMMARY

ЗАШТО СРЕБРЕНИЦА ЈЕСТЕ ИЛИ НИЈЕ БИЛА ГЕНОЦИД

Gideon Greif

Сажетак: Након масакра у Сребреници 1995. године, Међународни кривични суд за бившу Југославију (МКСФЈ) донео је историјске пресуде за геноцид у предметима Крстић, Младић и Караџић. Иако су ове пресуде правно утврдиле постојање геноцида, њихово судско образложење захтева критичку анализу у оквирима међународног хуманитарног права. Овај рад оцењује правну доследност судске праксе МКСФЈ-а. Анализира се да ли је примена Конвенције о геноциду из 1948. године од стране Трибунала у складу са текстуалним и доктринарним оквирима које су поставили њени аутори. Студија користи нормативну правну анализу, пратећи концептуални развој геноцида од формулације Рафаела Лемкина до члана 2. Конвенције. Рад рашчлањује конститутивне елементе бића овог кривичног дела, фокусирајући се на строге стандарде потребне за доказивање посебне намере (*dolus specialis*). Анализа показује да су пресуда у предмету Крстић и потоње одлуке правно рањиве. Трибунал није доказао да су убиства извршена са изричитом намером да се уништи „знатан део” заштићене групе босанских Муслимана као физичке или билошке целине. Снижавањем доказног прага за *dolus specialis*, судско тумачење је проширило законски оквир, упркос томе што су државе потврдиле строгу изворну дефиницију на Римској конференцији 1998. године. Рад закључује да кривично дело геноцида захтева ригорозан доказ о намери да се изазове физичко-биолошко уништење значајног дела групе. Непотпуна примена Конвенције од стране МКСФЈ-а носи ризик изједначавања масовних убистава са геноцидом, чиме се разводњавају специфични параметри међународног права.

Кључне речи: *Конвенција о геноциду, МКСФЈ, dolus specialis, Сребреница, захтев знатности (суштинског дела), међународно кривично право.*

ДА ЛИ ЈЕ БИЛО ГЕНОЦИДА У СРЕБРЕНИЦИ?

Nissan Sharify

Сажетак: Овај рад преиспитује правну утемељеност пресуда Међународног кривичног суда за бившу Југославију (МКСЈ) у случајевима Крстић, Младић и Караџић. Циљ је да се кроз анализу УН Конвенције о геноциду из 1948. године оспори правна квалификација геноцида у Сребреници. Применом компаративне анализе правних докумената и судске праксе (попут трибунала за Руанду), рад испитује два кључна елемента геноцида: физички чин и специфичну намеру (*dolus specialis*) за уништење заштићене групе у целини или делимично. Аутор наводи да број страдалих у Сребреници чини мање од 0,4% укупне муслиманске популације у БиХ, чији је удео у становништву растао. Истиче се да су жртве већином били мушкарци и војници, те да су босанске снаге под командом Насера Орића чиниле ратне злочине над Србима у околним селима. Рад критикује закључке МКСЈ-а о уништењу групе у „биолошком смислу” као политички мотивисане, правно неутемељене и донете уз кршење претпоставке невиности. На основу изнетих доказа, рад закључује да у Сребреници није постојала намера уништења муслиманског становништва БиХ. Догађаји се дефинишу као ратни сукоб и ратни злочини, док се пресуде за геноцид одбацују.

Кључне речи: *Сребреница, геноцид, Конвенција о геноциду из 1948, МКСЈ, Радислав Крстић, ратни злочини.*

THE ABUSE OF SREBRENICA TO JUSTIFY WESTERN INTERVENTIONISM

Aleksandar Pavić

Summary: Although small in size and population, Srebrenica has become a place of global importance and (negative) reputation over the past three decades. Western powers, led by the US, turned the liberation of this town by the Army of Republika Srpska in July 1995 and all the still not fully understood circumstances surrounding it into one of the most important pillars of the newly minted doctrine of “humanitarian interventionism”, which was to serve as a justification and cover for Western military interventions around the world. By attaching the false label of “genocide” to the operation to liberate Srebrenica and its surroundings from the terror of the units of the Army of Bosnia and Herzegovina led by Naser Orić, while appropriating the monopoly on defining the acts and identifying the actors of “genocide”, the Western powers sought to present themselves and impose themselves as global protectors in the service of preventing “genocide” throughout the world. During the time of unipolar dominance that prevailed in the first two decades after the fall of the Berlin Wall, the Western powers managed to instrumentalize the United Nations itself, through which, first of all through the misuse of Srebrenica, the doctrine of the “Responsibility to Protect” was globalized and institutionalized.

Key words: *Srebrenica, humanitarian interventionism, false label of genocide, unipolar globalization, United Nations, Responsibility to Protect.*

THE HAGUE TRIBUNAL AS PART OF THE POLITICIZATION OF WAR CRIMES IN SREBRENICA

Branko D. Lukić

Summary: The paper analyzes the activities of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) through the prism of geopolitical interests and selective justice. The author defines the Hague Tribunal as an illegal subsidiary body of the UN Security Council, established with the primary goal of institutionalizing the collective guilt of the Serbian people and justifying NATO's military aggression in the 1990s. Through the open control of American prosecutors, the work of the court was characterized by political selection of defendants, with key evidence against Bosniak and Croat leaders being ignored. The paper focuses specifically on the introduction of the doctrine of Joint Criminal Enterprise, a construct outside the official court documents, which served to criminalize the entire state and military apparatus of the Republika Srpska. The author argues that by lowering criminal responsibility to all local Serbs over the age of sixteen, the Tribunal suspended a fundamental principle of international law – individual guilt – by turning nationality into the primary evidentiary standard. Using the example of Srebrenica, the paper unmasks the radical bias of the trial chambers, which systematically rejected material evidence and statements from over fifty Bosniak witnesses, members of the 28th Division of the Army of Bosnia and Herzegovina. These statements clearly define that the majority of victims died in direct military clashes during the breakthrough, which did not fit into the pre-designed narrative of the court. By ignoring key facts, such as General Mladić's absence from the field at a critical time and the court's own legal advisors' admission of a lack of evidence, the Tribunal based its verdicts on unproven theses of the prosecution. Due to this methodological and legal lapse, the ICTY's practice has been completely discredited in the international legal order, which is why newly established courts are expressly prohibited from using its decisions as a source of law.

Key words: *The Hague Tribunal, Joint Criminal Enterprise, Srebrenica, politicization of law, international criminal law.*

SREBRENICA IN JULY 1995 – MILITARY-HISTORICAL CONTEXT

Vinko Pandurević

Summary: The events in the wider area of Srebrenica in July 1995 during the armed conflict in Bosnia and Herzegovina (BiH) between the forces of the Army of Republika Srpska (VRS) – units of the Drina Corps (DK) and the forces of the Army of Bosnia and Herzegovina (ABiH) – units of the 28th Division, continue to be an inexhaustible topic, both for military, historical, sociological, legal and other social sciences, as well as for the domestic, regional and global public. Many scientific studies of the above events conducted by military, sociological and legal scholars, based on established and proven facts, very often retreat before aggressive and propagandistic interpretations of the combat operations and their causes and consequences from July 1995 in and around Srebrenica. The misuse of "Srebrenica", primarily for political purposes, is calculated to prolong the satanization of the Serbian people and confirm the war narrative and character of the war in Bosnia and Herzegovina, and to confirm the pre-assigned status of "victim" (Muslims/Bosniaks), or the status of "aggressor/executioner" (Serbs). The analysis of the aforementioned events has rarely been conducted through the prism of observing cause-and-effect actions, without a comprehensive consideration of the various causes (historical dimensions of the conflict in Bosnia and Herzegovina, establishing the real (real) facts of the investigated events, the goals and aspirations of the conflicting parties, and the consequences of all the aforementioned factors). The most prevalent narratives in the public are those in which the events in Srebrenica are observed exclusively from an ideological and political standpoint, based on the judgments of various domestic and international courts and tribunals, using a simulacrum (virtual reality) – a copy of real events (not physical but derived entities in relation to the original). In order to overcome the simulations of simulacrums (distortion and selective and one-sided presentation of the aforementioned events), in this paper we will deal with the cause-and-effect analysis of key armed actions in Podrinje during the war in Bosnia and Herzegovina (1992–1995) with a focus on the events in and around Srebrenica in July 1995. We will try to shed light on the broader context of causes and consequences from a broader historical, social and military perspective, especially from the point of view of the art of war, including analyses from the point of view of violations of the Geneva Conventions and the laws of war. The basic hypothetical position is: Operation "Krivaja-95" – the code name under which the DK carried out combat operations towards Srebrenica in July 1995

– was entirely military justified and carried out without violating the laws and customs of war. The events that followed the end of the operation, which were full of violations of the Geneva Conventions and the laws and customs of war, were not directly related to the planned and carried out operation.

Key words: *Podrinje, Srebrenica, July 1995, VRS, ABiH, Krivaja-95, battles, battles, operation, war crimes.*

GENERAL MLADIĆ AND THE EVENTS IN SREBRENICA IN JULY 1995

Bojan Dimitrijević

Summary: The paper analyzes the course of the operation carried out by the Army of Republika Srpska in July 1995 in the action against Srebrenica, as well as the role of its commander, General Ratko Mladić, in these events. The events are compiled using a combination of chronological and thematic approaches, in order to gain an adequate picture of the behavior of the actors, the dilemma of the reasons for committing crimes against captured members of the Army of Bosnia and Herzegovina, and the question of when the first accusations against General Mladić and the Army of Republika Srpska appeared. The paper uses archival data available on the basis of the Hague Tribunal, literature, as well as video recordings preserved and available on the Youtube channel.

Key words: *Republika Srpska, Ratko Mladić, Srebrenica, Army of Republika Srpska, the Hague Tribunal, genocide.*

GENERAL CONDITIONS AND CAUSES OF CRIMES IN SREBRENICA

Mitar Kovač

Summary: Srebrenica is a mass war crime for which even today not all the orderers and perpetrators of mass executions and crimes are reliably known. As a mass execution and execution ground, Srebrenica has become a symbol of crimes in the civil war in Bosnia and Herzegovina, and even the entire former SFR Yugoslavia. Very little is known or almost not mentioned in the international community about the mass suffering of Serbs in Bratunac, Kravica, the entire Podrinje region and in Sarajevo. Assumptions have been made about a joint criminal enterprise and genocide by the political and military leadership of Muslims in Bosnia and Herzegovina and the then, so-called international community. The operation to capture Srebrenica was not needed by the Serbs. When they had been suffering terror in Podrinje for three years from the incursion of the forces of the 28th Division under the command of Naser Orić, and when the territory in the zone of the 2nd KK in the western part of the Republika Srpska under the control of the Croatian Army was already falling, it was not logical, nor militarily justified, to carry out an operation that played into the hands of the enemy. The recklessness of the leadership of the Republika Srpska and the VRS in a political and military-strategic sense to enter Srebrenica is evident, because the consequences that could arise after the operation were not foreseen. When it was learned that the intelligence services of some NATO countries were managing the process, it was already too late. In the chaos that ensued, revenge and mercenary groups committed atrocities and crimes. The command at the tactical and operational levels did not control the situation in terms of the attitude towards the dead and prisoners. The media built a narrative about the Serbs as a criminal people on this projected crime. It was a preparation for the ethnic cleansing of the Republic of Serbian Krajina from the Serbian people. No one in the world even raised a reproach for the crimes committed by Croatia in Operation Storm. The crimes in Srebrenica were politically instrumentalized all the time, and therefore, even today, reliable conclusions cannot be drawn about the number of those shot and killed during the breakthrough of the 28th Division of the so-called Army of Bosnia and Herzegovina. Srebrenica has remained a symbol of the crime that originated in a fratricidal war, essentially within one people, between Serbs of the Islamic and Orthodox faiths. It is the consequence of revenge and hatred in a civil and religious war within a centuries-old spiral of violence.

Key words: war, *Bosnia and Herzegovina*, mass crime, *Srebrenica*, *Bratunac*, *Kravica*.

РЕЗЮМЕ

ПОЧЕМУ СРЕБРЕНИЦА ЯВЛЯЛАСЬ ИЛИ НЕ ЯВЛЯЛАСЬ ГЕНОЦИДОМ

Гидеон Грайф

Аннотация: После массового убийства в Сребренице в 1995 году Международный уголовный трибунал по бывшей Югославии (МУТБЮ) вынес исторические приговоры по обвинению в геноциде по делам Крстич, Младич и Караджич. Хотя этими приговорами существование геноцида было юридически установлено, их судебная аргументация требует критического анализа в рамках международного гуманитарного права. В настоящей работе оценивается правовая последовательность судебной практики МУТБЮ. Анализируется, соответствует ли применение Трибуналом Конвенции о предупреждении преступления геноцида и наказании за него 1948 года ее текстуальным и доктринальным основам, заложенным ее авторами. Исследование основано на нормативном правовом анализе, прослеживающем концептуальное развитие понятия геноцида от его формулирования Рафаэлем Лемкиным до статьи 2 Конвенции. В работе подробно рассматриваются конститутивные элементы состава данного преступления с акцентом на строгие стандарты, необходимые для доказывания специального умысла (*dolus specialis*). Анализ показывает, что решение по делу Крстича, а также последующие судебные решения являются юридически уязвимыми. Трибунал не доказал, что убийства были совершены с прямым намерением уничтожить «значительную часть» защищаемой группы боснийских мусульман как физического или биологического целого. Снизив стандарт доказывания *dolus specialis*, судебное толкование расширило законодательные рамки, несмотря на то, что государства подтвердили первоначальное строгое определение на Римской конференции 1998 года. В работе делается вывод, что преступление геноцида требует строгого доказательства намерения вызвать физическое и биологическое уничтожение значительной части защищаемой группы. Неполное применение Конвенции МУТБЮ создает риск приравнивания массовых убийств к геноциду, что приводит к размыванию специфических критериев международного права.

Ключевые слова: Конвенция о геноциде, МУТБЮ, *dolus specialis*, Сребреница, критерий значительности (существенной части), международное уголовное право.

БЫЛ ЛИ ГЕНОЦИД В СРЕБРЕНИЦЕ?

Нисан Шарифи

Аннотация: В настоящей работе пересматривается правовая обоснованность решений Международного уголовного трибунала по бывшей Югославии (МУТБЮ) по делам Крстич, Младич и Караджич. Цель исследования — посредством анализа Конвенции ООН о предупреждении преступления геноцида и наказании за него 1948 года оспорить правовую квалификацию событий в Сребренице как геноцида. Применяя сравнительный анализ правовых документов и судебной практики (в частности, практики Международного трибунала по Руанде), автор рассматривает два ключевых элемента преступления геноцида: материальное деяние и специальный умысел (*dolus specialis*) на уничтожение защищаемой группы полностью или частично. Автор указывает, что число погибших в Сребренице составляет менее 0,4 % от общей численности мусульманского населения Боснии и Герцеговины, доля которого в общей численности населения страны продолжала расти. Подчеркивается, что большинство жертв составляли мужчины и военнослужащие, а боснийские силы под командованием Насера Орича совершали военные преступления против сербов в окрестных селах. В работе критикуются выводы МУТБЮ об уничтожении группы «в биологическом смысле» как политически мотивированные, юридически необоснованные и вынесенные с нарушением принципа презумпции невиновности. На основании представленных доказательств автор приходит к выводу, что в Сребренице отсутствовало намерение уничтожить мусульманское население Боснии и Герцеговины. Рассматриваемые события определяются как вооруженный конфликт и военные преступления, тогда как судебные решения о геноциде отвергаются.

Ключевые слова: Сребреница, геноцид, Конвенция о геноциде 1948 года, МУТБЮ, Радислав Крстич, военные преступления.

ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЕ СРЕБРЕНИЦЫ В ЦЕЛЯХ ОПРАВДАНИЯ ЗАПАДНОГО ИНТЕРВЕНЦИОНИЗМА

Александар Павич

Аннотация: Несмотря на свои небольшие размеры и численность населения, Сребреница за последние три десятилетия стала местом мирового значения и приобрела глобальную (негативную) известность. Западные державы во главе с Соединёнными Штатами превратили освобождение этого небольшого города подразделениями Армии Республики Сербской в июле 1995 года, а также все до сих пор не полностью выясненные обстоятельства, связанные с этим событием, в один из важнейших столпов новоявленной доктрины «гуманитарного интервенционизма», которая должна была служить оправданием и прикрытием для западных военных интервенций по всему миру. Навесив ложный ярлык «геноцида» на операцию по освобождению Сребреницы и её окрестностей от террора подразделений Армии Боснии и Герцеговины под командованием Насера Орича, а также присвоив себе монополию на определение самого акта «геноцида» и установление его предполагаемых исполнителей, западные державы стремились представить себя и утвердить в качестве глобальных защитников, призванных предотвращать «геноцид» во всём мире. В период однополярного доминирования, преобладавшего в первые два десятилетия после падения Берлинской стены, западным державам удалось инструментализировать даже Организацию Объединённых Наций, посредством которой — прежде всего через злоупотребление темой Сребреницы — была глобализована и институционализирована доктрина «ответственности по защите».

Ключевые слова: Сребреница, гуманитарный интервенционизм, ложный ярлык геноцида, однополярная глобализация, Организация Объединённых Наций, «ответственность по защите».

ГААГСКИЙ ТРИБУНАЛ КАК ЧАСТЬ ПОЛИТИЗАЦИИ ВОЕННОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СРЕБРЕНИЦЕ

Бранко Д. Лукич

Аннотация: В данной работе деятельность Международного уголовного трибунала по бывшей Югославии (МУТБЮ) анализируется через призму геополитических интересов и избирательного правосудия. Автор определяет Гаагский трибунал как незаконный вспомогательный орган Совета Безопасности ООН, созданный прежде всего с целью институционализации коллективной вины сербского народа и оправдания военной агрессии НАТО 1990-х годов. При открытом контроле со стороны американских прокуроров деятельность суда характеризовалась политически мотивированным отбором обвиняемых, тогда как ключевые доказательства против боснийских и хорватских лидеров оставались без внимания. Особое внимание в работе уделяется введению доктрины Совместного преступного предприятия (*Joint Criminal Enterprise*), конструкции, не предусмотренной официальными актами суда, которая, по утверждению автора, послужила инструментом криминализации всего государственного и военного аппарата Республики Сербской. Автор утверждает, что, распространив уголовную ответственность на всех местных сербов старше шестнадцати лет, Трибунал фактически приостановил действие основополагающего принципа международного права — принципа индивидуальной уголовной ответственности, превратив национальную принадлежность в основной стандарт доказывания. На примере Сребреницы в работе раскрывается, по мнению автора, радикальная предвзятость судебных палат, которые систематически отвергали вещественные доказательства и показания более пятидесяти свидетелей-босняков — военнослужащих 28-й дивизии Армии Боснии и Герцеговины. Согласно этим показаниям, большинство погибших стало жертвами непосредственных боевых столкновений во время прорыва, что, как утверждается в работе, не соответствовало заранее сформированному судебному нарративу. Игнорируя ключевые обстоятельства, такие как отсутствие генерала Младича на месте событий в критический период, а также признания самих юридических советников суда о недостаточности доказательств, Трибунал, по мнению автора, основывал свои приговоры на недоказанных тезисах обвинения. Вследствие такого методологического и правового отступления практика МУТБЮ, как утверждается в работе, была полностью дискредитирована в системе международного права, в связи

с чем вновь созданным судебным органам было прямо запрещено использовать его решения в качестве источника права.

Ключевые слова: Гаагский трибунал, Совместное преступное предприятие, Сребреница, политизация права, международное уголовное право.

СРЕБРЕНИЦА В ИЮЛЕ 1995 ГОДА — ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ

Винко Пандуревич

Аннотация: События, происходившие в более широком районе Сребреницы в июле 1995 года во время вооружённого конфликта на территории Боснии и Герцеговины (БиГ) между силами Армии Республики Сербской (ВРС) — подразделениями Дринского корпуса (ДК), и силами Армии Боснии и Герцеговины (АБиГ) — подразделениями 28-й дивизии, по-прежнему остаются неисчерпаемой темой как для военной, исторической, социологической, правовой и других общественных наук, так и для отечественной, региональной и мировой общественности. Многочисленные научные исследования указанных событий, проводимые специалистами в области военной науки, социологии и права и основанные на установленных и доказанных фактах, весьма часто отступают перед агрессивными и пропагандистскими интерпретациями боевых действий, а также их причин и последствий, имевших место в июле 1995 года в районе Сребреницы и вокруг неё. Злоупотребление темой «Сребреницы», прежде всего в политических целях, направлено на продолжение сатанизации сербского народа и подтверждение сложившегося нарратива о характере войны в Боснии и Герцеговине, а также на закрепление заранее определённого статуса «жертвы» (мусульмане/бошняки) и, соответственно, статуса «агрессора/палача» (сербы). Анализ упомянутых событий редко осуществлялся через призму причинно-следственных связей, без всестороннего рассмотрения различных факторов, включая историческое измерение конфликта в Боснии и Герцеговине, установление реальных фактов исследуемых событий, целей и устремлений противоборствующих сторон, а также последствий воздействия всех этих факторов. В общественном пространстве преобладают нарративы, в которых события в Сребренице рассматриваются исключительно с идеологических и политических позиций, основанных на решениях различных национальных и международных судов и трибуналов, с использованием симулякра (виртуальной реальности) — копии реальных событий, представляющей собой не сами события, а производные сущности по отношению к оригиналу. Для преодоления подобных симуляций симулякра (искажённого, избирательного и одностороннего представления рассматриваемых событий) в данной

работе проводится причинно-следственный анализ ключевых вооружённых действий в Подриње в период войны в Боснии и Герцеговине (1992–1995 гг.), с особым вниманием к событиям в Сребренице и вокруг неё в июле 1995 года. Автор стремится осветить более широкий исторический, общественный и военный контекст причин и последствий этих событий, уделяя особое внимание вопросам военного искусства, а также анализу возможных нарушений Женевских конвенций и законов и обычаев войны. Основная гипотеза исследования сформулирована следующим образом: операция «Кривая-95» — кодовое наименование боевых действий, проводившихся Дринским корпусом в направлении Сребреницы в июле 1995 года, — была полностью оправданной с военной точки зрения и осуществлялась без нарушения законов и обычаев войны. События, последовавшие после завершения операции и сопровождавшиеся многочисленными нарушениями Женевских конвенций, а также законов и обычаев войны, по утверждению автора, не находились в прямой связи с планированием и проведением самой операции.

Ключевые слова: Подриње, Сребреница, июль 1995 года, ВРС, АБиГ, «Кривая-95», боевые действия, сражения, операция, военные преступления.

ГЕНЕРАЛ МЛАДИЧ И СОБЫТИЯ В СРЕБРЕНИЦЕ В ИЮЛЕ 1995 ГОДА

Боян Димитриевич

Аннотация: В данной работе анализируется ход операции, проведённой Армией Республики Сербской в июле 1995 года в ходе действий в направлении Сребреницы, а также роль её командующего, генерала Ратко Младича, в этих событиях. Изложение событий построено на сочетании хронологического и тематического подходов с целью формирования целостного представления о действиях участников, о причинах совершения преступлений против захваченных в плен военнослужащих Армии Боснии и Герцеговины, а также о том, когда впервые появились обвинения в адрес генерала Младича и Армии Республики Сербской. При подготовке работы были использованы архивные материалы, доступные в базе данных Гаагского трибунала, научная литература, а также видеозаписи, сохранившиеся и размещённые на канале YouTube.

Ключевые слова: Республика Сербская, Ратко Младич, Сребреница, Армия Республики Сербской, Гаагский трибунал, геноцид.

ОБЩИЕ УСЛОВИЯ И ПРИЧИНЫ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СРЕБРЕНИЦЕ

Митар Ковач

Аннотация: Сребреница является местом массового военного преступления, при этом до настоящего времени достоверно не установлены все лица, отдавшие приказы, а также все непосредственные исполнители массовых расстрелов и других преступлений. Как место массовой гибели людей, Сребреница стала символом преступлений гражданской войны в Боснии и Герцеговине, а также на территории всей бывшей Социалистической Федеративной Республики Югославии. О массовых страданиях сербского населения в Братунаце, Кравице, во всём Подринье и в Сараеве известно крайне мало, либо эти события практически не упоминаются международным сообществом. Создавались предпосылки для утверждений о существовании совместного преступного предприятия и геноцида со стороны политического и военного руководства мусульман в Боснии и Герцеговине, а также тогдашнего так называемого международного сообщества. Операция по занятию Сребреницы, по мнению автора, не была необходима сербской стороне. После трёх лет, в течение которых сербское население Подринья подвергалось нападениям сил 28-й дивизии под командованием Насера Орича, и в условиях, когда территория в зоне ответственности 2-го Краинского корпуса в западной части Республики Сербской уже переходила под контроль Хорватской армии, проведение операции, объективно игравшей на руку противнику, не представлялось ни логичным, ни оправданным с военной точки зрения. Недалековидность политического и военного руководства Республики Сербской и Армии Республики Сербской, выразившаяся в решении войти в Сребреницу, по мнению автора, очевидна, поскольку оно не предвидело возможных последствий этой операции. Когда стало известно, что разведывательные службы некоторых стран НАТО управляли данным процессом, было уже слишком поздно. В возникшем хаосе группы, движимые жадой мести, а также наёмнические формирования совершали жестокости и преступления. Командование на тактическом и оперативном уровнях, как утверждается в работе, не контролировало ситуацию в вопросах обращения с погибшими и военнопленными. Именно вокруг этого, как утверждает автор, заранее спроектированного преступления средствами массовой информации был сформирован нарратив о сербах как о преступном народе. Это, по мнению автора, стало подготовкой к

этнической чистке Республики Сербская Краина от сербского населения. Ни одна страна мира, как отмечается в работе, не выразила даже осуждения преступлений, совершённых Хорватией в ходе операции «Буря» («Олуя»). Всё это время продолжалась политическая инструментализация преступления в Сребренице, вследствие чего и сегодня невозможно сделать достоверные выводы относительно числа расстрелянных и погибших во время прорыва 28-й дивизии Армии Боснии и Герцеговины. Сребреница осталась символом преступления, возникшего в братоубийственной войне, которая, по существу, велась внутри одного народа — между сербами исламского и православного вероисповедания. Она рассматривается как следствие мести и ненависти, проявившихся в ходе гражданской и религиозной войны, разворачивавшейся в рамках многовековой спирали насилия.

Ключевые слова: война, Босния и Герцеговина, массовое преступление, Сребреница, Братунац, Кравица.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327.56

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ: научно-теоријски часопис / главни и
одговорни уредник Митар Ковач. - Год. 11, бр. 1 (2026).- Београд :
Евроазијски безбедносни форум, 2026- (Београд : Dis Public). - 25 cm

Полугодишње.

ISSN 2466-4448 = Безбедносни форум

COBISS.SR-ID 223673868

